

Yrittäjän työeläketurvan kehittäminen

Työryhmän raportti

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:23

Yrittäjän työeläketurvan kehittäminen

Työryhmän raportti

Sosiaali- ja terveysministeriö Helsinki 2019

Sosiaali- ja terveysministeriö
ISBN PDF: 978-952-00-4054-3
Kannen kuvat: Tuula Holopainen, Irmeli Huhtala, Kuvatoimisto Rodeo, Shutterstock

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	13.3.2019	
Tekijät	Yrittäjän työeläketurvan kehittämistä selvittänyt työryhmä		
Julkaisun nimi	Yrittäjän työeläketurvan kehittäminen Työryhmän raportti		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:23		
Diaari/hankenumero	STM/94/2019 STM003:00/2019	Teema	-
ISBN PDF	978-952-00-4054-3	ISSN PDF	2242-0037
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4054-3		
Sivumäärä	91	Kieli	Suomi
Asiasanat	yrittäjät, yrittäjäeläkkeet, työeläkkeet, sosiaalivakuutus		
Tiivistelmä <p>Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä on selvittänyt yrittäjän työeläketurvan kehittämistarpeita. Työryhmän tehtävänä on ollut selvittää ratkaisuvaihtoehtoja alivakuuttamiseen ja työtulon määrittämiseen liittyvien ongelmien ja kehittämistarpeiden osalta sekä selvittää YEL-vakuuttamisen joustavoittamista pienimuotoista ja satunnaista yritystoimintaa harjoittaville. Työn tavoitteena on ollut turvata yrittäjän työuran aikaisen toimeentulon tason kohtuullinen säilyminen eläkkeellä ja yrittäjien työeläketurvan tarkoituksenmukainen järjestäminen.</p> <p>Työryhmä on tarkastellut raportissaan YEL-vakuutuksen keskeistä sisältöä, yrittäjien eläkevakuuttamista eräissä muissa maissa, yrittäjiä ja YEL-vakuuttamista käytännössä sekä YEL-vakuutuksen kehittämistarpeita. Raportti sisältää ehdotukset YEL-työtulon määrittämisen ja tason arvioinnin täsmentämisestä, YEL-työtulon tason seurannasta yritystoiminnan jatkuessa, YEL-vakuutusten tarjonnassa noudatettavasta tiedonantovelvollisuudesta, YEL-vakuutukseen liittyvän viestinnän ja työeläkeotteen kehittämisestä, YEL:n vakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle jäävän yrittäjätyön vakuuttamisen kehittämisestä sekä YEL:n hoitokuluosaan liittyvien muutostarpeiden selvittämisestä. Raporttiin liittyy eriyvä mielipide.</p>			
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	13.3.2019	
Författare	Arbetsgruppen som utrett utvecklandet av arbetspensionsskyddet för företagare		
Publikationens titel	Utveckling av arbetspensionsskyddet för företagare Arbetsgruppsrapport		
Publikationsseriens namn och nummer	Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:23		
Diarie- /projektnummer	STM/94/2019 STM003:00/2019	Tema	-
ISBN PDF	978-952-00-4054-3	ISSN PDF	2242-0037
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4054-3		
Sidantal	91	Språk	Finska
Nyckelord	företagare, företagarpensioner, arbetspensioner, socialförsäkring		
Referat <p>En arbetsgrupp vid social- och hälsovårdsministeriet har utrett behoven av att utveckla arbetspensionsskyddet för företagare. Arbetsgruppen har haft till uppgift att utreda olika alternativ till lösningar i fråga om problem och utvecklingsbehov som gäller underförsäkring och bestämning av arbetsinkomst samt möjligheter att göra försäkringen enligt lagen om pension för företagare (FöPL) mer flexibel för sådana som bedriver småskalig och sporadisk företagsverksamhet. Målet med arbetet har varit att säkerställa att företagarens pension blir på en skälig nivå i relation till den utkomst som företagaren haft under sin yrkeskarriär och att arbetspensionsskyddet för företagare ordnas på ett ändamålsenligt sätt.</p> <p>Arbetsgruppen har i sin rapport granskat det centrala innehållet i FöPL-försäkringen, pensionsförsäkringen för företagare i vissa andra länder, företagare och FöPL-försäkring i praktiken samt behoven av att utveckla FöPL-försäkringen. Rapporten innehåller förslag till precisering av bestämmningen av arbetsinkomsten enligt FöPL och bedömningen av dess nivå, uppföljning av nivån på FöPL-arbetsinkomsten vid fortsatt företagsverksamhet, skyldighet att lämna information vid erbjudande av FöPL-försäkring, utvecklande av försäkring av sådant företagarbete som inte omfattas av försäkringsskyldigheten enligt FöPL samt utredning av ändringsbehov i fråga om FöPL:s förvaltningskostnadsdel. I rapporten ingår en avvikande mening.</p>			
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health		13 March 2019
Authors	Working group for the development of the employee pension security of self-employed persons		
Title of publication	Development of the employee pension security of self-employed persons Working group report		
Series and publication number	Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2019:23		
Register number	STM/94/2019 STM003:00/2019	Subject	-
ISBN PDF	978-952-00-4054-3	ISSN PDF	2242-0037
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4054-3		
Pages	91	Language	Finnish
Keywords	self-employed persons, self-employed persons' pensions, employee pensions, social insurance		
Abstract <p>A working group of the Ministry of Social Affairs and Health has looked into the development needs of employee pension security for self-employed persons. The working group was tasked with exploring alternative solutions for problems and development needs associated with underinsurance and determination of earned income, and with investigating ways of simplifying the payment of self-employed persons' pension for those who are engaged in small-scale or irregular business activities. The objective was to ensure that the self-employed person's earned income level would remain reasonable during retirement, and to ensure the appropriate organisation of self-employed persons' employee pension security.</p> <p>In its report, the working group reviewed the key content of the statutory self-employed persons' pension insurance scheme, pension insurance schemes of self-employed persons in some other countries, the practical aspects of self-employment and self-employed persons' pension insurance, and the related development needs. The report provides proposals concerning the determination and more detailed level assessments for earned income registered in the insurance policy under the Self-Employed Persons' Pensions Act, follow-up of the income level when business activity continues, the duty of disclosure related to insurances under the Self-Employed Persons' Pensions Act, development of communication and an employee pension statement related to such insurances, insurance needs of self-employed persons not covered by the duty to insure under the Self-Employed Persons' Pensions Act, and further investigation into the amendment needs regarding the medical expenses. The report includes a dissenting opinion.</p>			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisällys

LUKIJALLE	8
1 Johdanto	10
1.1 YEL-vakuutus osana lakisääteistä eläkejärjestelmää	10
1.2 YEL:n historiaa	11
2 YEL-vakuutuksen keskeinen sisältö	14
2.1 Eläketurva	14
2.2 Vakuuttaminen	15
2.3 Työtulo ja vakuutusmaksu	16
2.4 Rahoitus	18
2.5 Toimeenpano	19
2.6 YEL-vakuutuksen kytkennät yrittäjien muuhun sosiaaliturvaan	20
3 Yrittäjien eläkevakuuttaminen eräissä muissa maissa	25
4 Yrittäjät ja YEL-vakuutus käytännössä	28
4.1 Yrittäjien lakisääteinen eläketurva	28
4.2 YEL-vakuuttaminen	29
4.2.1 Vakuutettujen piiristä ja siihen liittyvistä käsitteistä	29
4.3 YEL-työtulo	36
4.4 Yrittäjien lakisääteisen eläketurvan rahoitus	40
4.5 Toimeenpano	44
4.6 Kyselytutkimukset yrittäjien näkemyksistä	46
5 YEL-vakuutuksen kehittämistarpeiden arviointia	50
5.1 Alivakuuttaminen	50
5.2 YEL:n ulkopuolelle jäävä yrittäjän ansiotyö	55
5.3 Työtulon vakiintuneisuus ja päätökset	58
5.4 YEL:n rahoituksen haasteet	60
5.5 Toimeenpanoon liittyviä kysymyksiä	61
5.6 Vapaaehtoinen varautuminen YEL:n vaihtoehtona	63
5.7 YEL-vakuutuksen suhde yrittäjien muuhun sosiaaliturvaan	64

6	Työryhmän ehdotukset	67
6.1	Yleistä	67
6.2	Työryhmän ehdotukset ja perustelut	68
6.3	Esityksen vaikutuksista	77
	Liite: Suomen yrittäjät ry:n eriävä mielipide	80
	Lähteet	81

LUKIJALLE

Sosiaali- ja terveysministeriö perusti helmikuussa 2017 työryhmän selvittämään, miten yrittäjän eläkevakuuttamista olisi mahdollista uudistaa, jotta vakuuttaminen olisi nykyistä helpompaa ja joustavampaa itsensä työllistäjille ja muille pienimuotoista tai satunnaista yritystoimintaa harjoittaville. Toimeksiannon mukaan tarkastelun kohteena olivat erityisesti työtulon määrittely, eläkevakuutusmaksun määräytyminen ja maksaminen sekä vakuuttamisen menettelytavat. Lokakuussa 2017 työryhmän toimeksiannosta laajennettiin koskemaan myös muun muassa alivakuuttamiseen ja työtulon määrittämiseen liittyvien ongelmien ja kehittämistarpeiden sekä niiden ratkaisuvaihtoehtojen selvittämistä. Tavoitteena on parantaa yrittäjien eläketurvaa. Tarkoituksena ei ole tehdä työeläkevakuutuksen peruseriaatteita koskevia muutosehdotuksia.

Työryhmän puheenjohtajana on toiminut Mika Mänttari sosiaali- ja terveysministeriöstä 31.5.2018 asti ja 1.6.2018 alkaen Hannu Ijäs sosiaali- ja terveysministeriöstä. Työryhmän työhön ovat osallistuneet Inka Hassinen, Marko Leimio, Tarja Taipalus ja Hanna Tossavainen sosiaali- ja terveysministeriöstä, Harri Hellsten Suomen Yrittäjät ry:stä, Vesa Rantahalvari ja Antti Tanskanen Elinkeinoelämän Keskusliitto EK ry:stä, Jouko Hämäläinen Kunnallisesta Työmarkkinailaitoksesta, Katja Veirto Akava ry:stä (19.6.2017 asti), Anu Tuovinen Akava ry:stä (20.6.2017 – 8.4.2018), Katri Ojala Akava ry:stä (9.4.2018 alkaen), Sinikka Näätsaari Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:stä (8.3.2018 asti ja 1.1.2019 alkaen), Pirjo Väänänen Suomen ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:stä (9.3.2018–31.12.2018), Samppa Koskela Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry:stä, Riitta Korpiluoma ja Carita Wuorenjuuri Eläketurvakeskuksesta (25.10.2017 asti), Heli Backman, Anniina Alaluusua-Listola ja Markus Palomurto Eläketurvakeskuksesta (26.10.2017 alkaen) ja Nikolas Elomaa Työeläkevakuuttajat TELA ry:stä. Eläketurvakeskus on tuottanut työryhmälle tilasto- ja muuta tausta-aineistoa raporttia varten. Työryhmä kokoontui 27 kertaa.

Tämä on työryhmän raportti, joka on valmisteltu toimeksiannon mukaisesti. Työryhmä on kirjannut raporttiin ehdotuksensa, joihin Suomen Yrittäjät ry on jättänyt eriävän mielipiteen.

Helsingissä 6 päivänä maaliskuuta 2019

Hannu Ijäs

Anniina Alaluusua-Listola

Heli Backman

Nikolas Elomaa

Inka Hassinen

Harri Hellstén

Jouko Hämäläinen

Samppa Koskela

Marko Leimio

Sinikka Näätsaari

Katri Ojala

Markus Palomurto

Vesa Rantahalvari

Tarja Taipalus

Antti Tanskanen

Hanna Tossavainen

1 Johdanto

1.1 YEL-vakuutus osana lakisääteistä eläkejärjestelmää

Suomen lakisääteinen eläkejärjestelmä muodostuu useasta rinnakkaisesta järjestelmästä. Työeläkejärjestelmän tehtävänä on taata työuran aikaisen toimeentulon tason kohtuullinen säilyminen eläkkeellä. Kansaneläkejärjestelmällä ja takuueläkkeellä varmistetaan eläkkeensaajalle riittävä vähimmäistoimeentulo.

Suomen lakisääteinen työeläkejärjestelmä kattaa lähes kaiken ansiotyön. Vakuuttaminen on muutamia vähäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta pakollista. Työeläkejärjestelmän tavoitteena on antaa vakuutusturvaa vanhuuden, työkyvyttömyyden ja perheenholtajan kuoleman varalta. Eläke-etuuksia ja niiden karttumista koskevat säännökset ovat yrittäjille ja työntekijöille samanlaiset, mutta järjestelmien rahoitusta, toimeenpanoa ja hallintoa koskeissa säännöksissä on eroja.

Työeläkettä karttuu työskentelystä työntekijän ja yrittäjän kunkin vuoden työeläkevakuutetun ansion eli käytännössä palkansaajan osalta työansioden ja yrittäjän kohdalla vahvistetun työtulon perusteella. Myös työeläkevakuutusmaksu määräytyy työansioden ja työtulon perusteella.

Työeläkevakuutus on riskivakuutus. Riskivakuutuksella tarkoitetaan vakuutusta, joka antaa turvaa tulevaisuudessa tapahtuvien epävarmojen tapahtumien, kuten esimerkiksi työkyvyttömyyden, ja kuoleman varalle siten, että vakuutuslaitos ottaa vakuutusmaksua vastaan vastatakseen laissa tai vakuutusehdoissa määritellyistä riskeistä. Työeläkejärjestelmässä eläkkeen maksuaika ei riipu siitä, kuinka paljon eläkevakuutusmaksuja on maksettu, vaan siitä, mikä on henkilön elinaika, tuleeko hän työkyvyttömäksi ennen vanhuuseläkeikää tai saako hän perhe-eläkettä. Lakisääteinen työeläke onkin niin sanottu etuusperusteinen eläke eli sitä maksetaan laissa säädettyjen perusteiden määräisesti riippumatta yksittäiseen vakuutukseen kertyneistä rahastoista tai näiden varojen sijoittamisesta kertyneitä tuotoista. Niin sanottu maksuperusteinen eläketurva sen sijaan määräytyy kuhunkin vakuutukseen maksetuista vakuutusmaksuista ja niiden sijoittamisesta kertyneen tuoton perusteella, kun tuotosta on ensin vähennetty kulut vakuutuksen ja rahastoitujen varojen hoitamisesta.

Työeläkejärjestelmä perustuu kollektiiviseen riskinkantoon ja siihen, että työnantajilla, työntekijöillä ja yrittäjillä on yksilöllisistä tarpeista riippumatta velvollisuus osallistua

eläkejärjestelmän rahoitukseen lakisääteisen sosiaaliturvan peruseriaatteiden mukaisesti. Vakuuttamisvelvollisuuden kautta voidaan varmistaa, että kaikkien puolesta varaudutaan työkyvyttömyyteen, kuolemaan ja pitkään ikään liittyviin riskeihin ennakolta ja kaikille taataan eläketurva. Työeläkejärjestelmän tarkoituksena ei ole se, että vakuutetut saisivat eläkkeenä takaisin tarkalleen vakuutusmaksuja ja niiden tuottoa vastaavan määrän.

Yrittäjän eläketurva on Suomessa nähty taloudellisesti ja sosiaalisesti tarkoituksenmukaisena järjestää työeläkejärjestelmässä kollektiivisena riskivakuutuksena vastaavalla tavalla kuin työntekijöiden eläketurva. Huolimatta työeläkejärjestelmän ja yrittäjän eläkelain (1272/2006; YEL) mukaisen vakuutuksen vakiintuneesta yhteiskunnallisesta asemasta julkisuudessa käydään ajoittain keskustelua myös mahdollisuudesta järjestää yrittäjien eläketurva ainakin osittain erilaisilla vapaaehtoisilla eläkevakuutuksilla tai muulla vapaaehtoisella varautumisella.

Työeläkejärjestelmä ja erilaiset vapaaehtoisen varautumisen muodot eroavat toisistaan monilla keskeisillä tavoilla. Yksilön kannalta keskeisin ero on se, että vapaaehtoisessa varautumisessa riski vakuutusturvan saatavuudesta (esimerkiksi työkyvyttömyysturvan saaminen edellyttää terveysselvityksiä) ja eläkesäästämisen riittävydestä sekä sijoitustoiminnan tuotoista on työnantaja- ja työntekijäkollektiivin sijaan yksilöllä itsellään. Muita merkittäviä eroja on, että vain YEL-vakuutusmaksu on täysimääräisesti vähennyskelpoinen verotuksessa, YEL:n eläkemaksuja ei rahastoida, valtio osallistuu YEL-eläkkeiden ja muiden kustannusten rahoitukseen ja takaa viime kädessä rahoituksen riittävyyden, karttuneilla YEL-eläkkeillä on perustuslain takaama omaisuudensuoja, YEL-eläkkeet on sidottu eläkkeiden ostovoiman turvaavaan indeksiin ja eläkettä maksetaan eläkkeensaajan eliniästä riippumatta hänen kuolemaansa saakka. Mm. näiden seikkojen vuoksi voidaan perustellusti sanoa, että YEL tarjoaa sen soveltamisalan piirissä oleville parasta saatavilla olevaa vakuutusturvaa pitkän elämän, työkyvyttömyyden ja perheenhuoltajan kuoleman varalta.

1.2 YEL:n historiaa

Hyväksyessään vuoden 1961 lopulla lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien työntekijäin eläkelain (kumottu 134/1962; LEL) eduskunta kehotti hallitusta ryhtymään toimenpiteisiin omaa työtään tekevien viljelijöiden, pienyrittäjien ja muille työsuhte-eläkelainsäädännön ulkopuolelle jääneiden ryhmien työsuhte-eläkettä vastaavan turvan aikaansaamiseksi. Yrittäjien ja muiden työeläkelakien ulkopuolelle jääneiden väestöryhmien eläkekysymyksen käsittely alkoi vuonna 1966, jolloin tehtävää varten asetettiin eläketurvakomitea. Valmistelun keskiössä oli maatalousyrittäjien eläkejärjestelmän kehittäminen. Komitean mietintö annettiin varsin nopeasti, jo tammikuussa 1967.

Komitea jakautui kansaneläkejärjestelmän ja työeläkejärjestelmän kannattajiin. Kansaneläkepohjaisessa mallissa peruseläkkeen rahoituksesta olisivat vastanneet vakuutetut, työnantajat ja valtio. Lisäeläketurva olisi määräytynyt ansaintaperiaatteella ja se olisi ollut jakoperiaatteen mukainen. Työeläkepohjaisessa mallissa yrittäjien eläketurva olisi liitetty voimassa olevaan työeläkejärjestelmään. Työeläkelinja voitti äänestyksen 3–2 yrittäjäeläkkeiden järjestämistavasta. Vähemmistöön jääneet komitean jäsenet ehdottivat kansaneläkkeen perus- ja tukiosan yhdistämistä ja niiden päälle tulevaa ansio-osaa, joka olisi myös tullut Kansaneläkelaitoksen hoidettavaksi.

Komiteassa pohdittiin myös sitä, tulisiko vakuutuksen olla pakollinen vai vapaaehtoinen. Komitea päätyi pakollisuuteen muun muassa sen vuoksi, että kaikilla yrittäjillä ei terveys selvitysten jälkeen olisi ollut mahdollista saada vakuutusturvaa tai vakuutusmaksut olisivat olleet liian korkeat. Järjestelmän pakollisuutta kannatettiin mietinnön lausuntovaiheessa laajasti.

Komiteamietinnössä ei pohdittu mahdollisuutta rahastoida osaa yrittäjien vakuutusmaksutuotoista tulevaisuuden eläkkeiden maksamista varten. Koska yrittäjien ikäkauma oli poikkeuksellisen epäedullinen, lakiin sisällytettiin maksurasituksen kohtuullistamiseksi säännös, jonka mukaan valtio viime kädessä rahoittaa sen osan eläkkeistä, joihin kertyneet vakuutusmaksut eivät riitä.

Komitea päätyi ehdottamaan kahta lakia, joiden perusteella myöhemmin säädettiin maatalousyrittäjän eläkelaki (1280/2006; MYEL) ja YEL. Erityisen perusteellisesti komiteassa käsiteltiin työtulon määrittelyä. Komitea pohti eräänä vaihtoehtona verotuksessa todettavien ansioiden hyväksikäyttöä eläketulon perusteena. Komitea kuitenkin katsoi, että verotustietojen käyttäminen eläketulon perusteena sisälsi monia epäolennaisia tai haitallisia tekijöitä, koska siihen sisältyi muun muassa pääoman tuoton luonteinen yrityksen puhdas tuotto ja toisaalta sitä vähentävät velkojen korot, poistot ja erilaiset verotuksessa sallittavat muut vähennykset. Lisäksi komitea katsoi, että veroperuste on altis vuodesta toiseen tapahtuville kausivaihteluille ja se riippuu esimerkiksi yrityksen sijainnista ja muista kannattavuustekijöistä. Tästä syystä otettiin käyttöön arviopalkka, joka maksettaisiin vastaavaa työtä tekevälle työntekijälle. Tämän ratkaisun haittapuolena nähtiin, että se varsinkin vakuuttamisen alkuvaiheessa aiheuttaa ylimääräistä hallinnollista työtä ja että ilmeisesti tulisi esiintymään tapauksia, joissa yrittäjien sijoittaminen tuloluokkiin voi tuottaa vaikeuksia.¹

Yrittäjäeläkelakien tarjoama eläketurva säädettiin yhdenmukaiseksi työntekijöiden vakuutuksen kanssa. Eläkkeiden myöntämisehdot määräytyivät työntekijäin eläkelain

¹ Eläketurvakomitean mietintö, 1967, s. 43–44.

(kumottu 395/1961;TEL) mukaan, TEL:n mukaiset eläkkeiden karttumissäännöt koskivat myös yrittäjiä, työtulo vastasi eläkepalkkaa ja yrittäjän eläkevakuutus säädettiin pakolliseksi.² MYEL ja YEL tulivat voimaan 1 tammikuuta 1970.

YEL:ssa on ollut 4 kuukauden kestopaja yrittäjäeläkejärjestelmän voimaantulon alusta alkaen. Hallituksen esityksessä (HE 83/1969 vp) todetaan, että lakien ei tulisi koskea aivan vähäistä ansiotoimintaa, jolla ei ole merkitystä eläketurvan karttumisen kannalta. Sama 4 kuukauden kestopaja oli tuolloin myös TEL:ssa. Vuonna 1971 TEL:ssa lyhennettiin työsuhteen kestopaatimus yhteen kuukauteen ja vuonna 2007 työntekijän eläkelain (395/2006; TyEL) voimaantullessa työsuhteen kestopaatimuksesta luovuttiin kokonaan. YEL:ssa 4 kuukauden kestopajaa ei sen sijaan ole muutettu.

² Pietiläinen, 2005. s. 37-44.

2 YEL-vakuutuksen keskeinen sisältö

2.1 Eläketurva

Työeläkejärjestelmästä maksettavia etuuksia ovat vanhuuseläke, työkyvyttömyyseläke, kuntoutusetuudet, osittainen varhennettu vanhuuseläke, perhe-eläkkeet ja työuraeläke. Eläke-etuuksia koskevat säännökset ovat yrittäjille ja työntekijöille samanlaisia.

Vanhuuseläkkeelle voi jäädä alimman vanhuuseläkeiän täytettyään. Vanhuuseläkettä maksetaan kuukausittain eläkkeensaajan loppuelämän ajan. Vanhuuseläkkeen määrä perustuu koko työuran aikaisiin YEL- ja MYEL-työtuloihin ja työntekijänä saatuihin työansioihin. Osittainen varhennettu vanhuuseläke antaa mahdollisuuden nostaa osan karttuneesta eläkkeestä jo ennen alinta vanhuuseläkeikää tai lykätä eläkkeen nostamista osittain.

Työkyvyttömyyseläkkeellä turvataan toimeentuloa työkyvyn heikennyttyä pitkäaikaisesti sairauden tai vamman vuoksi. Työkyvyttömyyseläke muodostuu työtulon ja työansioiden perusteella karttuneesta eläkkeestä sekä laskennallisesta tulevan ajan eläkeosasta, jolla korvataan työkyvyttömyyden vuoksi työansioista pois jäävää eläkekeritymää. Ammatillinen kuntoutus on ensisijaista työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden. Työeläkelaitokset järjestävät työeläkevakuutetuille ammatillista kuntoutusta, jos sairaus tai vamma aiheuttaa lähivuosina todennäköisen uhan joutua työkyvyttömyyseläkkeelle. Työeläkekuntoutus voi sisältää esimerkiksi työkokeilua, uudelleen koulutusta tai elinkeinotukea. Työuraeläke voidaan myöntää pitkän työuran rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavassa työssä tehneelle.

Perhe-eläkkeillä turvataan lesken ja lasten toimeentuloa perheenhuoltajan kuoltua. Leskeneläke ja lapseneläke määräytyvät pääsääntöisesti edunjäntäjän ansaitseman eläkkeen mukaan.

2.2 Vakuuttaminen

Työeläkejärjestelmässä työntekijöille ja yrittäjille on omat eläkelakinsa. Työeläkejärjestelmässä työsuhteiset työntekijät vakuutetaan pääsääntöisesti TyEL:n³ ja yrittäjät YEL:n mukaan. Lisäksi maatalousyrittäjät ja apurahansaajat kuuluvat MYEL:n piiriin.

Eläkettä voi karttua samanaikaisesti eri työeläkelakien perusteella. Se, pidetäänkö henkilöä työeläkevakuutuksessa työntekijänä vai yrittäjänä, ratkaistaan työoikeudellisten sääntöjen perusteella.⁴ YEL:n mukaan yrittäjällä tarkoitetaan henkilöä, joka tekee ansiotyötä olematta työsuhteessa tai virka- tai julkisoikeudellisessa toimituksessa. Yrittäjä vastaa itse työnsä tuloksesta ja kantaa taloudellisen riskin toimintansa kannattavuudesta. Yrittäjän käsite ei ole sidottu yrityksen juridiseen muotoon, esimerkiksi toiminnan harjoittamiseen yritysmuodossa, vaan käsite kattaa myös itsenäiset ammatinharjoittajat, kuten myös niin sanotut laskutuspalveluyrittäjät ja itsensätyöllistäjät. Myöskään niin sanotut muodolliset tunnusmerkit, kuten elinkeinoluvan hankkiminen, kaupparekisteri-ilmoituksen tekeminen tai toiminnan verottaminen elinkeinoverolain mukaan eivät yksinään ratkaise sitä, onko henkilöä pidettävä työeläkelakien mukaisena yrittäjänä. Henkilö voi kuulua YEL:n piiriin, vaikka hänellä ei olisi varsinaista yritystä yrittäjätoimintansa harjoittamista varten. Yrittäjä voi myös samanaikaisesti toimia YEL:n alaisena yrittäjänä ja olla työ- tai virkasuhteessa. YEL:n mukainen vakuuttaminen kuitenkin edellyttää, että yrittäjä työskentelee yrityksessään. Pelkkä yrityksen omistaminen ei riitä.

YEL-vakuutus on pakollinen 18–68⁵ -vuotiaalle yrittäjälle, kun yritystoiminta jatkuu yhdenjaksoisesti vähintään 4 kuukautta ja yrittäjän arvioitu työtulo on vähintään 7779,37 euroa vuodessa eli 648,28 e/kk vuoden 2019 indeksitasossa. Yrittäjän työtulolle on laissa asetettu yläraja 177 125,00 euroa vuodessa vuoden 2019 indeksitasossa. Vakuutus on pakollinen sekä päätoimiselle että sivutoimiselle yrittäjälle, jos vakuuttamisen edellytykset muutoin täyttyvät. Vakuutus on lisäksi henkilökohtainen eli yrittäjän kaikki YEL:n piiriin kuuluva yritystoiminta vakuutetaan samalla vakuutuksella.

YEL-vakuutus tulee ottaa kuuden kuukauden kuluessa vakuutettavan yritystoiminnan alkamisesta. Takautuvasti voi vakuuttaa korkeintaan kulumassa olevan ja sitä edeltä-

³ Osa työntekijöistä vakuutetaan merimieseläkelain (1290/2006) mukaan.

⁴ Työntekijän määritelmän lähtökohtana työeläkejärjestelmässä on työsopimuslain 1 §, jonka mukaan työsopimuslakia sovelletaan sopimukseen (työsopimus), jolla työntekijä tai työntekijät yhdessä työkuntana sitoutuvat henkilökohtaisesti tekemään työtä työnantajan lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan.

⁵ Vakuuttamisvelvollisuuden yläikäraja riippuu syntymävuodesta ja se on 68 vuotta vuonna 1957 tai sitä ennen syntyneillä, 69 vuotta vuosina 1958 - 1961 syntyneillä ja 70 vuotta vuonna 1962 tai sen jälkeen syntyneillä.

vät kolme kalenterivuotta. Työtuloa ei muuteta takautuvasti. Vakuutus voidaan kuitenkin takautuvasti päättää, jos yrittäjä ei enää täytä YEL:n piiriin kuulumisen edellytyksiä.

YEL-vakuutuksen voi ottaa myös vapaaehtoisesti, jollei vakuuttamisen alaraja täyty. Tällöinkin edellytyksenä on kuitenkin yritystoiminnan 4 kuukauden vähimmäiskesto. Vapaaehtoisen vakuutuksen voi ottaa myös vanhuuseläkkeellä oleva yrittäjä, joka täyttää YEL-vakuuttamisen edellytykset. Vapaaehtoista YEL-vakuutusta ei voida myöntää takautuvasti. Eläkelaitos voi irtisanoa vapaaehtoisen vakuutuksen, jos yrittäjä ei maksa vakuutusmaksuja ja toisaalta yrittäjä voi päättää vapaaehtoisen vakuutuksen niin halutessaan. Vapaaehtoisessa vakuutuksessa ei myöskään ole mahdollisuutta vakuutusmaksun joustoihin.

Yrittäjä hakee YEL-vakuutusta eläkelaitoksesta, joka antaa valituskelpoisen päätöksen vakuutuksen alkamisesta ja YEL-työtulosta. Eläkelaitos antaa päätöksen myös silloin, kun työtulo muuttuu tai vakuutus päättyy. Vakuuttamiseen ja työtulon muutoksiin liittyvien päätösten tultua lainvoimaiseksi, niihin ei voi tehdä muutoksia enää eläkkeen hakemisen yhteydessä.

2.3 Työtulo ja vakuutusmaksu

YEL-vakuutuksen alkaessa eläkelaitos vahvistaa valituskelpoisella päätöksellä yrittäjälle työtulon, jonka perusteella määräytyvät vakuutusmaksu ja eläkekarttuma. Eläkettä karttuu 1,5 prosenttia vuodessa vahvistetun työtulon perusteella. Yrittäjälle kertyy eläkevakuutusmaksujen perusteella työeläkettä samoin perustein kuin palkansaa-jallekin eli saman tasoisella vakuutusmaksulla saa saman suuruista eläketurvaa.⁶

Lain mukaan eläkelaitoksen vastuulla on vahvistaa yrittäjän työtulo siten, että se vastaa sellaista palkkaa, joka olisi maksettava, jos yrittäjän työn tekisi joku toinen yhtä ammattitaitoinen henkilö yrittäjän sijasta tai joka keskimäärin vastaa kyseisestä työstä maksettua korvausta. Työtulon on siten vastattava yrittäjän työpanoksen taloudellista arvoa. Työtulon tasoa arvioitaessa otetaan huomioon kyseisen toimialan työtulojen tasot, joihin vaikuttavat muun muassa tilastot toimialan keskipalkoista. Lisäksi yrityksen liikevaihto tai verotuksessa todettu ansiotulo voivat auttaa määrittämään työtulon sopivalle tasolle, koska ne kertovat mm. yritystoiminnan laajuudesta, vaikka työtulo ei suoraan perustu niihin. Työtuloa korotetaan vuosittain automaattisesti palkkakertoimella. Jos työtuloon vaikuttavat seikat muuttuvat olennaisesti eli esimerkiksi yritystoiminnan

⁶ Yrittäjällä, jolla on oikeus aloittavan yrittäjän alennukseen vakuutusmaksussa, kertymä on suhteessa vakuutusmaksuun hieman parempi kuin työntekijällä.

laajuudessa (yrittäjän työpanoksessa) tapahtuu muutoksia, työtulon tasoa tulee muuttaa vastaavasti.

Eläketurvakeskus julkaisee ohjeet yrittäjän työtulon määrittämiseksi. Ohjeet tehdään yhteistyössä eri yrittäjäalojen järjestöjen kanssa. Ohjeet sisältävät toimialakohtaisia suuntaviivoja yrittäjän työtulon määrittämiseksi erityisesti aloittaville yrittäjille. Työtulo-ohjeissa työtulon asettaminen perustuu esimerkiksi yrityksen liikevaihtoon, vuosimyyntiin tai vastaavalla alalla toimivien työntekijöiden palkkatilastoon.

Laki edellyttää työtulon yksilöllistä tutkimista eläkelaitoksen toimesta ja erityistä vahvistamismenettelyä, jotta eläketurvan taso muodostuisi mahdollisimman oikeaksi vastaten yrittäjien usein varsin vaihtelevia olosuhteita. Eläkelaitos ei siten saa vahvistaa työtuloa pelkästään yrittäjän ilmoituksen perusteella, vaan sen on tutkittava ja arvioitava oikea työtulon taso kunkin yrittäjän kohdalla. Jos yrittäjällä on useita yrittäjätoimintoja, hänen työtulonsa lasketaan näihin yrittäjätoimintoihin yhteensä käytetyn työpanoksen perusteella.

Yhtä, kaikille yrittäjille poikkeuksetta sopivaa, työtulosääntöä ei ole, vaan työtulo tulee määritellä tapauskohtaisesti. Työtulon tasoon voidaan hakea perusteita esimerkiksi sijaisen palkasta, työehtosopimuksen mukaisesta palkasta tai korkeimmasta alaiselle maksettavasta palkasta. Jos yrittäjä siirtyy jonkin muun työeläkelain piiristä YEL:n soveltamisalaan samalla toimialalla, tulisi tällaisen yrittäjän YEL-työtulo vahvistaa hänen aiempaa tulotasoa vastaavaksi, mikäli työpanoksessa ei tapahdu muutosta.

YEL-vakuutushakemuksessa yrittäjältä pyydetään arvio hänen työtulostaan. Hakemuslomakkeessa kysytään myös muita seikkoja, joiden perusteella eläkelaitos voi arvioida, onko työtulo kohdallaan. Tällaisia seikkoja ovat mm. ympärivuotisuus, kokopäiväisyys, työtuntien määrä viikossa, toiminnan laajuus, liikevaihto ja työntekijöiden määrä.

YEL:n mukainen työeläkevakuutusmaksuprosentti määritellään TyEL:n mukaisen keskimääräisen vakuutusmaksun perusteella. Yrittäjä vastaa vakuutusmaksun maksamisesta kokonaisuudessaan itse. TyEL-järjestelmässä vakuutusmaksu jakaantuu työnantajan ja työntekijän maksuosuuksiin, jotka työnantaja tilittää työeläkelaitokselle. Yrittäjä voi vähentää vakuutusmaksun verotuksessa täysimääräisesti joko omassa tai yrityksen verotuksessa. Vakuutusmaksuilla on suora vaikutus eläkekarttumaan, sillä jos yrittäjä ei maksa vakuutusmaksuja, eikä niitä saada perittyä ennen vanhentumisaajan umpeutumista, karttunutta eläkettä leikataan. Vakuutusmaksun maksaminen tapahtuu käytännössä vakuutusehdoissa vahvistettujen sääntöjen puitteissa yrittäjän ja työeläkelaitoksen sopimalla tavalla.

Aloittava yrittäjä saa vakuutusmaksusta alennusta enintään kahdesta yrittäjäjaksosta 48 kuukauden ajan. Aloittavan yrittäjän alennus on 22 prosenttia vakuutusmaksusta.

YEL-vakuutusmaksuissa on mahdollisuus joustaa tietyin edellytyksin.⁷ Yrittäjä voi tilapäisesti vakuuttaa eläketurvaansa suuremmalla tai pienemmällä työtulolla vahvistettua työtuloaan muuttamatta. Eläke karttuu tällöin vahvistettua työtuloa suurempien tai pienempien maksettujen vakuutusmaksujen perusteella.

2.4 Rahoitus

YEL:n mukaan karttuneet eläkkeet rahoitetaan jakojärjestelmällä. YEL-järjestelmä poikkeaa siten TyEL-järjestelmästä, joka on osittain rahastoiva. YEL-järjestelmässä kunkin vuoden eläkemenot ja hoitokulut rahoitetaan samana vuonna kerätyllä vakuutusmaksutulolla eli työelämässä olevat yrittäjät rahoittavat yhdessä valtion kanssa kulloinkin maksussa olevat eläkkeet. YEL-vakuutusmaksu on lailla sidottu keskimääräisen TyEL-maksun tasoon eikä sitä määritellä YEL-eläkemenon tai YEL-järjestelmän ikäjakauman perusteella.

YEL:n mukaista yrittäjätoimintaa vakuuttavat eläkelaitokset osallistuvat eläkkeiden rahoittamiseen saamiensa vakuutusmaksujen suhteessa. YEL-eläkkeitä varten ei siis ole rahastoitu varoja, mutta jos vakuutusmaksutulosta jää varoja käyttämättä, ne jäävät puskurirahastoon talteen seuraavia vuosia varten. Valtio kustantaa sen osuuden YEL-eläkkeistä, johon yrittäjien YEL-eläkelaitoksille maksamat vakuutusmaksut eivät riitä. Eläkemenon lisäksi valtio kustantaa eläkelaitoksille YEL-eläkkeiden hoitamisesta aiheutuneet kulut sekä palkattomien aikojen perusteella karttuneen YEL-eläkemenon, jos perityt YEL-maksut eivät riitä näiden rahoittamiseen.

⁷ Vakuutusmaksua voi joustaa ylöspäin 10–100 prosenttia ja alaspäin 10–20 prosenttia vahvistetun työtulon mukaisesta maksusta. Joustolla ei voi kuitenkaan poiketa YEL-vakuutuksen ala- ja ylärajasta. Yhden vuoden aikana voi joustaa kerran ja alaspäin saa joustaa seitsemästä peräkkäisestä kalenterivuodesta vain kolmena. Joustoa ei voi käyttää, jos yrittäjä saa työeläkettä, hänellä on maksamattomia YEL-vakuutusmaksuja, hänen YEL-vakuutuksensa ei jatku koko vuotta samassa työeläkelaitoksessa tai jos hän on oikeutettu aloittavan yrittäjän alennukseen. Käytännössä yrittäjät käyttävät joustoa vähän.

2.5 Toimeenpano

Työeläkejärjestelmän hallinto on hajautettu työeläkevakuutusyhtiöihin, eläkekassoihin, eläkesäätiöihin sekä Kevaan, Merimieseläkekassaan ja Maatalousyrittäjien eläkelaitokseen. YEL-vakuutus voidaan järjestää työeläkevakuutusyhtiössä tai eläkekassassa. Työeläkelaitoksissa vakuutustoimintaa määrittävät lakien ja asetusten lisäksi vakuutusehdot ja laskuperusteet.

Hajautetun hallinnon vuoksi tiettyjä toimia hoidetaan keskitetysti työeläkejärjestelmän yhteiselimessä Eläketurvakeskuksessa. Eläketurvakeskuksella on mm. tutkimukseen, tilastointiin, tiedonvälitykseen, kansainväliseen toimintaan ja vakuuttamisen valvontaan liittyviä lakisääteisiä tehtäviä. Eläketurvakeskus myös antaa suosituksia työeläkelakien soveltamisesta.

Laskuperusteet

Työeläkevakuutusyhtiöiden ja eläkekassojen on haettava yrittäjän eläkelain mukaisten vakuutusmaksujen ja vastuuvelan laskuperusteille sosiaali- ja terveysministeriön vahvistus. Sosiaali- ja terveysministeriö ei saa vahvistaa laskuperusteisiin eroja, jotka vaikeuttavat lain toimeenpanoa tai eläkelaitosten yhteisten asioiden hoitamista, joten eläkelaitosten on toimittava yhteistyössä laskuperusteiden valmistelussa.

YEL:n mukaisen eläkevakuutuksen laskuperusteissa määrätään YEL-vakuutusmaksu kalenterivuositain vahvistetun vakuutusmaksun mukaisena prosenttiosuutena yrittäjälle YEL 112 §:n mukaisesti vahvistetusta työtulosta alkavan yrittäjän alennus huomioiden. YEL-maksusta työeläkelaitokselle jäävä hoitokuluosa määrätään myös laskuperusteissa. Hoitokuluosa määräytyy kunakin vuonna työeläkelaitoksessa vakuutettujen yrittäjien sekä edunsaajien lukumäärän mukaan. Vakuutettujen lukumäärään lisätään kunkin alkaneen vakuutuksen osalta niiden vuosien lukumäärä, joilta vakuutusmaksua peritään takautuvasti. Perhe-eläkkeiden osalta lasketaan kuitenkin korkeintaan yksi eläkkeensaaja edunjättäjää kohden.

YEL:n mukaisen eläkevakuutuksen laskuperusteissa määrätään myös YEL 138 §:ssä säädetystä vakuutusmaksuvastuusta. Käytännössä YEL:n menot - eli eläkkeistä ja muista etuuksista syntyneet kustannukset lisättynä hoitokuluosalla ja maksutappioilla - ovat olleet perittyä maksutuloa suuremmat eikä rahastoja ole syntynyt. Valtio on kustantanut tulojen ja menojen erotuksen, ja työeläkelaitosten vastuuvelaksi on jäänyt vain ulosotossa olevat vakuutusmaksut.

Valvonta

Eläketurvakeskuksen lakisääteisenä tehtävänä on valvoa sitä, että yrittäjät täyttävät YEL:n mukaisen vakuuttamisvelvollisuutensa. Valvontaprosessissa Eläketurvakeskus ottaa yhteyttä henkilöihin, joilla on yritystoimintaan perustuvia ansiotuloja yli YEL-vakuuttamisen alarajan tai jotka muun selvityksen perusteella mahdollisesti harjoittavat yritystoimintaa ja joilla ei ole YEL-vakuutusta. Saadun selvityksen perusteella Eläketurvakeskus arvioi, onko henkilö YEL:n mukaan vakuuttamisvelvollinen. Jos yrittäjä on vakuuttamisvelvollinen, mutta ei vapaaehtoisesti hae YEL-vakuutusta, Eläketurvakeskus antaa pakkovakuutus päätöksen ja saattaa vakuutuksen voimaan.

Kun yrittäjä on pakkovakuutettu, eläkelaitos vahvistaa hankitun selvityksen tai sen puuttuessa arvion perusteella yrittäjälle työtulon ja perii työeläkevakuutusmaksun. Eläkelaitokset myös valvovat sitä, että eläketurvansa kyseisestä eläkelaitoksesta järjestäneet yrittäjät täyttävät YEL:n mukaiset ilmoittamis- ja vakuuttamisvelvollisuutensa.

Eläkelaitosten toimintaa valvoo Finanssivalvonta, jonka toiminnan tavoitteena on finanssimarkkinoiden ja valvottavaksi säädettyjen vakaa toiminta, vakuutettujen etujen turvaaminen sekä yleinen luottamus finanssimarkkinoiden toimintaan. Lisäksi Finanssivalvonnan tehtävänä on edistää hyvien menettelytapojen noudattamista finanssimarkkinoilla ja yleisön tietämystä finanssimarkkinoista. Käytännössä Finanssivalvonta valvoo mm. eläkelaitosten vakavaraisuutta, hallintoa, riskienhallintaa, vakuutusteknisiä riskejä, sijoitustoiminnan riskejä, markkinointia, sopimusehtojen käyttöä sekä menettelytapoja asiakassuhteessa.

2.6 YEL-vakuutuksen kytkennät yrittäjien muuhun sosiaaliturvaan

Yrittäjän eläkelaisissa säädetään yrittäjän työeläketurvasta. Yrittäjän sosiaaliturvasta säädetään myös muissa laeissa. Vähimmäiseläketurvasta säädetään kansaneläkelaisissa (568/2007) ja takuueläkelaisissa (703/2010). Yrittäjän sairauspäivärahasta ja vanhempainpäivärahasta säädetään sairausvakuutuslaissa (1224/2004), työttömyysturvasta työttömyysturvalaissa (1290/2002), asumistuista laissa yleisestä asumistuesta (938/2014) ja laissa eläkkeensaajan asumistuesta (571/2007) sekä oikeudesta korvaukseen työtapaturman ja ammattitaudin varalta työtapaturma- ja ammattitautilaissa (459/2015). Yrittäjällä voi olla oikeus kuntoutukseen tai kuntoutusetuuksiin Kelasta Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain (566/2005) nojalla. Yrittäjän eläkelain perusteella vahvistettu työtulo on yrittäjän

sosiaaliturvan perusta, sillä monien sosiaaliturvaetuuksien taso määritellään sen perusteella. Tällöin YEL-työtulo otetaan huomioon vahvistetun määrän mukaisena riippumatta esimerkiksi mahdollisista maksuihin liittyvistä joustoista.

Kansaneläke ja takuueläke

Lakisääteinen eläkejärjestelmä sisältää työeläkkeiden lisäksi kansaneläkkeen ja takuueläkkeen. Kansaneläkejärjestelmällä ja takuueläkkeellä varmistetaan eläkkeensaajalle riittävä vähimmäistoimeentulo, jos työeläkkeen taso jää pieneksi tai sitä ei ole lainkaan.

Kansaneläkejärjestelmässä vanhuuseläkkeen ja työkyvyttömyyseläkkeen määrään vaikuttavat eläkkeensaajan perhesuhteet, muiden eläkkeiden määrä ja Suomessa asuttu aika. Kansaneläkkeen täysi määrä on avio-tai avoliitossa olevalle 557,79 euroa kuukaudessa ja muille 628,85 euroa kuukaudessa (vuoden 2019 tasossa). Täyttä kansaneläkettä voi saada vain, jos eläkkeensaajan työeläkkeiden yhteismäärä on enintään 55,54 euroa kuukaudessa. Tämän ylittävältä osalta työeläke vähentää kansaneläkettä 50-prosenttisesti.

Takuueläke on vähimmäiseläke, josta vähennetään täysimääräisesti kaikki eläkkeensaajan saamat muut eläkkeet Suomesta ja ulkomailta. Vuonna 2019 takuueläkkeen täysi määrä on 784,52 euroa kuukaudessa. Takuueläkettä voi saada vanhuuseläkkeellä ja työkyvyttömyyseläkkeellä.

Asumistuet

Yleisessä asumistuessa yrittäjän asumistukeen vaikuttavana ruokakunnan tulona otetaan huomioon pääsääntöisesti YEL-työtulo. Jos yrittäjällä ei ole YEL-vakuutusta, tuloksi arvioidaan starttirahan määrä, YEL-vähimmäistyötulo tai oman arvion mukainen tulo. Tietyissä tilanteissa YEL-työtulon lisäksi voidaan asumistukeen vaikuttavina tuloina huomioida myös muita tuloja. Yrittäjälle, jonka elinkeinotoiminnan tulo arvioidaan YEL-vakuutuksen perusteella, ei kuitenkaan YEL-työtulon lisäksi oteta huomioon kyseisestä yrityksestä saatuja osinko- tai palkkatuloja.

Myös eläkkeensaajan asumistuessa yrittäjän elinkeinotoiminnan tulo arvioidaan vastaavalla tavalla.

Sairausvakuutuslain mukaiset päivärahaetuudet

Pääsääntöisesti päivärahaetuudet määräytyvät työkyvyttömyyden tai vanhempainpäivärahoikeuden taikka erityishoitorahaoikeuden alkamista edeltäneenä vuonna toimitetussa verotuksessa todettujen työtulojen perusteella. Työtuloilla tarkoitetaan työ- tai virkasuhteesta saatua palkkaa, YEL:n ja MYEL:n mukaista kunkin vuoden vahvistettua työtuloa ja työeläkelaeissa tarkoitettua ulkomaantyön vakuutuspalkkaa.

Sairausvakuutuslain mukaiset päivärahaetuudet määräytyvät YEL- tai MYEL-työtulon perusteella. Jos yrittäjä ei ole velvollinen ottamaan YEL-vakuutusta, hänen työtulonaan otetaan huomioon tuloverolaissa tarkoitettu ansiotulo elinkeinotoiminnasta, maataloudesta ja yhtymästä, palkkatulo omasta yrityksestä tai maataloudesta, yrittäjätoimintaan liittyvä työkorvaus, hankintatyön arvo, porotalouden ansiotulo ja veronalainen apuraha. Jos yrittäjä on vapaaehtoisesti ottanut vakuutuksen, hänen työtulonaan otetaan huomioon YEL- tai MYEL-työtulo.

Sairauspäivärahan omavastuu-aika on pääsääntöisesti sairastumispäivä ja sitä seuraavat yhdeksän arkipäivää. YEL- tai MYEL-vakuutettu voi kuitenkin saada sairauspäivärahan omavastuujalla YEL- tai Mela-päivärahaa.

Hallitus on esittänyt sairausvakuutuslain mukaisten päivärahaetuuksien määräytymisperusteita muutettavaksi (HE 296/2018 vp⁸). Yrittäjän päivärahaetuus määräytyisi jatkossa vahvistetun YEL- tai MYEL-työtulon perusteella. Vuosituloon ei otettaisi mukaan esimerkiksi yrittäjän ansiotuloa elinkeinotoiminnasta, palkkatuloa omasta yrityksestä, työkorvausta ja veronalaista apurahaa. Näistä ei myöskään perittäisi sairausvakuutuksen päivärahamaksua.

Työttömyysturva

Yrittäjän ansiosidonnainen työttömyysturva on vapaaehtoinen. Yrittäjällä on mahdollisuus vakuuttaa itsensä työttömyyden varalta yrittäjäkassassa. Yrittäjän ansiopäivärahaan on oikeus yrittäjäkassan jäsenenä, joka on ollut vakuutettuna vähintään 15 kuukautta ja joka vakuutettuna ollessaan on täyttänyt yrittäjän työssäoloehdon. Yrittäjän työssäoloehdon on täytyttävä 48 kuukauden tarkastelujakson aikana. Työttömyysturvajärjestelmässä yrittäjänä pidetään henkilöä, joka on YEL:ssä tai MYEL:ssä tarkoitettu yrittäjä tai yrityksen osa-omistaja.

Työttömyysturvalain mukaan yrittäjän työssäoloehtoon luetaan sellaiset kuukaudet, joina henkilön YEL:n tai MYEL:n mukainen työtulo on vähintään 12 816 euroa vuo-

⁸ Eduskunta on hyväksynyt lakiehdotukset muutettuna toisessa käsittelyssä 19.2.2019.

nessa taikka TyEL:n mukainen työansio on vähintään 1 068 euroa kuukaudessa (vuoden 2019 tasossa). Tulorajaa tarkistetaan vuosittain TyEL:n mukaisella palkkakertomella.

Yrittäjän ansiopäiväraha määrätään sen työtulon perusteella, jonka mukaan yrittäjä on vakuuttanut itsensä yrittäjäkassassa yhteensä enintään 15 kuukauden ajan ennen työttömyyttä. Ansiopäivärahan perusteena olevaa työtuloa ei saa määrätä suuremmaksi kuin henkilön eläkelakien mukaan vahvistettu työtulo on ollut työssäoloehdon täyttymisen aikana.

Työttömäksi jäänyt yrittäjä, joka on täyttänyt työssäoloehdon, mutta ei ole vakuuttanut itseään työttömyyskassassa, on oikeutettu peruspäivärahaan. Peruspäivärahassa yrittäjän työssäoloehtoon luetaan myös lähinnä 28 edellisen kuukauden aikana tehty palkansaajan työssäoloehtoon luettava työ. Jos yrittäjä ei ole täyttänyt työssäoloehtoaa ja jää työttömäksi, on hänellä oikeus työmarkkinatukeen.

Työtapaturma- ja ammattitautivakuutus

Yrittäjän tapaturmavakuuttaminen on vapaaehtoista. Henkilöllä, jolla on YEL:n mukainen pakollinen tai vapaaehtoinen eläkevakuutus, on oikeus saada itsensä vakuutetuksi yrittäjätyössä sattuvien vahinkotapahtumien varalta (työajan vakuutus). Yrittäjän vuosityöansio, jota käytetään tapaturmavakuutuksessa ansionmenetyskorvauksen ja perhe-eläkkeen perusteena, on vahinkopäivänä voimassa olleen YEL-työtulon suuruinen. Jos yrittäjän työtulo on vahvistettu YEL-työtulon enimmäismäärän suuruiseksi, voidaan vuosityöansio kuitenkin hakemuksesta vahvistaa enimmäismäärää suuremmaksi, kuitenkin enintään yrittäjän työpanosta vastaavan vuotuisen vahvistetun työtulon suuruiseksi. Yrittäjän päivärahan määrä on 1/360 hänen vuosityöansiosta. Myös yrittäjän tapaturmaeläkkeen määrää laskettaessa perusteena käytetään vuosityöansiota.

Vapaaehtoisen työajan vakuutuksen ottanut yrittäjä voi liittää vakuutukseensa vapaaajan tapaturmavakuutuksen (vapaa-ajan vakuutus). Myös vapaa-ajan vakuutuksen ansionmenetyskorvauksen ja perhe-eläkkeen perusteena käytetään yrittäjän vuosityöansiota ja päivärahan määrä on 1/360 hänen vuosityöansiosta.

Kelan järjestämä ammatillinen kuntoutus

Työeläkelaitoksilla on ensisijainen vastuu työelämässä olevien ammatillisesta kuntoutuksesta. Yrittäjä voi saada Kelan ammatillista kuntoutusta silloin, jos hänellä ei ole oikeutta työeläkekuntoutukseen. Kelan ammatillisena kuntoutuksena myönnetään mm. ammatillisia kuntoutusselvityksiä, työ- ja koulutuskokeiluja, ammatillista koulutusta, työhönvalmennusta, työkykyä ylläpitävää ja parantavaa valmennusta sekä myönnetään elinkeinotukea ja korvataan työssä tai opiskelussa tarvittavia apuvälineitä.

Kuntoutuksen ajalta voi saada kuntoutusrahaa. Kuntoutusrahan määrä lasketaan samoin kuin sairauspäiväraha. Jos yrittäjällä on pakollinen tai vapaaehtoinen YEL- tai MYEL-vakuutus, kuntoutusrahan määrä lasketaan YEL- tai MYEL-vakuutuksen mukaisista työtuloista.

3 Yrittäjien eläkevakuuttaminen eräissä muissa maissa

Vertailtaessa⁹ sosiaalivakuutuksen laajuutta ja kattavuutta EU:n jäsenmaissa, voidaan todeta, että yrittäjät ovat pääsääntöisesti turvattuja vanhuuden, työkyvyttömyyden ja kuoleman varalta. Muun sosiaalivakuutuksen osalta yrittäjien sosiaaliturva on palkan-
saajiin verrattuna heikompi.

Useimmissa maissa yrittäjät ovat pakollisen ansiosidonnaisen työeläkevakuutuksen piirissä. Poikkeuksena tähän Tanskassa ja Alankomaissa ansiosidonnainen eläketurva on pääasiassa vapaaehtoisien vakuuttamisen varassa. Näissä maissa vahva kansaneläke takaa kuitenkin myös yrittäjien peruseläketurvan. Saksassa lakisääteinen työeläke kattaa vain osan yrittäjistä eikä peruseläketurvan takaavaa kansaneläkejärjestelmää ole käytössä, joskin kaikilla ikääntyneillä on oikeus eläketurvan ulkopuoliseen vähimmäistoimeentuloturvaan.

Vakuutettavat tulot

Suomessa YEL-maksua maksetaan eläkelaitoksen vahvistaman työtulon perusteella. Vastaavanlaista käytäntöä sovelletaan Espanjassa ja Ranskassa. Muissa vertailumaissa maksujen ja useimmiten myös etuuksien perusteena oleva yrittäjätulo määräytyy verotettavien tulojen perusteella.¹⁰

Yrittäjän verotettavilla tuloilla tarkoitetaan pääsääntöisesti yrityksen voittoa tai muuta yrittäjän verotettavaa tuloa, joista on vähennetty kunkin maan verolainsäädännössä määritellyt yrityksen tulon hankkimisesta aiheutuneet menot ja muut kulut. Verotettava tulo tai voitto voi olla yrittäjän itsensä etukäteen arvioima tai se voi perustua edellisen tai edellisten vuosien toteutuneisiin lukuihin. Belgiassa ja Itävallassa tulot määräytyvät keskiarvona kolmen edellisen kalenterivuoden tulojen perusteella. Ennakolliseen laskelmaan voi yleensä pyytää muutosta, mikäli kuluvan vuoden tulot eroavat huomattavasti arvioiduista tuloista. Verotuksen valmistuessa todellisen ja arvioidun tuloksen välinen erotus tasataan ja eläkemaksuja voidaan joko palauttaa tai periä jälkikäteen.

Vertailumaissa yritystoiminnan yleisin muoto on henkilöyrittäjyys (yksityinen elinkeinonharjoittaja tai ammatin- ja liikkeenharjoittaja). Osakeyhtiöissä toimivilla yrittäjillä eläketurva on pääasiassa riippuvainen (itselle) maksetun palkkatulon suuruudesta ja

⁹ Mielonen, Vidlund, Väänänen, ETK 17.4.2018

¹⁰ Koska Tanskassa ja Alankomaissa kansaneläkkeet rahoitetaan verovaroin tai veroluonteisin maksuin ja eläke karttuu asumisen perusteella, ei työtulon määrittelyllä ole vastaavanlaista merkitystä eläkkeen karttumisen kannalta.

tällöin eläke määräytyy palkansaajien eläkelakien mukaan. Pääomatuloja ei yleensä vakuuteta eivätkä ne myöskään anna oikeutta eläketurvaan.¹¹

Toisin kuin Suomessa, useimmissa maissa lakisääteinen työeläketurva on osa julkishallintoa, ja verottaja on keskeinen toimija työtulon määrittelyssä sekä eläke- ja muiden sosiaalivakuutusmaksujen keräämisessä. Eläkevakuutusmaksut maksetaan verottajalle yrittäjien osalta yleensä muun verotuksen ja sosiaalivakuutusmaksujen yhteydessä ennakollisesti neljännesvuosittain. Itsehallintoon nojaavissa maissa, kuten Itävallassa, Saksassa ja Sveitsissä maksut eivät kuitenkaan mene verohallinnon kautta vaan eläketurvaa hallinnoivat kassat keräävät maksut ja tarkistavat yrittäjien ilmoittamat tiedot lopullisen verotuksen valmistuttua.

Vakuuttamisen tulorajat

Useimmissa vertailumaissa yrittäjien eläkemaksujen perusteena oleville tuloille on asetettu ala- ja ylärajat. Suomessa vakuuttamisen alaturaja, noin 20 prosenttia keskipalkasta, on vertailumaiden keskitasoa korkeampi ja se poikkeaa huomattavasti palkansaajien rajasta. Muissa maissa alarajat vastaavat useimmiten palkansaajien rajoja. Italiassa alaraja on korkein, noin puolet keskipalkasta. Sveitsissä, Britanniassa, Belgiassa, Italiassa ja Ranskassa peritään kiinteää maksua määrätyn tulorajan alittavalta osalta. Sen ylittävältä osalta peritään ansioihin suhteutettua eläkemaksua. Sveitsissä tasamaksua peritään myös ansiotyön ulkopuolella olevilta, joten varsinaista alarajaa ei ole. Myöskään Alankomaissa ei ole varsinaista alarajaa, koska eläkemaksu on integroitu verotuksen kahteen ensimmäiseen tuloportaaseen.

Ylärajojen suhteen Suomi ja Viro poikkeavat palkansaajien rajoista. Molemmissa maissa yrittäjien maksuun sovelletaan ylärajaa, vaikka vastaavaa rajaa ei ole palkansaajilla. Suomessa yläturaja on vertailumaista suhteellisesti korkein; yli neljä kertaa maan keskipalkan suuruinen. Myös Virossa katto on suhteessa keskipalkkaan lähes saman tasoinen. Muissa maissa ylärajaa on 1–2 kertaa maan keskipalkka, joka vastaa palkansaajille asetettua ylärajaa. Eläkettä ei tällöin katu ansiokaton ylittävästä osasta. Ylärajaa ei kuitenkaan rajoita maksujen perimistä Sveitsissä, Norjassa ja Ruotsissa, missä lakisääteiset maksut peritään koko työtulosta.

¹¹ Poikkeuksena Ranska, jossa osakeyhtiömuotoiselta yrittäjältä peritään sosiaalivakuutusmaksut myös osingoista, mikäli niiden osuus on yli 10 prosenttia yhtiön pääomasta

Yrittäjien ja palkansaajien eläkemaksutasot

Suomessa, Ruotsissa, Saksassa, Virossa sekä Kanadassa ja Yhdysvalloissa yrittäjien eläkemaksutaso vastaa palkansaajilta ja työnantajilta yhteensä perittävää eläkemaksutasoa. Italiassa, Itävallassa, Ranskassa ja Sveitsissä yrittäjän maksut ovat kokonaismaksuja matalammat. Alankomaissa sekä yrittäjiltä että palkansaajilta perittävä vanhuuseläkemaksu on sama, mutta yrittäjillä ei ole lakisääteistä työkyvyttömyyseläkettä, joten yrittäjien kokonaismaksutaso on matalampi. Belgiassa, Britanniassa, Espanjassa ja Norjassa erillistä eläkemaksua ei ole, vaan eläke rahoitetaan osana yleistä sosiaalivakuutusmaksua. Yrittäjiltä perittävät sosiaalivakuutusmaksut ovat yleensä selvästi palkansaajamaksuja matalammat. Tähän vaikuttaa yrittäjän palkansaajaa heikompi muu sosiaaliturva.

4 Yrittäjät ja YEL-vakuutus käytännössä

4.1 Yrittäjien lakisääteinen eläketurva

Vuonna 2017 työeläkettä sai 244 000 sellaista eläkeläistä, joiden eläkkeessä oli YEL-osaa. YEL:n mukainen eläkemeno oli noin 1,2 miljardia euroa. Suurin osa YEL-eläkkeensaajista oli vanhuuseläkeläisiä. Niillä, joiden viimeinen eläkelaki ennen eläkkeelle jäämistä on ollut YEL, keskieläke on matalampi kuin niillä, joiden viimeinen eläkelaki on ollut TyEL. Ero on selvempi miesten keskieläkkeissä ja vanhuuseläkkeessä ero on suurempi kuin työkyvyttömyyseläkkeessä.

YEL-töeläkkeelle vuonna 2014 siirtyneiden¹² (12 700 henkilöä) omaan työuraan perustuva eläke koostuu kaksi vuotta eläkkeelle siirtymisen jälkeen useimmiten yksinomaan työeläkkeestä (59 prosenttia), työeläkkeestä ja kansaneläkkeestä (35 prosenttia) tai työeläkkeen, kansaneläkkeen ja takuueläkkeen kokonaisuudesta (1 prosentti).¹³ Yrittäjien eläkkeissä on työntekijöitä useammin¹⁴ mukana kansaneläkettä. YEL:n voimaantulo ja sen perusteella karttuneet eläkkeet ovat vähentäneet kansaneläkkeen osuutta, sillä vielä 2000-luvun alkuvuosina YEL-eläkkeelle siirtyneillä kansaneläkettä saavien osuus oli lähes 55 prosenttia.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä on viime vuosina laskenut. Yhä suurempi osa työkyvyttömyyseläkkeistä myönnetään nykyään osatyökyvyttömyyseläkkeinä. Yrittäjien työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus sataa henkilövuotta kohti oli 0,62 eli noin 0,6 prosenttia yrittäjistä jäi työkyvyttömyyseläkkeelle yhden vuoden aikana. Yrittäjien työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus oli samaa luokkaa kuin kaikilla palkansaajilla yhteensä, ja noin kaksinkertainen ylempiin toimihenkilöihin verrattuna. Ryhmien välisiin eroihin vaikuttaa kuitenkin jonkin verran se, että yrittäjät ovat keskimäärin palkansaajia vanhempia. Suurimmat sairausryhmät YEL-tökyvyttömyyseläkkeelle

¹² Työeläkkeelle siirtyneiden (68 100 henkilöä) eläke koostuu useimmiten yksinomaan työeläkkeestä (71 prosenttia), työeläkkeestä ja kansaneläkkeestä (23 prosenttia) tai työeläkkeen, kansaneläkkeen ja takuueläkkeen kokonaisuudesta (2 prosenttia). TyEL-eläkkeelle siirtyneiden (59 500 henkilöä) luvut ovat lähellä kaikkia siirtyneitä. Eläke koostuu useimmiten yksinomaan työeläkkeestä (70 prosenttia), työeläkkeestä ja kansaneläkkeestä (24 prosenttia) tai työeläkkeen, kansaneläkkeen ja takuueläkkeen kokonaisuudesta (2 prosenttia).

¹³ Muissa tapauksissa henkilöt joko eivät ole kahden vuoden jälkeen eläkkeellä tai he ovat kuolleet.

¹⁴ Kun tarkastellaan työeläkkeelle vuonna 2014 siirtyneiden (59 500 henkilöä) omaan työuraan perustuvien eläkkeiden rakennetta kaksi vuotta eläkkeelle siirtymisen jälkeen, havaitaan että TyEL-eläkkeelle siirtyneiden eläke koostuu useimmiten yksinomaan työeläkkeestä (70 prosenttia), työeläkkeestä ja kansaneläkkeestä (24 prosenttia) tai työeläkkeen, kansaneläkkeen ja takuueläkkeen kokonaisuudesta (2 prosenttia).

siirtyneillä olivat tuki- ja liikuntaelinten sairaudet ja mielenterveyden häiriöt kuten TyEL-työkyvyttömyyseläkkeissäkin.

4.2 YEL-vakuuttaminen

Vuoden 2017 lopussa oli noin 205 000 YEL-vakuutettua yrittäjää. Näistä vapaaehtoisia YEL-vakuutuksia oli 565 kpl, eli 0,3 prosenttia kaikista YEL-vakuutuksista. YEL-vakuutettujen lukumäärä on vuosina 2011–2017 ollut 203 000–209 000 henkilöä. Vuonna 2010 YEL-vakuutettujen lukumäärä oli 191 600 henkilöä ja vuoden 2011 lainmuutoksen myötä YEL:n piiri kasvoi noin 15 000 yrittäjällä. Tämän jälkeen vuosina 2013–2016 YEL-vakuutettujen määrä hienoisesti laski. Ennen vuosien 2009–2010 taantuman pientä notkahdusta YEL-vakuutettujen määrä oli kasvanut tasaisesti 1990-luvun lamavuosien jälkeisestä ajasta lähtien. Naisia YEL-vakuutetuista on noin kolmasosa. Osuus on pysynyt viime vuosina tasaisena.

Suurin YEL-vakuutettujen ikäluokka on 40–59-vuotiaat. YEL-vakuutetut ovat keskimäärin TyEL-vakuutettuja vanhempia. YEL-vakuutuksen aloittajien keski-ikä on viime vuosina ollut ensimmäistä kertaa YEL-toiminnan aloittavilla noin 37 vuotta ja kaikilla YEL-aloittajilla 39 vuotta. Siten monilla aloittavilla yrittäjillä on jo takana muuta työuraa ennen YEL-toiminnan aloittamista. YEL-toiminnan ensi kertaa aloittaneita on viime vuosina ollut noin 13 000–16 000 henkilöä. Näistä naisia on ollut noin 40 prosenttia. Vuosittain noin 20 000 yrittäjää päättää YEL-vakuutuksen ja vastaavasti samankokoinen joukko henkilöitä aloittaa yritystoiminnan, mikä vastaa vajaata 10 prosenttia koko YEL-vakuutettujen kannasta.

4.2.1 Vakuutettujen piiristä ja siihen liittyvistä käsitteistä

YEL-vakuutettujen piiri koostuu erityyppisistä yrittäjistä, jotka yritystoiminnan muodon ja verottajalta saadun aineiston perusteella voidaan ryhmitellä kolmeen pääryhmään. Suurin ryhmä on YEL-vakuutetut osakeyhtiön osakkaat, joita on noin 45 prosenttia YEL-vakuutetuista. Toinen suuri ryhmä on yritystoimintaa toiminimen puitteissa harjoittavat ammatin- ja liikkeenharjoittajat, joita kutsutaan elinkeinonharjoittajiksi. Elinkeinonharjoittajia on kaikkiaan noin 40 prosenttia. Kolmas ryhmä on elinkeinoyhtymän osakkaat (henkilöyhtiöiden yhtiömiehet), joita on arviolta noin 10 prosenttia. Muita YEL-vakuutettuja ovat esimerkiksi osa työkorvauksia saavista henkilöistä ja laskutuspalveluyritysten kautta työstään veloittavat.

Ammatin- ja liikkeenharjoittajat sekä elinkeinoyhtymän osakkaat

Ammatinharjoittaja on itsenäinen yrittäjä, joka harjoittaa elinkeinotoimintaa omaan lukuunsa ja vastaa taloudellisesti omista sitoumuksistaan. Ammatinharjoittajan toiminta perustuu pääsääntöisesti yrittäjän henkilökohtaiseen ammattitaitoon, eikä toimintaan sitoudu merkittäviä pääomia. Tyypillisiä ammatinharjoittajia ovat esimerkiksi lääkärit, erilaisissa asiantuntija-ammateissa toimivat yrittäjät, taksiautoilijat sekä yksin työskentelevät ammattilaiset, joilla ei ole kiinteää toimipaikkaa.

Liikkeenharjoittaja on itsenäinen yrittäjä, joka harjoittaa elinkeinotoimintaa omaan lukuunsa ja vastaa taloudellisesti omista sitoumuksistaan. Liikkeenharjoittaja voi esimerkiksi tuottaa raaka-aineiden, koneiden, työntekijöiden tai muiden tuotantotekijöiden avulla tuotteita tai palveluita, joiden myynnillä hän hankkii itselleen tuloa. Jo verrattain pienimuotoisenkin yrittäjätoiminta, jossa on kiinteä toimipaikka, myydään tuotteita tai johon sitoutuu pääomia, on liikkeenharjoittamista.

Elinkeinoyhtymän osakkaat ovat henkilöyhtiöiden (avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö) vastuunalaisia yhtiömiehiä. Yhtiö mies työskentelee itse usein yrityksessä. Yhtymä tekee oman tilinpäätöksen ja tuloslaskelman, mutta verotuksessa sen tulos jaetaan yhtiömiehille yhtiösopimuksen mukaisesti eikä yhtymä ole erikseen verovelvollinen.

YEL-vakuuttamisen tai yrittäjän verotuksen kannalta ei ole merkitystä mihin edellä mainittuun ryhmään yrittäjä sijoittuu. Yleiskielessä ammatin- ja liikkeenharjoittajista käytetään usein termiä elinkeinonharjoittaja. Huomattava osa ammatin- ja liikkeenharjoittajista on yksinyrittäjiä eli he eivät työllistä itsensä lisäksi muita.

Vuonna 2016 ammatin- ja liikkeenharjoittajien¹⁵ keskimääräinen yritystoiminnan ansiotulo oli noin 29 300 euroa ja YEL-työtulo 18 500 euroa. Palkkatuloa he saivat muusta kuin yrittäjyydestä keskimäärin 4 700 euroa vuodessa vuonna 2016. Ammatin- ja liikkeenharjoittajista miehiä aineistossa oli 56 prosenttia ja naisia 44 prosenttia. Miesten ansiotulo oli keskimäärin 31 200 euroa ja YEL-työtulo 18 200 euroa. Naisten ansiotulo oli keskimäärin 26 800 euroa ja YEL-työtulo 18 900 euroa.

¹⁵ Tutkimusaineisto sisältää vuodet 2012-2016, ja siihen on otettu mukaan vain ne ammatin- ja liikkeenharjoittajat, joilla on sekä YEL-työtulo että ansiotulo nollaa isompina vuotena. Vuonna 2016 ammatin- ja liikkeenharjoittajia oli aineistossa 74 271 henkilöä (77 prosenttia) ja elinkeinoyhtymän osakkaita 22 331 (23 prosenttia) henkilöä vuonna 2016. Tiedot perustuvat Eläketurvakeskuksen vuosittain tekemään selvitykseen ammatin- ja liikkeenharjoittajien sekä elinkeinoyhtymien osakkaiden yritystoiminnan ansiotulojen ja työtulojen suhteesta, joka perustuu Verohallinnosta saatuihin verotietoihin. Verohallinnosta saatavassa lähtöaineistossa ei ole ollut mukana sellaisia ammatin- ja liikkeenharjoittajia, joilla ei ole lainkaan yritystoiminnan ansio- tai pääomatuloja, koska tiedot on hankittu valvonnan tarpeisiin.

Elinkeinoyhtymän osakkailla yritystoiminnan ansiotulo oli 23 800 ja työtulo 21 700 euroa vuonna 2016.

Osakeyhtiöiden osakkaat

Osakeyhtiön osakkailla tarkoitetaan tässä raportissa yrityksessään työskenteleviä yrittäjiä, joiden yritystoiminta perustuu osakeyhtiön omistamiseen tai osakkuuteen yrityksessä.¹⁶ Osakeyhtiön osakas vakuutetaan muiden vakuuttamisen edellytysten täyttyessä YEL:n mukaan, jos hän työskentelee yrityksessä johtavassa asemassa ja omistaa yksin yli 30 prosenttia tai yhdessä perheenjäsentensä kanssa yli 50 prosenttia yrityksen osakkeista tai osakkeiden tuottamasta äänimäärästä, ja omistaa itse vähintään yhden osakkeen. Vakuuttaminen edellyttää siten aina työskentelyä yrityksessä.

Osakeyhtiöyrittäjistä lähes 79 prosenttia oli toiminut pääasiallisesti yrittäjänä. Yleisin ammattinimike on johtaja. Osakeyhtiöyrittäjyys on käytännössä päätoimi. Hyvin pienellä osalla työeläketurvaa karttuu palkansaajana. Vuoden 2016 osakeyhtiöyrittäjistä 17 prosentilla oli saman vuoden aikana palkansaaja-ansioita.¹⁷

Vuonna 2016 omasta yhtiöstä palkkaa nostaneiden osakeyhtiöyrittäjien keskimääräinen ansiotulo (palkkatulo omasta yrityksestä) oli 43 700 euroa ja YEL-työtulo 32 100 euroa. Palkkatuloa he saivat muusta kuin yrittäjyydestä keskimäärin 2 600 euroa. Osakeyhtiöyrittäjistä miehiä oli 76 prosenttia ja naisia 24 prosenttia, eli ryhmä on miesvaltaisempi kuin YEL-vakuutetut kaikkiaan. Miesten ansiotulo oli keskimäärin 45 200 euroa ja YEL-työtulo 32 600 euroa. Naisten ansiotulo oli keskimäärin 38 800 euroa ja YEL-työtulo 30 200 euroa. Henkilöiden ikä vuonna 2016 on keskimäärin 48 vuotta. Osakeyhtiöyrittäjien koulutustaso on korkeampi kuin YEL-yrittäjillä kaikkiaan.

Työkorvausten saajat

Ennakkoperintälain mukaan työkorvausta on työstä, tehtävästä tai palveluksesta muuna kuin palkkana saatu korvaus. Tämä merkitsee sitä, että ensin on selvitettävä, onko työstä maksettava suoritus työsuhteen perusteella maksettavaa palkkaa. Jos suoritus ei ole palkkaa, se on työkorvausta. Korvauksen saajan työoikeudellinen asema on siten ratkaisevaa. Jos työkorvauksen saaja ei ole ennakkoperintärekisterissä, maksaja on velvollinen tekemään ennakonpidätyksen aivan kuten palkanakin maksetusta tulosta. Työkorvaus myös verotetaan useimmiten ansiotulona. Verotuk-

¹⁶ Tutkimusaineisto koskee vuonna 2016 yritystoiminnan ansiotuloa saaneita 18–68-vuotiaita osakeyhtiöyrittäjiä. Verottajan aineistossa on kaikkiaan 85 300 henkilöä, joista noin 77 200 henkilölle, noin 90 prosentille löytyy YEL-vakuutus. Loput 8 100 henkilöä (10 prosenttia) ovat siis YEL-vakuutuksen ulkopuolella.

¹⁷ Salonen ja Knuuti, ETK 28.8.2018

sessä palkkana verotetaan myös muita kuin työoikeudellisessa työsuhteessa palkkana saatuja tuloja eikä verotuksessa käytetty työsuhteen käsite¹⁸ täysin vastaa työlainsäädännössä tarkoitettua työsuhdetta, vaan on käsitteenä sitä laajempi.

YEL-vakuutuksen soveltamisalaan kuulumisen ratkaistaan henkilön työoikeudellisen aseman perusteella eli sen perusteella katsotaanko hänen olevan työsuhteessa vai yrittäjä. Näin ollen työkorvauksen saaja vakuutetaan YEL:n mukaisesti, jos toiminta täyttää YEL-vakuuttamiselle asetetut ajalliset ja määrälliset alarajat, koska työoikeudellisessa mielessä hän toimii yrittäjänä.

Muiden kuin YEL-vakuutettujen yrittäjien toimeksiantosuhteita voidaan julkisella alalla vakuuttaa myös julkisten alojen eläkelain (81/2016; JuEL) mukaan. JuEL 4 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan JuEL:n soveltamisalaan kuuluu sellainen luonnollinen henkilö, joka toimimatta yrittäjänä, on tehnyt julkisen työnantajan kanssa toimeksianto- tai konsulttisopimuksen tai sopinut vastaavasta muusta järjestelystä eikä tätä toimintaa harjoiteta yhtiön tai muun yhteisön nimissä.

Työkorvausten saajat edustavat hyvin erityyppisiä ammattiryhmiä, muun muassa opettajia, myyjiä, eri alojen asiantuntijoita ja konsultteja sekä luovien alojen toimijoita. Vuonna 2017 työkorvausta saaneita henkilöitä oli 66 900. Työkorvauksen määrät vaihtelevat selvästi. Keskimääräinen korvaus oli 1 300 euroa, mutta mediaanikorvaus ainoastaan 340 euroa vuonna 2017. Osalla työikäisistä työkorvauksen saajista on YEL-vakuutus ja osalla ei. Niitä, joilla ei ollut YEL-vakuutusta ja joilla työkorvauksen määrä ylitti YEL:n euromääräisen alarajan (7 645 €) oli vuonna 2017 noin 1 200 henkilöä. Vajaalla 4 400 henkilöllä oli voimassa oleva YEL-vakuutus vuoden 2017 lopussa. Tässä joukossa työkorvauksen määrä oli keskimäärin 8 300 euroa, mutta mediaani ainoastaan 770 euroa.

Työkorvauksen saajista miehiä oli 48 prosenttia ja naisia 52 prosenttia. Henkilöiden ikä vuonna 2017 on keskimäärin 43,5 vuotta. Pääasiassa korvausten saajat ovat työntekijäitä tai toimihenkilöitä. YEL-vakuutettuihin verrattuna työkorvausten saajat ovat hieman nuorempia ja korkeammin koulutettuja. Vuonna 2017 työkorvauksen saajien työeläkettä kartuttava palkansaaja-ansio oli keskimäärin 33 300 euroa.

¹⁸ Työsuhteen käsitettä ei määritellä ennakkoperintälaissa. Ennakkoperintälain esitöissä on todettu, että kyseisessä laissa tarkoitettu työsuhteen käsite on itsenäinen vero-oikeudellinen käsite, joka kuitenkin vastaa läheisesti työlainsäädännössä tarkoitettua työsuhdetta. Ratkaistaessa, onko syntynyt ennakkoperintälaissa tarkoitettu työsuhte, huomiota on siten kiinnitettävä samoihin kriteereihin kuin työoikeuden tulkinnoissa (HE 126/1994 vp).

Yleisimmät työkorvauksen maksajat olivat: osakeyhtiöt (38 prosenttia), aatteelliset yhdistykset (22 prosenttia) sekä kunnat (9 prosenttia), kun yleisyyttä mitataan henkilöiden lukumäärällä, joille työkorvaus maksetaan.

Yksinyrittäjät

Yrittäjät voidaan jakaa kahteen ryhmään myös sillä perusteella, onko yrittäjällä palkattua työvoimaa. Yrittäjiä, joilla on palkattua työvoimaa, kutsutaan työnantajayrittäjiksi, ja yrittäjiä, joilla ei ole palkattua työvoimaa, yksinyrittäjiksi tai itsensätyöllistäjiksi. Yksinyrittäjä ja itsensätyöllistäjä ovat pienimuotoista yrittäjätoimintaa kuvaavia termejä, joille ei ole vakiintunutta sisältöä. Yksinyrittäjät ovat eläkejärjestelmässä yrittäjiä ja heidät vakuutetaan YEL-piirissä. Yksinyrittäjillä voidaan laajasti ymmärrettynä tarkoittaa sellaista pää- tai sivutoimisten yrittäjien ryhmää, joka koostuu niin sanotuista laskutuspalveluyrittäjistä, freelancereista, apurahansaaajista sekä ammatin- ja liikkeenharjoittajista, joilla ei ole palkattua työvoimaa. Yksinyrittäjät ovat varsin heterogeeninen ryhmä ja he työskentelevät hyvin monenlaisissa ammateissa.

Käsitteiden määrittelyn haastetta kuvaa se, että esimerkiksi laskutuspalveluyrittäjillä, freelancereilla sekä ammatin- ja liikkeenharjoittajilla voi olla myös palkattua työvoimaa, mutta tällöin henkilön työoikeudellisen aseman (yrittäjä) määrittely on useimmiten helpompaa kuin sellaiselle yrittäjälle, jolla ei ole palkattua työvoimaa. Yksinyrittäjä on tässä suhteessa itsensätyöllistäjää täsmällisempi ilmaus, koska kaikki em. henkilöryhmät ovat työoikeudelliselta statukseltaan yrittäjiä. Lisäksi se tekee selvän rajan niiden yrittäjien osalta, jotka kyllä työllistävät itsensä yrityksessä esimerkiksi toimimalla sen johdossa, mutta joiden omistaman yrityksen koko ja muita työllistävä vaikutus erottaa heidät pienimuotoisesta yritystoiminnasta.

Laskutuspalveluyrittäjällä, josta on laskutuspalveluyritysten liiketoiminnan markkinoinnissa käytetty myös termiä kevytyrittäjä tarkoitetaan yleensä sellaista yksinyrittäjää, joka yritystä perustamatta hankkii itse toimeksiantonsa, tekee sovitut työt ja antaa laskutuksen hoidettavaksi laskutuspalveluyritykselle.¹⁹ Laskutuspalveluyrittäjä ei juridisesti eroa muista yrittäjistä, vaan termiä käytetään kuvamaan niitä yrittäjiä, jotka ovat ulkoistaneet laskutuksensa. Termejä laskutuspalveluyrittäjä tai kevytyrittäjä ei voida käyttää yrittäjiä koskevien velvoitteiden tai heitä koskevan lainsäädännön pohjana. Tämä vuoksi näitä termejä ei käytetä tässä raportissa.

¹⁹ Yksinyrittäjien sosiaaliturvamaksujen hoitaminen laskutuspalveluyritysten kautta yleistyi 2010-luvulla. Laskutuspalveluyritykset esimerkiksi ottivat osalle asiakkaistaan TyEL-vakuutuksen. Vuoden 2017 loppuun mennessä noin 35 000 henkilöä oli hoitanut työeläkevakuutuksensa laskutuspalveluyrityksen asiakkaana. Alkuvuonna 2017 soveltamiskäytäntöä tarkennettiin siten, että myös laskutuspalvelua käyttävät henkilöt tulee vakuuttaa TyEL:n ja YEL:n soveltamisalojen mukaisesti. YEL-vakuuttaminen lisääntyikin vuoden 2017 aikana. Kaikista laskutuspalveluyritysten asiakkaista 2 700 (8 prosenttia) oli siirtynyt YEL-vakuutetuksi vuonna 2017.

Tilastokeskuksen vuonna 2013 tekemän selvityksen²⁰ mukaan itsensätyöllistäjien [Tutkimuksessa käytetään käsitettä ”itsensätyöllistäjä” kokoavana terminä neljälle alaryhmälle: 1) yksinyrittäjät (pois lukien maatalousyrittäjät), 2) ammatinharjoittajat, 3) freelancerit ja 4) apurahansaajat]²¹ määrän kasvu on ollut selkeä työmarkkinatrendi koko 2000-luvun alun ajan. 2000-luvun alusta vuoteen 2013 menneessä ammatinharjoittajien ja freelancereiden määrä on yli kaksinkertaistunut ja myös muiden yksinyrittäjien määrä on kasvanut.

Tilastokeskuksen Yrittäjät Suomessa 2017 -tutkimuksen mukaan itsensätyöllistäjien määrä on kasvanut trendinomaisesti vuoteen 2016 asti, jolloin se oli suurimmillaan 183 000. Vuonna 2017 määrä on kuitenkin laskenut jotakuinkin samalle tasolle kuin vuonna 2014 eli 171 000:een. Kasvua on tarkasteluajanjakson alkuun vuoteen 1997 verrattuna noin 52 000. Maatalousyrittäjien määrä on hiipunut tasaisesti, ja työnantajayrittäjien määrässä ei juuri ole tapahtunut muutoksia parin viime vuosikymmenen aikana. Yrittäjät ovat siis yhä harvemmin maatalousyrittäjiä, ja yhä useammin muiden alojen yksinyrittäjiä, freelancereita, ammatinharjoittajia eli itsensätyöllistäjiä.

Myös työ- ja elinkeinoministeriön itsensätyöllistäjiä ja jakamistaloutta koskevassa selvityksessä²² todetaan, että itsensätyöllistäjien määrä on kasvanut tasaisesti viimeksi kuluneen 15 vuoden aikana. Itsensätyöllistäjien määrässä ei ole nähtävissä suurta ja äkillistä nousua ja itsensätyöllistämisen kasvua selittävät ennen muuta työelämän uudet muodot ja työmarkkinoiden rakenteelliset muutokset. Toisaalta jakamis- ja alustatalouteen²³ liittyvät ilmiöt ja palvelut ovat kuitenkin voineet lisätä sellaista uuden tyyppistä itsensätyöllistämistä, joka ei näy tilastoissa.

Tilastokeskuksen Työvoimatutkimuksen mukaan itsensätyöllistäjien osuus kaikista työllisistä oli vuonna 2017 noin 7 prosenttia. Vertailun vuoksi voidaan todeta, että

²⁰ Pärnänen ja Sutela, Tilastokeskus 2014

²¹ Tutkimuksen mukaan käsite otettiin käyttöön, koska tarvittiin kuvaamaan ryhmää, johon kuuluvat tekevät työtä yksin, ilman palkattua työvoimaa yrittäjinä tai yrittäjämäisesti, mutta jotka eivät ole maatalousyrittäjiä. Tutkimuksen mukaan toisena mahdollisena käsitteenä ”itsensätyöllistäjät” -käsitteen tilalla olisi voinut käyttää termiä ”yksinyrittäjät”, mutta tällöin ”yrittäjä” -käsitteen alle olisi kuitenkin niputettu myös sellaisia työn tekemisen muotoja, jotka ovat pikemminkin yrittäjyyden ja palkansaajuuden välimaastossa kuin selkeästi yrittäjyyttä. Käsite ei tutkimuksen mukaan täten olisi kuvannut ilmiötä ja työn tekemisen tapaa riittävän kattavasti.

²² Itsensätyöllistäminen ja jakamistalous työelämän murroksessa, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 13/2017

²³ Jakamistaloudella ei ole vakiintunutta sisältöä, mutta yleensä sillä tarkoitetaan ilmiötä, jossa ihmiset jakavat vajaakäytöllä olevia resursseja, tavaroita, palveluita tai ammattitaitoa muiden käyttöön erilaisia digitaalisia alustoja hyödyntäen. Myöskään alustataloudella ei ole vakiintunutta sisältöä, mutta yleensä sillä tarkoitetaan erilaisten digitaalisten alustojen kautta tapahtuvaa liiketoimintaa.

vuonna 2015 yrityksistä 45,7 prosenttia (164 519 kappaletta) oli luonnollisten henkilöiden harjoittamia eli toimintaa ei harjoitettu yhtiömuodossa. Yhteensä yrityksiä oli 360 051 kappaletta (Tilastokeskus).

Alustatalous

Alustataloudella tarkoitetaan liiketoiminnan organisointimallia, jossa organisaatiot tai yksilöt voivat ostaa ja myydä palveluitaan toisilleen verkossa toimivan alustan avulla. Alustataloudessa työtä tehdään eri tavoin organisoitujen työnteon mallien kautta. Työtä tehdään jaksoittain, limittäin tai päällekkäin eri statuksella, eri tehtävissä sekä erilaisissa työyhteisöissä. Alustojen ansaintamallit ja työn tekijöiden korvausten perusteet vaihtelevat suuresti. Alustatalouden kasvu liittyy digitalisaation tuomaan muutokseen yhteiskunnassa. Suomessa alustataloudelle ei ole mitään erillistä sosiaaliturva- tai työlainsäädäntöä, vaan alustan kautta työskentelevän työmarkkina-asema määrittyy samalla tavalla kuin muussa tulonhankkimiseen liittyvässä toiminnassa. Joissain tilanteissa voi olla epäselvää, onko työn tekijän ja teettäjän tai tekijän ja alustan haltijan välillä työsuhde vai tehdäänkö työtä yrittäjänä. Alustat voidaan nähdä myös digitaalisenä markkinointiväylinä, jotka ovat korvanneet lehti-ilmoitusten ja erilaisten yrittäjäläluetteloiden käyttöä tuotteiden tarjonnassa. Alustatalouden mukanaan tuomat työn tekemisen erityispiirteet ja jännitteet eivät ole täysin uusi ilmiö, vaan kehitys on ollut nähtävissä jo niin sanottujen itsensä työllistäjien asemasta käydyssä keskustelussa.

Työvoimatutkimuksen²⁴ mukaan vuonna 2017 Suomessa vain 0,3 prosenttia 15-74-vuotiaista oli hankkinut edellisen vuoden aikana vähintään yhden neljäsosan ansiotaan erilaisten digitaalisten alustojen kautta. Ilmiö on siis tilastojen valossa marginaalinen. Kun mukaan otetaan kaikki alustojen kautta tulojaan hankkineet, nousee osuus noin 7 prosenttiin. Näistä valtaosalla tuloja oli kertynyt nettikirpputoreilta, ja saadut tulot olivat määrältään pieniä. Kansainvälinen vertailu on vaikeaa, koska vertailtavat tilastot puuttuvat toistaiseksi. Tämä johtuu yhteisen määritelmän puutteesta. Tuoreimman ja kattavimman (mukana 14 EU-maata) survey-tutkimuksen²⁵ mukaan noin 2 prosenttia aikuisväestöstä työskentelee viikossa yli 20 tuntia tai saa yli puolet tuloistaan alustojen kautta.

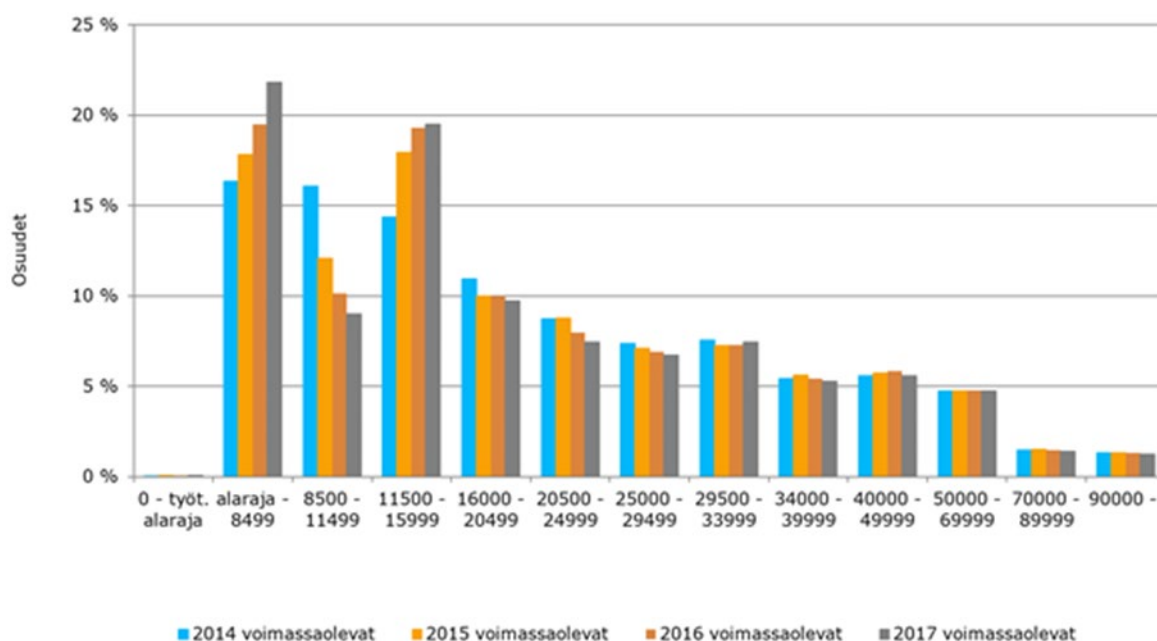
²⁴ SVT, Työvoimatutkimus 2017

²⁵ Pesole ym. 2018

4.3 YEL-työtulo

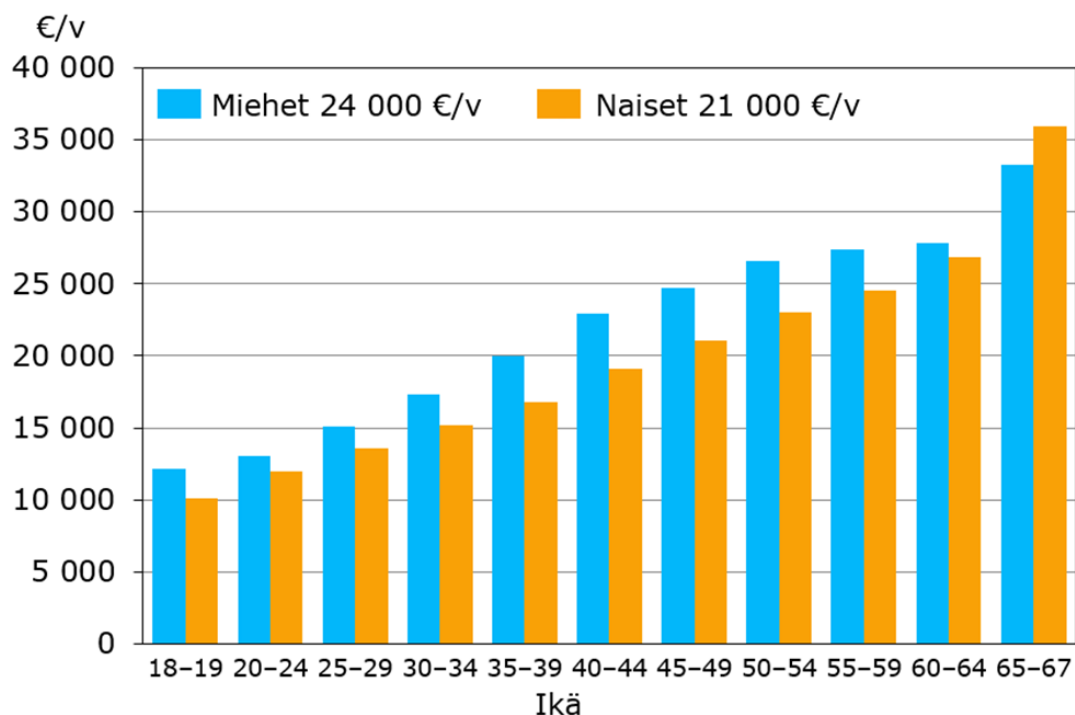
Työtulon taso

Vuoden 2017 lopussa voimassaoleiden YEL-vakuutusten vahvistettujen YEL-työtulojen keskiarvo oli 22 600 euroa vuositasolla. Kuten kuviosta 1 näkyy, noin 22 prosentilla YEL-vakuutetuista työtulo oli vakuuttamisvelvollisuuden lakisääteisen alarajan 7 645 euroa tuntumassa ja 27 prosentilla alle 10 000 euroa. Työtulojen jakauma on painottunut viime vuonna enemmän minimin tuntumaan. Vuoden 2017 lopussa noin kolmasosalla YEL-vakuutetuista työtulo oli alle työttömyysturvan alarajan ja puolella alle 16 000 euroa.

Kuvio 1: Voimassaolevien YEL-vakuutusten vahvistettujen työtulojen jakauma vuosina 2014 – 2017. Lähde: Eläketurvakeskus.

Voimassaolevien YEL-vakuutusten keskimääräinen YEL-työtulo on vuosina 2013–2017 pienentynyt. Vuosina 2011–2012 työtulo nousi, kun lainmuutoksen myötä osakeyhtiöiden vähintään 30 prosentin osaomistajat tulivat YEL:n piiriin. Ennen vuotta 2011 YEL:n piirin rajana oli 50 prosentin osaomistus. Ennen lainmuutosta työtulot olivat 2009–2010 taantumavuosina hieman laskeneet, mutta aiemmin 2000-luvun alkupuolella työtulojen kehitys oli ollut nousevaa. Vuoden 2017 työtulojen keskiarvo on vuoden 2017 rahassa hieman matalampi kuin ennen vuoden 2011 lainmuutosta. Kuten alla olevasta kuviosta 2 näkyy, keskimääräinen työtulo näyttää nousevan iän mukana ja on korkeimmillaan eläkeikää lähellä olevilla ikäluokilla.

Kuvio 2: YEL-työtulo keskimäärin iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2017. Lähde: Eläketurvakeskus.

Työtulon joustomahdollisuutta on hyödynnetty hyvin vähän sen voimassaoloaikana vuodesta 2005 alkaen. Vuonna 2017 joustoa ylöspäin käytti noin 320 henkilöä ja samoin noin 320 henkilöä jousti työtuloaan alaspäin. Joustajien yhteismäärä oli siten vain 0,3 prosenttia YEL-vakuutetuista.

Työtulon taso suhteessa työttömyysturvan alarajaan

Vuonna 2015 työttömyysturvaan oikeuttavan YEL-työtulon alarajaa nostettiin 12 326 euroon (2015 taso) aiemmasta 8 520 eurosta. Muutoksen jälkeen vanhan työttömyysturvan alarajan luokassa olevien yrittäjien määrä vähentyi ja sekä YEL:n vakuuttamisvelvollisuuden alarajan että uuden työttömyysturvan rajan sisältäviin luokkiin tuli lisää yrittäjiä. Muutoin työtulojakauman muutokset ovat olleet vähäisiä. (ks. Kuvio 1).

Työttömyysturvan alarajaa koskevan muutoksen jälkeen sama muutos on havaittu myös aloittavien yrittäjien vahvistettujen alkutyötulojen jakaumaa tarkasteltaessa. Aloittavilla yrittäjillä sekä YEL:n vakuuttamisvelvollisuuden alarajan että uuden työttömyysturvan alarajan sisältävien työtuloluokkien osuus jakaumasta on kasvanut.

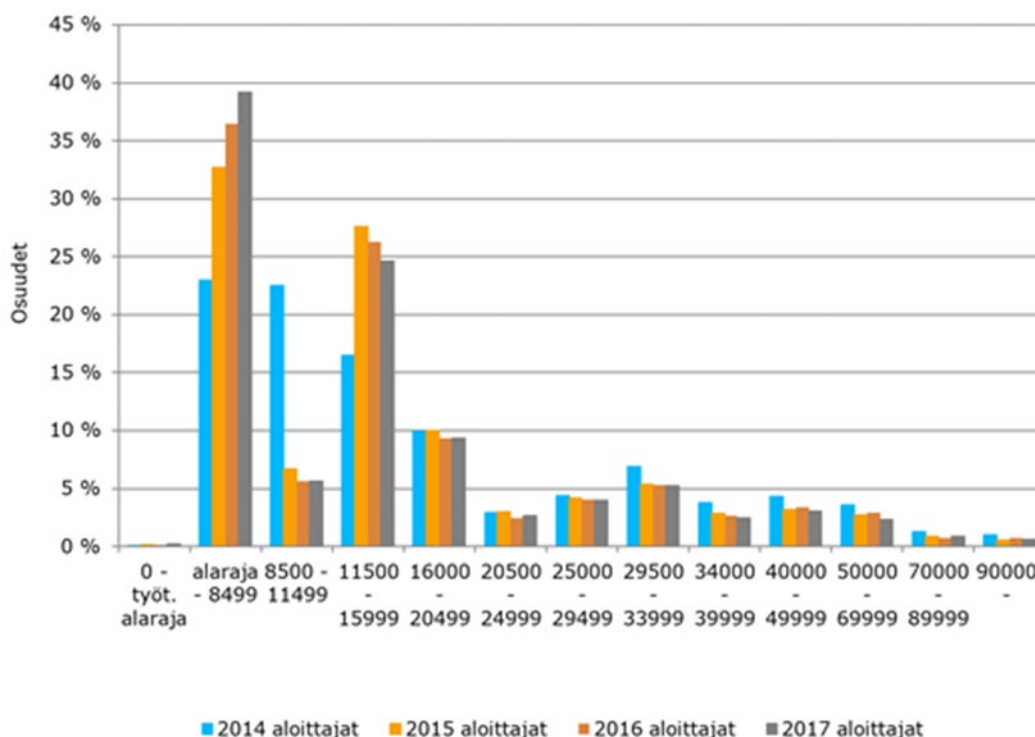
Lukujen perusteella näyttää siltä, että noin neljäsosa vanhan ja uuden työttömyysturvan alarajan välissä olleista henkilöistä olisi siirtynyt uudelle työttömyysturvan alarajalle. Kaikista uutta työttömyysturvan alarajaa alemmista työtuloluokista olisi kahdessa vuodessa siirtynyt 13 prosenttia yrittäjistä työttömyysturvan alarajan sisältävään luokkaan. Esitetty tarkastelu on kuitenkin karkea arvio tilanteesta, koska tässä verratut henkilömäärät ovat kunakin vuonna havaittuja sen hetken tilastolukuja.

Niistä ammatin- ja liikkeenharjoittajista ja elinkeinoyhtymän osakkaista, joiden vuoden 2015 YEL-työtulo oli uuden työttömyysturvan alarajan tuntumassa, noin neljäsosa oli aloittanut vakuutuksen vuonna 2015 työttömyysturvan alarajalla. Samoin noin neljäsosan työtulo oli ollut jo aiemmin uuden rajan tuntumassa. Osalla työtulo oli aiemmin ollut vanhalla työttömyysturvan rajalla tai 10 000 euroa.

Työttömyysturvan alarajan muutoksen jälkeen kaikkein matalimpien työtulojen osuus on hieman pienentynyt. Matalimmat työtulot ovat työttömyysturvan alarajan muutoksen jälkeen painottuneet enemmän YEL:n alarajan sisältävään työtuloluokkaan. Vuodesta 2015 alkaen uusi työttömyysturvan alaraja on ollut alkutyötulona suunnilleen yhtä suosittu kuin aiempi matalampi työttömyysturvan alaraja.

Aloittavien yrittäjien työtulo

Suosituin aloittavien yrittäjien valitsema alkutyötulo viimeisen kymmenen vuoden ajan ollut YEL:n vakuuttamisvelvollisuuden alaraja. Alarajan suosio alkutyötulona on kasvanut viime vuosina, ks. seuraava kuvio 3. Tähän on saattanut vaikuttaa työttömyysturvan alarajan muutoksen lisäksi muutkin seikat. Taloudellinen tilanne on voinut johtaa varovaisuuteen työpanoksen arvon määrittelyssä. Lisäksi Eläkebarometrissa 2018 on havaittu yrittäjien keskuudessa vähentynyttä luottamusta eläkejärjestelmään. Tämä voi osaltaan vaikuttaa myös vakuutettavien työtulojen tasoon. Toisaalta myös laskutuspalveluyritysten asiakkaista on tullut noin 2 700 uutta YEL-vakuutettua vuonna 2017. Näillä henkilöillä laskutuspalveluyrityksen kautta aiemmin vakuutetun TyEL-ansion perusteella voi olla keskimäärin matalat YEL-alkutyötulotkin, joka on saattanut lisätä YEL:n alarajalla aloittaneita.

Kuvio 3: Alkaneiden YEL-vakuutusten vahvistettujen alkutyötulojen jakauma vuosina 2014 – 2017. Lähde: Eläketurvakeskus.

YEL:n alarajan jälkeen toiseksi suosituin työtulo on vuosina 2007–2009 ollut 10 000 euroa. Vuosina 2010–2014 toiseksi suosituin työtulo oli työttömyysturvan alaraja. Vuonna 2015 toiseksi suosituin alkutyötulo oli 20 000 euroa ja vuonna 2016 uusi työttömyysturvan alaraja. Alkutyötulo 10 000 euroa on vähentänyt suosiotaan, varmaan-kin siksi, että se ei enää ylitä työttömyysturvan alarajaa. Vuosittain noin kaksi kolmesta aloittaneesta yrittäjästä ottaa työtulokseen jonkun kymmenestä suosituimmasta alkutyötulosta.

Aloittavien yrittäjien työtulosta saatavien tietojen perusteella näyttää siltä, että aloittavaa yrittäjää ohjaavat työtulon valinnassa esimerkiksi erilaiset lakisääteiset alarajat eli YEL:n vakuuttamisvelvollisuuden alaraja ja työttömyysturvan alaraja sekä näiden lähellä olevat tasaluvut. Toisaalta alkutyötulo valitaan helposti myös muiden tasalukujen joukosta (esimerkiksi 15 000, 20 000, 30 000 euroa vuodessa) sekä 12 000 euroa (1 000 euroa kuukaudessa) ja 24 000 euroa (2 000 euroa kuukaudessa) vuodessa.

4.4 Yrittäjien lakisääteisen eläketurvan rahoitus

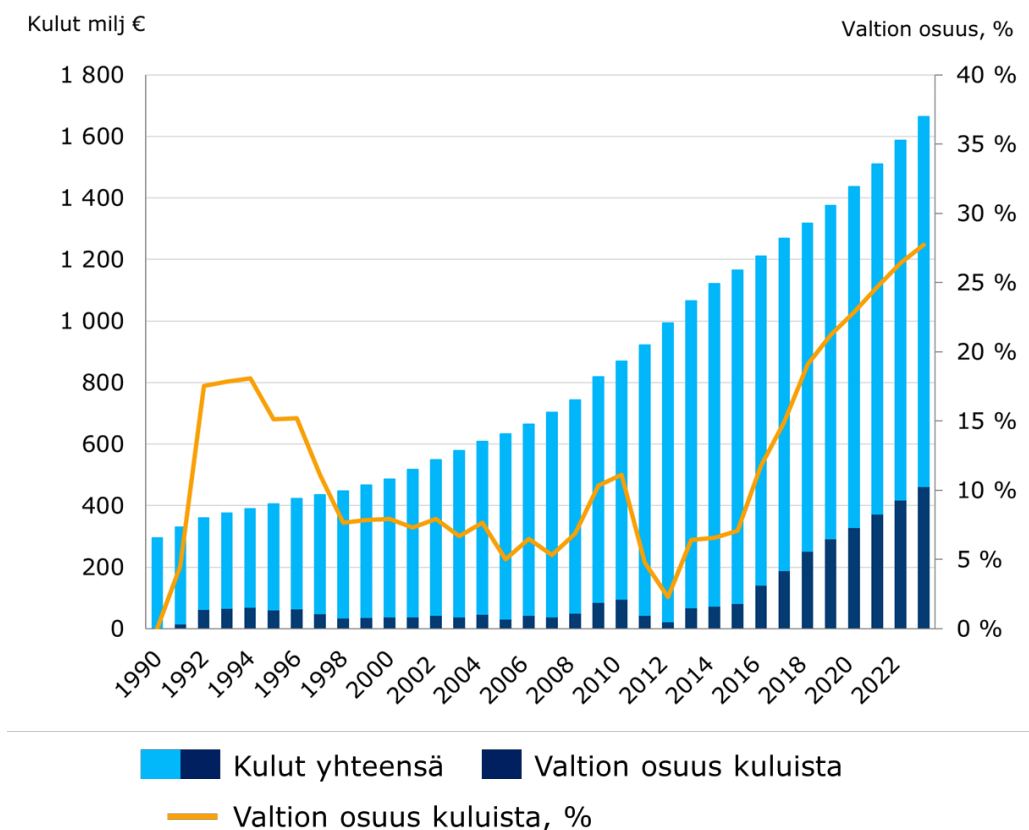
YEL-järjestelmässä kunkin vuoden eläkemenot ja hoitokulut rahoitetaan samana vuonna kerätyllä vakuutusmaksutulolla eli työelämässä olevat yrittäjät rahoittavat yhdessä valtion kanssa kulloinkin maksussa olevat eläkkeet. Vuoden 2015 loppuun mennessä YEL-vakuutuksista karttuneen tulevan eläkemenon käypä arvo hetkellä 31.12.2015 oli 27,8 miljardia euroa, kun diskonttokorkona²⁶ on käytetty 3 prosenttia vuoteen 2026 asti ja 3,5 prosenttia vuodesta 2027 lähtien.

Valtion osuus YEL-eläkkeistä määritellään YEL:n mukaisten eläkemenojen ja käytävissä olevien varojen erotuksena. Varat muodostuvat vakuutusmaksutulosta, josta on vähennetty laskuperusteiden mukainen hoitokuluosa. Vuonna 2019 YEL-vakuutusmaksu oli alle 53-vuotiaalla ja 63–67-vuotiaalla yrittäjällä 24,1 prosenttia vahvistetusta YEL-työtulosta ja 53–62-vuotiaalla 25,6 prosenttia.²⁷

Kuviossa 4 on kuvattu YEL:n valtion osuuden kehitystä vuosina 1990–2023. Valtion osuus on noussut viime vuosina voimakkaasti. Kasvu johtuu siitä, että eläkemeno kasvaa noin neljän prosentin vuosivauhtia, mutta YEL-maksutulo ei juurikaan kasva. Valtion osuuden kasvun odotetaan jatkuvan 2030-luvun alkuun, jos valtion osuuteen vaikuttavat suuret kehittyvät siten kuin nyt on ennustettu. Sen jälkeen valtion osuus tasapainottunee noin 30 prosenttiin eläkemenosta tai hieman sen alle.

²⁶ Diskonttokoron avulla tulevien kassavirtojen arvo yhteismitallistetaan eli muunnetaan tietyn ajankohdan tasoon.

²⁷ Vuoden 2017 eläkeuudistuksen siirtymäaikana vuosina 2017–2025 53–62-vuotiaille karttuu eläkettä korkeammalla prosentilla, joten myös vakuutusmaksu on suurempi.

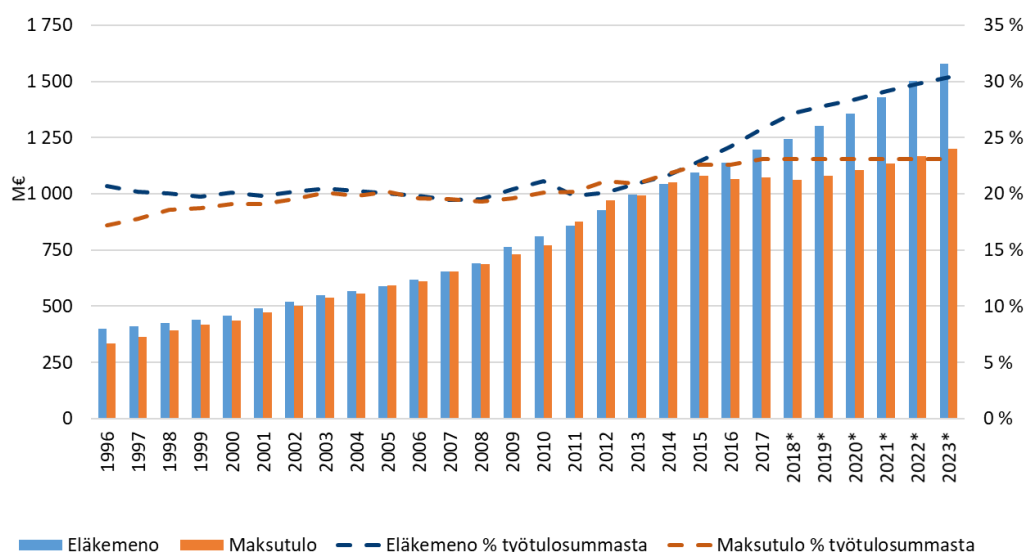
Kuvio 4: YEL:n valtionosuus vuosina 1990–2023, vuodet 2018–2023 ovat arvioita, 2017 ennakkollinen toteutunut. Kuluilla tarkoitetaan yhteisesti kustannettavaa YEL-eläkemenoa, hoitokuluja ja YEL:n osuutta palkattomien aikojen eläkkeiden kustannuksista. Luvut on ilmoitettu kunkin kyseisen vuoden rahassa. Lähde: Eläketurvakeskus.

Eläkemenon ja maksutulon kasvavaan eroon on useita syitä. Merkittävin syy on se, että YEL-maksu seuraa TyEL-maksua, mutta tulevaa YEL-eläkemenoa varten ei ole rahastoitu. Tulevaisuudessa kasvava osa TyEL-menosta rahoitetaan rahastoista vapautuvilla varoilla. Vastaava osa YEL-eläkkeistä rahoitetaan valtion osuudella. TyEL:ssä rahastointi vaikuttaa siten, että esimerkiksi vuonna 2017 TyEL-maksu oli noin 2,5 prosenttiyksikköä alempi kuin mitä eläkemenon rahoittamiseen jakojärjestelmällä olisi maksutuloa tarvittu.

YEL-vakuutusmaksujen kautta saatava maksutulo ei yleensä ole riittänyt eläkemenon rahoittamiseen. YEL-historian aikana vakuutusmaksutuloista on jäänyt varoja käyttämättä vuoden 1979 jälkeen vain kerran, vuonna 1990. TyEL-maksun tasoisella maksulla YEL:ssä ei siten olisi ollut mahdollistakaan rahastoida.

Yrittäjät ovat keskimäärin vanhempia kuin palkansaajat, joten YEL:n eläkemenorakenne ei ole sama kuin TyEL:n. Lisäksi sekä YEL-vakuutettujen lukumäärä että keskimääräinen työtulo ovat alentuneet 2010-luvulla, jolloin jakojärjestelmälle tärkeä vakuutusmaksupohja on supistunut. YEL-vakuuttamisen aloittavat yrittäjät maksavat myös alennuttua maksua.²⁸ Vuonna 2017 keskimääräinen peritty YEL-vakuutusmaksu oli 23,1 prosenttia työtulosummasta. Jos valtion osuutta ei olisi lainkaan ja yrittäjät kustantaisivat maksuillaan eläkejärjestelmän menot kokonaan itse, perityn maksun olisi pitänyt olla noin 27 prosenttia työtulosummasta.

Seuraavassa kuviossa esitetään YEL:n mukaan karttuneista eläkkeistä aiheutunut eläkemeno, YEL-yrittäjien maksuista kerätty maksutulo sekä näiden osuus työtulosummasta vuosina 1996 – 2023. Vuodet 2018 – 2023 ovat arvioita.

Kuvio 5: YEL:n eläkemeno ja maksutulo sekä näiden osuus suhteessa työtulosummaan vuonna 1996 – 2023. Luvut on ilmoitettu kunkin kyseisen vuoden rahassa. Lähde: Eläketurvakeskus.

²⁸ Vuoden 2017 lopussa noin 204 000 voimassa olevasta YEL-vakuutetusta 53 000, eli noin neljäsosa YEL-vakuutetuista, oli aloittavan yrittäjän alennuksen piirissä.

Valtion osuuden selvä lasku vuoden 2010 jälkeen johtui vuoden 2011 alusta voimaantulleesta osaomistajayrittäjien YEL:n vakuuttamisvelvollisuuden laajenemisesta ja YEL-vakuutettujen piirin kasvamisesta vuosina 2011 ja 2012.²⁹ Lisäksi YEL:n piiriin tulneiden uusien osaomistajayrittäjien muita korkeammat työtulot nostivat kaikkien yrittäjien yhteenlaskettua työtulosummaa ja vakuutusmaksutuloa selvästi. Vuoden 2012 jälkeen valtion rahoitusosuus on ollut selvässä kasvussa johtuen edellä kuvatusta maksutuloa selvästi nopeammasta eläkemenon kehityksestä.

Vuonna 2017 YEL:n maksutulo oli 1 073 miljoonaa euroa. Avoimena eli ulosottotoimin perinnässä oli noin 83 miljoonaa euroa maksuja, joka on 8 prosenttia verrattuna vuoden 2017 maksutuloon. Avoimissa maksuissa näkyy useamman eri vuoden maksamattomia maksuja, koska maksuja peritään tavallisessa tapauksessa viisi kalenterivuotta. Uusia maksuja jää vuosittain maksamatta nykyään noin 2 prosenttia maksutulosta. Lopulta kokonaan jää saamatta noin puolet uusista maksamattomista maksuista eli hieman yli 1 prosentti maksuista. Kokonaan saamatta jääneet maksut pienentävät yrittäjän työtuloa ja siten karttunutta eläkettä.

Alla on viimeisin ennuste YEL-järjestelmän tunnusluvuista. Ennusteesta näkee selvästi, että valtion osuus kasvaa voimakkaasti lähivuosina, mikä johtuu eläkemenon kasvusta.

Vuosi	Eläkemeno	Maksutulo	Hoitokulu	Avoimet maksut	Hoitokuluosan määräävä vakuutettujen lukumäärä	Hoitokuluosan määräävä eläkkeiden lukumäärä	Valtion osuus	Valtion osuus suhteessa työtulosummaan
2010	810	771	57	75	219 300	199 476	97	3 %
2011	858	877	61	77	235 443	200 448	44	1 %
2012	926	970	64	79	240 867	207 522	23	0 %
2013	995	994	66	78	240 291	216 029	68	1 %
2014	1 042	1 050	67	84	237 295	222 904	67	1 %
2015	1 092	1 081	67	86	234 952	230 345	83	2 %
2016	1 138	1 064	67	85	232 647	238 368	143	3 %
2017	1 197	1 073	63	83	235 231	246 670	189	4 %
2018	1 245	1 080	64	83	235 200	254 258	233	5 %
2019	1 296	1 103	65	84	235 400	261 067	266	6 %
2020	1 352	1 128	66	86	235 600	267 479	299	6 %
2021	1 422	1 159	68	87	235 800	273 601	341	7 %
2022	1 495	1 193	70	90	236 000	279 596	384	7 %
2023	1 569	1 230	71	92	236 200	285 000	424	8 %

Taulukko 1: Ennuste YEL-järjestelmän tunnusluvuista. Lähde: Eläketurvakeskus.

²⁹ Vuonna 2011 YEL-vakuutettujen piiri kasvoi 14 690 yrittäjällä. (Lähde Tilastokeskus)

4.5 Toimeenpano

Vakuutusten tarjonta

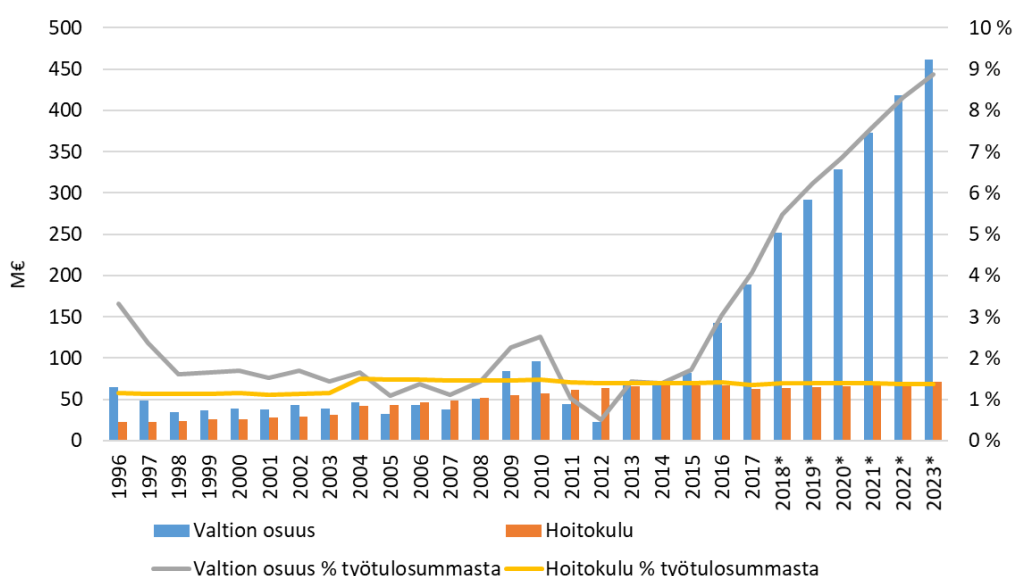
Yrittäjä vastaa itse oman eläketurvansa ja samalla myös muun sosiaaliturvansa järjestämisestä eli ottaa YEL-vakuutuksen joko itse, tai valtuuttaa kolmannen osapuolen ottamaan vakuutuksen puolestaan. Vakuutuksen voi ottaa joko täyttämällä ja lähettämällä eläkevakuuttajan verkkosivuilla sähköisen vakuutushakemuksen, soittamalla valitsemansa eläkevakuuttajan asiakaspalveluun, tai olemalla yhteydessä eläkevakuutusyhtiön yhteistyökumppaneihin. Vakuutuksen ottamisen voi myös erillistä valtuutusta vastaan ulkoistaa esimerkiksi tilitoimiston, vakuutusmeklarin tai laskutuspalvelua tarjoavan yrityksen hoidettavaksi.

YEL-vakuuttamisen käytäntö on varsinkin viime vuosina eläkelaitoksissa muodostunut sellaiseksi, että uusi yrittäjä arvioi itse YEL-työtulonsa sopivan suuruiseksi ja eläkevakuuttaja vahvistaa sen pääsääntöisesti ilmoitetun mukaiseksi. Yrittäjä tuntee parhaiten oman tilanteensa yritystoimintaa käynnistäessään. Eläkevakuuttajalla on kuitenkin velvollisuus vahvistaa hakemuksesta poikkeava työtulo, mikäli se ei ole eläkevakuuttajan mukaan hyväksyttävissä. Työtulon arvioinnissa yrittäjällä on apuna muun muassa Eläketurvakeskuksen työtulo-opas. Jos YEL-vakuuttamisen taustalla on Eläketurvakeskuksen kehoitus tai pakkovakuutus päätös, eläkelaitoksella on yleensä käytettävissä enemmän tietoa (mm. verotiedot) yritystoiminnan laajuudesta.

Työeläkevakuutusyhtiöt ja niiden yhteistyökumppanit sekä eläkekassat neuvovat yrittäjää epäyhtenäisin käytännöin YEL-työtulon vaikutuksesta eläkkeeseen ja muuhun sosiaaliturvaan, sekä voivat neuvoa ja antaa suosituksia hakemuksen yhteydessä myös esimerkiksi yrittäjän toimialalla tyypillisistä työtulojen tasoista. Yrittäjä voi saada ohjeistusta vakuutuksen ottamiseen, työtulon määrittämiseen ja vakuutuksen hoitoon esimerkiksi eläkevakuuttajien ja niiden yhteistyökumppaneiden puhelinpalvelusta, verkkosivuilta, chat-palvelusta, esitteistä, ja erilaisista yrittäjille järjestetyistä tilaisuuksista. Eläketurvakeskus on yhdessä yrittäjäjärjestöjen kanssa julkaissut sähköisen työtulo-oppaan, johon myös tukeudutaan työtuloa vahvistettaessa. Koska työtulo-opas ei ole sitova, niin käytännössä siihen perustuvista menettelytavoista ja työtuloista usein poiketaan. Vakuuttajat tarjoavat myös verkkopalveluita, jossa yrittäjä voi hoitaa YEL-vakuutusasioitaan sähköisesti. Yhteiskunnan digitalisaatio näkyikin yrittäjien sähköisten asiointikanavien suosion kasvuna viime vuosina. Sähköisissä palvelukana-
vissa yrittäjälle voidaan tarjota samat huomautukset ja ohjeistukset, kuin henkilökohtaisesti käydyissä keskusteluissa. Yrittäjä voi valita yhteydenpitoon käyttämisen kanavia, tai niiden yhdistelmiä omien lähtökohtiensa mukaisesti.

Laskuperusteet

YEL:n laskuperusteissa on määrätty työeläkelaitoksen saama hoitokuluosa, jolla kate-taan YEL:n mukaista vakuutusta hoitavien eläkelaitosten liikekuluja. Hoitokuluosa määräytyy euromääränä jokaista eläkelaitoksessa vakuutettua ja edunsaajaa kohden. Vuonna 2018 hoitokuluosa oli 204,06 euroa vakuutettua kohden ja 93,68 euroa kuta-kin edunsaajaa kohden. Yhteensä YEL:n hoitokulut ovat viime vuosina olleet 63-67 miljoonaa euroa.

Kuvio 6: YEL:n laskuperusteiden mukainen hoitokulu ja valtion osuus miljoonina euroina ja suhteessa työtulosummaan (prosentteina työtulosummasta) vuosina 1996–2023. Vuodet 2018–2023 ovat arvioita. Luvut on ilmoitettu kunkin kyseisen vuoden rahassa. Lähde: Eläketurvakeskus.

Yllä olevassa kuviossa näkyy koko valtion osuus miljoonina euroina sekä YEL:n laskuperusteiden mukainen hoitokulu. Hoitokulu vähennetään YEL:n eläkkeiden kustantamiseen käytettävissä olevista varoista ja siten se näkyy valtion osuutta kasvattavana. Huomataan, että 2000-luvun alkupuolella valtion osuus oli euroina suunnilleen vain hoitokulun suuruusluokkaa ennen kuin 2000-luvun loppupuolella valtion osuus alkoi nousta eläkemenojen nousun myötä. Vuoden 2011 lainmuutos väliaikaisesti pienensi valtion osuutta, kunnes se on viime vuosina jälleen lähtenyt kasvuun.

Valvonta

Eläketurvakeskuksen suorittama valvonta YEL-vakuuttamisvelvollisuuden täyttämistä on ammatin- ja liikkeenharjoittajien sekä elinkeinoyhtymien osakkaiden osalta 1980-luvulta alkaen perustunut laajoihin vero- ja vakuutustietojen vertailuihin. Viime vuosina valvonnan kattavuutta on muidenkin yrittäjäryhmien kohdalla pystytty laajentamaan. Vuonna 2018 YEL-vakuuttamisen massamuotoista valvontaa laajennettiin myös niihin yrittäjiin, jotka harjoittavat toimintaansa osakeyhtiömuodossa tai joille korvaus työstä maksetaan työkorvauksina. Vuonna 2019 käyttöön otetun tulotietojärjestelmän (tulorekisteri) myötä myös omasta yhtiöstään palkkaa nostavien sekä työkorvauksia saavien yrittäjien systemaattinen valvonta tehostuu.

Niissä tilanteissa, joissa valvonta-asiakas ei pyynnöstä huolimatta toimita Eläketurvakeskukselle tarvittavia tietoja vakuuttamisvelvollisuutta koskevan asian selvittämiseksi tai tieto on vajavaista, perustuu YEL-vakuuttamisvelvollisuutta koskeva ratkaisu usein suurelta osin vero- ja tilinpäätöstietoihin.

Eläketurvakeskuksen ammatin- ja liikkeenharjoittajien sekä elinkeinoyhtymien osakkaiden valvonnan lähtöjoukko muodostaa vakiintuneesti noin 185 000 – 190 000 yrittäjän verotiedot. Vuonna 2018 valvonnassa hyödynnettiin noin 70 000 työkorvausta saaneen ja noin 90 000 osakeyhtiöstä palkkaa saaneen yrittäjän verotietoja. Valvontatoimenpiteiden tuloksena syntyy vuosittain noin 1000 YEL-vakuutusta, joista vajaat 100 on pakkovakuutuksia. Eläketurvakeskuksen vakuuttamista koskevat ratkaisut muuttuvat hyvin harvoin muutoksenhakuelimissä.

4.6 Kyselytutkimukset yrittäjien näkemyksistä

Yrittäjät Suomessa 2017

Tilastokeskus toteutti vuoden 2017 aikana haastattelututkimuksen Yrittäjät Suomessa 2017. Raportissa tarkasteltiin muun muassa yrittäjien työtilannetta, työoloja, kasvunäkymiä, verkostoitumista ja toimeentuloa sekä sosiaaliturvaan liittyviä kysymyksiä. Haastattelututkimukseen vastasi noin 2 900 15 – 74-vuotiaasta yrittäjää.

Tutkimuksessa kysyttiin yrittäjiltä, maksavatko he mielestään itselleen riittävästi eläketurvaa. Vain vajaa puolet katsoi, että he maksoivat itselleen riittävästi eläketurvaa. Kolmasosa totesi, ettei maksa riittävästi ja noin joka kymmenes ei maksanut eläkettä lainkaan. Viimeksi mainitussa ryhmästä lähemmäs puolet oli joko alle 18- tai yli 67-vuotiaita eli he eivät näin ollen olleetkaan velvollisia maksamaan itselleen eläketurvaa.

ja lähes puolet oli yrittäjäperheenjäseniä. Osalla lopuista yrittäjätulot saattoivat jäädä niin vähäisiksi, ettei eläketurvaa tarvinnut maksaa.

Yrittäjiltä, jotka eivät mielestään maksaneet itselleen riittävästi eläketurvaa, kysyttiin syitä maksamattomuudelle. Yleisimmiksi syiksi liian pienille tai olemattomille eläkemaksuille nousivat se, ettei vastaajalla ollut kertomansa mukaan varaa maksaa suurempaa eläkettä ja se, että hän aikoi työskennellä eläkkeen rinnalla. Varsin yleinen syy oli myös se, että yrittäjä katsoi, ettei hän kuitenkaan saisi riittävää eläkettä. Itsensätyöllistäjillä korostui työnantajayrittäjiä ja maatalousyrittäjiä yleisemmin se, ettei heillä ollut varaa maksaa itselleen suurempaa eläkettä ja se, että he aikoivat työskennellä vielä eläkkeellä ollessaankin. Itsensätyöllistäjillä oli myös useammin yksityinen eläkevakuutus kuin muilla yrittäjillä.

Tutkimuksen mukaan yrittäjien työaika on keskimäärin pidempi kuin palkansaaajilla, mutta yrittäjien joukossa on paljon myös sellaisia henkilöitä, jotka tekevät lyhyttä työviikkoa. Esimerkiksi itsensätyöllistäjistä 24 prosentilla viikkotyöaika jäi alle 20 tunnin.

Kiinnostuksen kohteena tutkimuksessa oli myös se, tarvitsivatko yrittäjät lisätietoa eläkevakuutusmaksujen vaikutuksesta eri sosiaaliturvaetuuksien määrään. Kaiken kaikkiaan viidennes olisi kaivannut lisävalaistusta ainakin johonkin etuuteen liittyen. Eniten lisätietoa olisi tarvittu vaikutuksista vanhuuseläkkeen määrään, mutta heti perässä seurasivat sairauspäivärahaan ja työkyvyttömyyseläkkeeseen liittyvät tietotarpeet.

Suomen Yrittäjien kyselyt koskien yrittäjän eläkejärjestelmää ja sosiaaliturvaa

Suomen Yrittäjät teki jäsenilleen kyselyn yrittäjän eläkejärjestelmästä heinäkuussa 2017. Kysely lähetettiin satunnaisotannalla noin 8000 jäsenrekisterissä olevalle yritykselle. Vastauksia kyselyyn saatiin noin 1000 kappaletta. Vastaajista lähes kaikilla oli vastaushetkellä voimassa oleva YEL-vakuutus.

Kyselyyn vastanneista alle neljännes luotti osittain tai täysin nykyiseen YEL-järjestelmään. Yli kolme neljästä vastaajasta ei uskonut saavansa eläkemaksujaan vastaavaa eläkettä. Jäsenkyselyn perusteella noin 60 prosenttia vastaajista ilmoitti nykyisen YEL-työtulonsa olevan pienempi kuin työpanoksensa ja siten alivakuuttavansa itsensä. Kyselyvastausten perusteella oli havaittavissa, että erityisesti alle 35-vuotiaat yrittäjät olivat alivakuuttaneet itsensä.

Yrittäjien luottamus eläkejärjestelmään oli kyselyn perusteella matalalla tasolla. Yrittäjien oma tuleva eläketurvan taso epäilytti ja yrittäjät kokivat, että he saisivat itse sijoittamalla paremman tuoton vakuutusmaksuilleen. Myös eläkevakuutuksen pakollisuus koettiin yrittäjän vapautta rajoittavaksi ja yrittäjälle toivottaisiin enemmän vapautta ja

vastuuta päättää omasta sosiaaliturvastaan. Erityisesti nuorten, eli alle 35 vuotiaiden yrittäjien, luottamus eläkejärjestelmään oli heikko. Peräti 81 prosenttia kyselyyn vastanneista ei uskonut saavansa eläkemaksuja vastaavaa eläkettä.

Suomen Yrittäjät on tehnyt myös jäsenkyselyitä koskien laajemmin yrittäjän sosiaaliturvaa vuonna 2016 ja vuonna 2010. Vuoden 2016 kysely lähetettiin 10 000 Suomen Yrittäjien jäsenelle, joista 1 006 vastasi kyselyyn. Vastaajista 88 prosentilla oli YEL-vakuutus.

Vuoden 2016 jäsenkyselyn perusteella yrittäjät kokivat YEL-vakuutusmaksut liian korkeiksi. Vakuutusmaksut koettiin suuriksi suhteessa yritystoiminnan todellisiin tuloihin. Lisäksi vastaajat kokivat, etteivät saa vanhuuseläkkeellä ollessaan yrittäjänä maksamiaan eläkemaksuja vastaavaa eläkettä. Yrittäjien määrä, jotka kokivat vakuutusmaksun liian suureksi tuloihinsa verrattuna, oli noussut edellisestä vuoden 2010 kyselystä 50 prosentista 67 prosenttiin.

Kyselytutkimus YEL:n joustojen kannustavuudesta

Eläketurvakeskus kysyi vuonna 2017 työeläkevakuutettujen tietämystä elinaikakertojen, lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen merkityksestä työeläketurvaan ja siihen, kannustavatko nämä pidentämään työuraa. Kyselyyn vastanneista yrittäjistä 60 prosenttia osasi antaa arvion tulevasta työeläkkeestä. Osuus oli korkeampi kuin työeläkevakuutetuilla keskimäärin. Yrittäjillä oli myös keskimääräistä useammin (yrittäjien osuus lähes 70 prosenttia) hyvä käsitys siitä, miten työssä jatkaminen vaikuttaa omaan eläkkeeseen. Yrittäjät pitivät lykkäyskorotusta kannustavana. Aikomus jatkaa työuraa oman eläkeiän jälkeen oli yrittäjien keskuudessa verrattain vahva.³⁰

Eläketurvakeskuksen toisessa kyselyssä vuonna 2017 selvitettiin eläkeikää lähestyvien suomalaisten näkemyksiä ja aikeita eläkkeelle siirtymiseen liittyen. Yrittäjiä ja maatalousyrittäjiä koskevien tulosten mukaan yrittäjät harkitsivat muita useammin sekä eläkkeen varhentamista että lykkäämistä. Toisin sanoen tämän ryhmän vastaajat arvioivat harvemmin jäävänsä eläkkeelle täsmälleen omassa eläkeiässään. Kolmannes kyselyyn vastanneista oli kiinnostunut työskentelystä eläkkeen rinnalla. Lähes kaksi kolmannesta (64 prosenttia) harkitsi työskentelyn jatkamista. Yrittäjät olivat eniten kiinnostuneita työskentelemään vanhuuseläkkeen rinnalla.

Yrittäjät ja maatalousyrittäjät arvioivat käyttävänsä eläkkeelle siirtymisen joustoja muita ryhmiä useammin. Heistä vain joka kolmas ajatteli jäävänsä eläkkeelle täsmälleen ikäryhmänsä alaikärajalla. Vajaa viidennes arvioi aikaistavansa eläkkeelle siirty-

³⁰ Nivalainen ja Tenhunen, ETK 01/2018

mistä ja lähes puolet jäävänsä eläkkeelle vasta alaikärajan jälkeen. Osuus myöhemmää eläkkeelle siirtymistä harkitsevissa on lähes kaksinkertainen keskimääräiseen verrattuna. Yrittäjät arvioivat jäävänsä kokoaikaiselle eläkkeelle keskimäärin 64,4 vuotiaana, 0,4 vuotta myöhemmin kuin kyselyn henkilöt kaikkiaan

Yrittäjät erottuivat ryhmänä, jossa työskentelyä osittaisen vanhuuseläkkeen ohella harkitaan selvästi muita ammattiryhmiä enemmän. Yrittäjistä lähes yhdeksän prosenttia arvioi käyttävänsä mahdollisuuden osittaiseen varhennettuun varhaiseläkkeeseen.³¹

Eläketurvakeskuksen rekisteritietojen mukaan ensimmäisten 17 kuukauden aikana osittaiselle varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneistä lähes 14 prosenttia (2 400 henkilöä) oli YEL-yrittäjiä. Osittainen varhennettu vanhuuseläke nostettiin käytännössä aina 50 prosentin suuruiseksi. Työeläke oli suuruudeltaan keskimäärin 890 euroa. YEL-eläke oli keskimäärin 579 euroa. Noin 58 prosenttia (1 400 henkilöä) osittaista varhennettua vanhuuseläkettä saavista yrittäjistä työskenteli eläkkeen rinnalla.

Edellä mainittuihin Suomen yrittäjien ja Eläketurvakeskuksen kyselytutkimuksiin ja niiden tuloksiin liittyy rajoitteita. Muun muassa YEL:n riskivakuutusluonteesta johtuen vastausta, saako vakuutettu maksujaan vastaavaa eläketurvaa, on ennakolta mahdollista arvioida. Kyselytutkimuksissa ei voida myöskään varmistaa, onko vastaajalla riittävästi tietoa YEL-järjestelmän luonteesta ja sisällöstä.

³¹ Tenhunen, ETK 05/2017

5 YEL-vakuutuksen kehittämistarpeiden arviointia

5.1 Alivakuuttaminen

Alivakuuttamiseen vaikuttavat tekijät

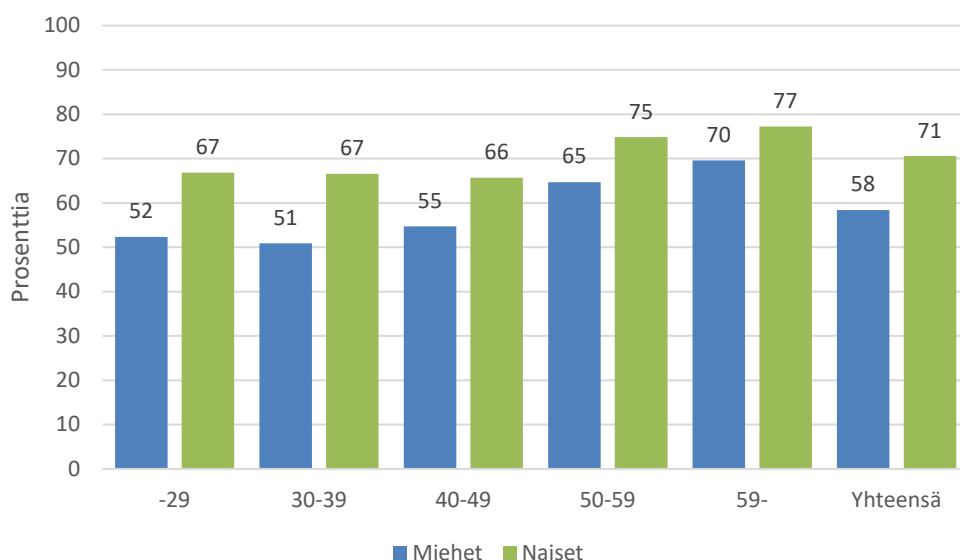
Alivakuuttamisella tarkoitetaan sitä, että eläkelaitoksen yrittäjälle vahvistama työtulo on liian alhainen suhteessa YEL:n edellyttämällä tavalla määritettyyn työtuloon eli yrittäjän työpanoksen arvoon. Alivakuuttamiseen voi olla yrittäjän tilanteesta ja näkökulmasta riippuen monenlaisia syitä, joista osaan vaikuttaa YEL:n säännösten rakenne ja tulkinnanvaraisuus sekä työeläkelaitosten noudattama käytäntö ja joista osa johtuu yrittäjien asenteista sekä heidän saamastaan virheellisestä tai puutteellisesta informaatiosta. Pitkäaikainen alivakuuttaminen johtaa kuitenkin yrittäjän kannalta epäedulliseen tilanteeseen, kun työeläketurvaa ei kartu riittävästi ja kun työuran aikainen sosiaaliturva laajemminkin jää alivakuuttamisen vuoksi liian alhaiseksi.

Eläkelaitokset ovat tuoneet esille, että yrittäjän työtulon määrittäminen oikealle tasolle on käytännössä, työtulon vahvistamista koskevista ohjeista huolimatta, vaikeaa ja työtulon tason muuttaminen on kankeaa. Eläkelaitoksissa on koettu, että tehokkaita keinoja yrityksen tai yritysten liikevaihtotietojen tai yrittäjän työpanoksen määrän tarkistamiseen ei ole. Myös yrittäjä itse, varsinkin vakuutettavan yritystoiminnan alkuvaiheessa, voi kokea vaikeaksi määritellä oman työpanoksensa arvoa. Suosittuja vahvistettuja työtulon määriä ovatkin tasaluvut, jotka eivät suoraan vastaa yrittäjän työpanoksen arvoa eivätkä toisaalta ole oikealla tasolla, vaan liian alhaisia. Usein eläkelaitos vahvistaa työtulon pelkästään yrittäjän oman ilmoituksen perusteella silloinkin, kun kysymys ei ole aloittavasta yrittäjästä. Työtulon tasoa arvioidaan tarkemmin verotietojen avulla erityistilanteissa eli esimerkiksi pakkovakuutustilanteissa.

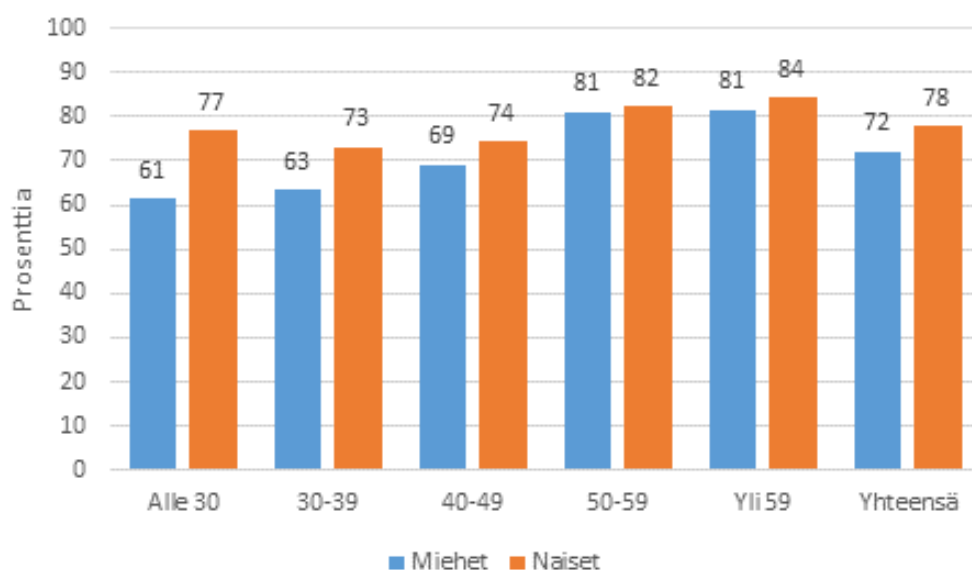
Voimassa olevassa laissa painotus työtulon vahvistamisessa on yritystoiminnan alkuvaiheen työtulossa. Yritystoiminnan alkaessa työtulon vahvistaminen oikealle tasolle on kuitenkin erityisen haasteellista, koska tällöin esimerkiksi yritystoiminnan laajuudesta ei vielä ole luotettavaa tietoa. Alkutyötulon vahvistamisen jälkeen työtuloa tarkistetaan voimassaolevan lain mukaan silloin, jos työtuloon vaikuttavat seikat olennaisesti muuttuvat.

Alivakuuttamista lisää yritystoiminnan jatkuessa se, että työtulon oikeaa tasoa ei säännönmukaisesti tarkastella yritystoiminnan jatkuessa. Alkutyötulon vahvistamisen jälkeen työtuloa tarkistetaan lain mukaan vain silloin, jos työtuloon vaikuttavat seikat olennaisesti muuttuvat. Ottaen huomioon, että noin 8 prosenttia vakuutetuista tarkistaa vuosittain työtuloaan, on mahdollista, että työtuloa ei useinkaan käytännössä tarkisteta, vaikka työtuloon vaikuttavat seikat muuttuisivat olennaisesti.

Kun verrataan yrittäjien työtuloa yritystoiminnasta saatuun ansioon, voidaan havaita, että YEL-työtulo on keskimäärin merkittävästi alemmalla tasolla kuin yritystoiminnasta saadut ansiot. Seuraavissa kuvioissa on esitetty ammatinharjoittajien ja osakeyhtiöyrittäjien työtulon ja yritystoiminnan ansiotulon suhde vuonna 2016.

Kuvio 7: Ammatinharjoittajien työtulon ja yritystoiminnan ansiotulon suhde vuonna 2016, prosenttia (perustuu keskituloihin) Lähde: Eläketurvakeskus.

Kuvio 8: Osakeyhtiöyrittäjien työtulon ja yritystoiminnan ansiotulon (oy:stä saadun palkan) suhde vuonna 2016, prosenttia (perustuu keskituloihin) Lähde: Eläketurvakeskus

YEL-vakuutuksessa yrittäjälle vahvistettava työtulo määrää yrittäjän kuukausittaiset vakuutusmaksut ja tulevan eläkkeen määrän. Jos yrittäjän tulot vaihtelevat paljon, vakuutusmaksujen säännöllinen maksaminen voi osoittautua hankalaksi. Yrittäjä voi tällöin pyrkiä määrittelemään YEL-työtulon mahdollisimman alhaiseksi, jotta vakuutusmaksut saa varmasti maksettua myös silloin, kun yritystoiminnassa on heikosti kannattavia ajanjaksoja.

Yrittäjä voi itse vaikuttaa työtulonsa tasoon ja nostaa sitä esimerkiksi ennen vanhempain- ja sairauspäivärahakausia. Näin yrittäjä voi vaikuttaa suoraan myös saamansa päivärahan määrään, mikä puolestaan saattaa esimerkiksi taloudellisten syiden vuoksi houkuttaa pitämään työtulon muina aikoina eläkkeen karttumisen näkökulmasta liian pienenä.

Yrittäjänä toimivat haluavat usein valinnanvapautta työn tekemiseen ja samalla myös siihen, mitä maksuja heidän tulisi maksaa. Yrittäjä voi myös arvioida, vakuutusmaksujen verovähennysoikeuden puuttumisesta huolimatta, että hän voi itse sijoittamalla saada YEL-vakuutuksen alhaisesta vakuutusmaksutasosta säästyville varoille paremman tuoton kuin työeläkelaitokset, vaikka YEL-vakuutus on riskivakuutus, eikä se sisällä rahastointia. Osa yrittäjistä voi haluta vakuuttaa itsensä YEL-vakuutusta mieluummin jollakin vapaaehtoisella säästämistuotteella tai muulla vastaavalla tavalla. Syynä tähän voi olla muun muassa se, että yksityisten vapaaehtoisten vakuutusten perusteella maksettavia eläkkeitä ei oteta huomioon Kelan eläkkeitä määrittäessä ja että kertyneet säästöt ovat osa perittävän jäämistöä. YEL-vakuutukseen kertynyt

eläke ei ole osa perittävän jäämistöä, mutta leskellä ja alaikäisillä lapsilla on oikeus perhe-eläkkeeseen.

Yrittäjä saattaa arvioida, että YEL-vakuutusta vastaava turva esimerkiksi vanhuuden ja työkyvyttömyyden varalle toteutuisi yrityksen myynnillä ja siitä saatujen varojen sijoittamisella. Yrityksen arvoon perustuvaan varautumiseen liittyy kuitenkin merkittäviä riskejä, koska ennakolta ei voi tietää yrityksen myyntiarvoa, tuleeko työkyvyttömäksi ennen eläkeikää tai kuinka pitkään elää. Työeläkkeiden kulutustasoa turvataan työansioihin ja eläkkeisiin tehtävillä indeksitarkistuksilla. Eläkettä määrittäessä työuran aikaiset työtulot tarkistetaan palkkakertomella eläkkeen alkamisvuoden tasoon. Lisäksi maksussa oleva eläke tarkistetaan joka vuosi työeläkeindeksillä.

Yrittäjillä voi olla vakuutuksen mielekkyydestä ja kannattavuudesta väärää tietoa, mikä johtaa alivakuuttamiseen. Yrittäjä saattaa esimerkiksi luulla, että YEL-vakuutuksen tarkoituksena on, että yksittäinen vakuutettu saisi takaisin maksamansa maksut ja niille tuottoa. Riskivakuutuksessa parhaan vastineen vakuutusmaksuilleen saavat kuitenkin ne, joita vakuutuksen kattavat riskit voimakkaimmin kohtaavat, mikä ei ole ennakolta tiedossa. Työeläkejärjestelmässä tämä tarkoittaa niitä henkilöitä, jotka tulevat työkyvyttömäksi selvästi ennen vanhuuseläkeikää ja toisaalta ne, jotka elävät hyvin pitkään.

Alivakuuttaminen johtuu usein myös siitä, että YEL:n tarjoaman eläketurvan ja vapaaehtoisen säästämisen merkittävistä eroista ei ole tarjolla riittävästi oikeaa tietoa. Tämä voi johtua yleisestä tietojen puutteesta tai siitä, että yrittäjälle YEL-vakuutuksen myynnin ja markkinoinnin yhteydessä annetut tiedot ovat puutteellisia tai virheellisiä.

Jos yrittäjä jatkaa yrittäjätoimintaansa sen jälkeen, kun on jäänyt täydelle tai osatyökyvyttömyyseläkkeelle, voi hänellä olla kannusteita vahvistaa työtulo mahdollisimman pieneksi. Tämä johtuu siitä, että eläkeaikaista YEL-työtuloa käytetään yrittäjän ansiona, kun määritellään, onko hänen ansiotulonsa alle työkyvyttömyyseläkkeen ansaintarajan. Mitä pienempi työtulo on suhteessa aikaisempaan vakiintuneeseen ansioon, sitä todennäköisimmin eläkkeellä oleva yrittäjä saa pidettyä eläkkeen maksussa yrittäjätoiminnan ohella. Näiden tilanteiden arvioidaan kuitenkin olevan vain hyvin pieni osa kaikista YEL-vakuutetuista yrittäjistä.

Alivakuuttamisen vaikutukset

Alivakuuttaminen vaikuttaa suoraan sekä yrittäjän työuran aikaiseen että eläkkeellä olon aikaiseen toimeentuloon. Alivakuuttaminen vaikuttaa myös yrittäjän kuollessa lesken ja lasten saamaan perhe-eläkkeeseen.

Jos yrittäjän työeläke jää hyvin pieneksi, hän on vähimmäisturvaksi tarkoitettujen kansaneläke- ja takuueläkejärjestelmien piirissä.³² Suomessa lakisääteisten eläkejärjestelmien lähtökohtana on, että nekin, jotka mahdolliset saavat tulevaisuudessa kansaneläkettä tai takuueläkettä, osallistuvat työeläkejärjestelmän rahoittamiseen ja että eläke ansaitaan omalla työllä. Kansaneläke- ja takuueläke rahoitetaan kokonaan valtion budjettivaroista, eivätkä ne ole ennen erääntymistään perustuslain takaaman omaisuudensuojan piirissä, kuten karttunut työeläke. Työeläkkeen antama eläketurva on puolestaan erittäin turvaava myös suhteessa poliittisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin. Työeläke myös maksetaan rajoituksitta ulkomaille, toisin kuin kansan- ja takuueläke.

Alivakuuttaminen vaikuttaa myös yrittäjän muuhun sosiaaliturvaan, sillä useat sosiaaliturvaetuudet määräytyvät YEL-työtulon perusteella. Yrittäjän työeläke ja sosiaaliturvaetuudet jäävät alivakuutustilanteissa alle sen tason, jonka yrittäjä saisi lain edellyttämälle tasolle ja oikeassa suhteessa todellisten ansioiden tasoon vahvistetulla työtulolla. Yrittäjän ansiosidonnaisen sosiaaliturvan taso jää myös alhaisemmaksi kuin mitä palkansaaja vastaavalla työpanoksella ansaitsee. Näillä alivakuuttamisen seurauksilla on osaltaan vaikutusta yrittäjien luottamukseen eläkejärjestelmää kohtaan, vaikka alivakuuttaminen perustuukin usein yrittäjän omaan valintaan.

Alivakuuttaminen pienentää YEL:n maksutuloa, mikä lisää valtion osuutta YEL:n eläkemenon rahoituksessa lyhyellä aikavälillä. Jos alivakuuttaminen jatkuu, myös euroääräinen eläkemeno pienenee pitkällä aikavälillä. Tällöin valtion osuus prosentteina eläkemenosta palautuu takaisin nykyjärjestelmän peruslaskelmaa vastaavalle uralle, koska alemmista YEL-työtuloista aiheutuu vähemmän eläkemenoa, kun ei oleteta muita muutoksia järjestelmään. Pitkän aikavälin vaikutusten arviointiin liittyy kuitenkin huomattavaa epävarmuutta.

Alivakuuttaminen lisää valtion menoja myös siltä osin, kuin yrittäjä on mahdollisesti myöhemmin oikeutettu työeläkkeen ohella kansaneläkkeeseen ja/tai takuueläkkeeseen alivakuuttamisen vuoksi. Pientä työeläkettä saava yrittäjä voi lisäksi joutua turvautumaan muuhun valtion rahoittamaan sosiaaliturvaan, kuten toimeentulotukeen³³ tai asumistukeen³⁴, mikä osaltaan lisää valtion kustannuksia. Toisaalta alivakuuttaminen voi vaikuttaa verotuloihin, kun yrittäjä vähentää verotuksessa lain edellyttämää tasoa pienempään työtuloon liittyvän alhaisemman YEL-vakuutusmaksun.

³² Ks. myös luvut 2.6 ja 5.7.

³³ Valtio ja kunnat rahoittavat perustoimeentulotuen menot siten, että valtio rahoittaa menot ensin kokonaan, mutta toteutuneista menoista puolet huomioidaan kunnille maksettavissa valtion osuuksissa vähentävänä tekijänä. Harkinnanvaraisen toimeentulotuen kunnat rahoittavat kokonaan.

³⁴ Valtio rahoittaa asumistuen kokonaan.

Alivakuuttamisella voi olla vaikutusta työn hintaan, jos yrittäjä pystyy hinnoittelemaan työnsä palkansaajana tehtyyn työhön verrattuna halvemmaksi alivakuuttamalla työnsä. Työnantajan tulee aina maksaa lakisääteiset sosiaaliturvamaksut työntekijälle tosiasiaassa maksetun palkan perusteella, jolloin alivakuuttaminen voi ohjata valintaa sen suhteen palkataanko työtä tekemään työntekijä vai teetetäänkö työ yrittäjällä. Lisäksi yrittäjien keskinäinen kilpailu vääristyy, jos toinen vakuuttaa työskentelynsä oikealla työtulotasolla ja toinen liian alhaisella.

5.2 YEL:n ulkopuolelle jäävä yrittäjän ansiotyö

Työeläkejärjestelmässä työntekijöille ja yrittäjille on omat eläkelakinsa. Yrittäjän käsite on YEL:ssä (ja MYEL:ssä) niin laaja, ettei mikään yrittämiseen liittyä ansiotyön muoto jää YEL:n yrittäjäkäsitteen ulkopuolelle. Myöskään työsuhteessa tehtävän työntekijän eläkelain mukaisen palkkatyön ja yrittäjätyön väliin ei jää ansiotyötä tekevää ryhmää, joka jäisi molempien käsitteiden ulkopuolelle³⁵. Työn sirpaleisuus (yrittäjätyön lyhytkestoisuus ja useat samaan aikaan voimassaolevat toimeksiantosuhteet) ei siis johda siihen, että jokin toimeksiantosuhde oikeudellisen luonteensa puolesta rajautuisi YEL:n soveltamisalan ulkopuolelle. Toisin sanoen yksinyrittäjyyden lisääntyminen, laskutuspalveluyritysten käytön lisääntyminen tai ns. alustatalouden kasvu eivät ole luoneet sellaisia ansiotyön muotoja, jotka jäisivät yrittäjyyden ja työntekijän käsitteiden ulkopuolelle. Yrittäjän tekemä ansiotyö voi kuitenkin olla niin vähäistä tai lyhytkestoisista, että työpanoksen perusteella arvioitavan työtulon vähäinen määrä tai työskentelyn lyhyt kesto jättää yrittäjätyötä pakollisen ja vapaaehtoisen YEL:n ulkopuolelle.

Työsuhteen ja yrittäjyyden raja voi ansiotyön muotojen nopeasti muuttuessa tulla yhä tulkinnanvaraisemmaksi. Tämä on saattanut osaltaan johtaa siihen, että yksinyrittäjien eli sellaisten yrittäjien määrä, jotka eivät työllistä muita, on lisääntynyt. Juridisen epäselvyyden lisäksi työsuhdetyön ja yrittäjätyön rajanvedon nykyistä hyväksyvyyttä voi heikentää se, että laskutuspalveluyrityksiltä saadun tiedon mukaan osa yksinyrittäjistä mieltää itsensä työntekijöiksi ja toivoo saavansa työsuhteen tarjoaman työoikeudellisen suojan ja työsuhteeseen liittyvien velvoitteiden hallinnollisen selkeyden. Tilastokeskuksen Yrittäjät Suomessa 2017 -haastattelututkimuksen mukaan 13 prosenttia itsensä työllistäjistä haluaisi nykyisessä ammatissaan työskennellä mieluummin palkansaajana.

³⁵ Ammattiurheilijat vakuutetaan työeläkelakien ulkopuolella urheilijoiden tapaturma- ja eläketurvasta annetun lain (575/2000) mukaan.

Työntekijöiden ja yrittäjien työoikeudellisen aseman erojen vuoksi YEL:ssa, kuten muussakin sosiaaliturvalainsäädännössä on näiden kahden ryhmän sosiaaliturvasta säädetty erikseen. Jos voimassaolevaan lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön perustuva jakoa työsuhteessa tehtyyn ansiotyöhön ja yrittäjätyöhön ei pidetä perusteltuna, sosiaaliturvalainsäädännön käsitteiden tai soveltamisalojen muuttaminen ei ratkaise ongelmaa, vaan työsuhteen ja yrittäjyyden määritelmälliseen rajanvetoon liittyvät muutokset tulisi tehdä työoikeuden alueella.

Voimassa olevassa YEL:ssa ei ole lähtökohtaisesti suunniteltu vakuutettavaksi vakiintumatonta yritystoimintaa, jossa työskentelyjaksot eivät ole peräkkäisiä ja jossa työansiot vaihtelevat paljon. Tällaista vakiintumatonta yritystoimintaa harjoitetaan tyypillisesti yrittäjätoiminnan alkuvaiheessa ja työsuhteessa tehtävän työn lisäksi. YEL-vakuutus onkin harvoin henkilön ainoa työeläkevakuutus koko työuran aikana. Tilastojen perusteella YEL-vakuutetun työura sisältää yleensä yrittäjätoiminnan lisäksi paljon palkansaajatyötä, jolloin yrittäjätoiminnasta karttunut eläke osaltaan kasvattaa henkilön kokonaiseläkettä. Tilastokeskuksen Yrittäjät Suomessa 2017 –haastattelututkimuksessa noin joka kymmenes (11 prosenttia) yrittäjä kertoi tehneensä työtä myös palkansaajana tutkimusta edeltävien 12 kuukauden aikana. Samassa tutkimuksessa on arvioitu, että noin prosentti kaikista 15–74-vuotiaista työllisistä eli noin 30 000 henkeä oli tehnyt vuosina 2016–2017 vaihtelevasti yrittäjä- ja palkansaajatyötä pystymättä selkeästi nimeämään kumpaakaan pääasialliseksi työnteon muodokseen.

Työeläke on suurimmalle osalle Suomessa asuvista eläkkeensaajista pääasiallinen toimeentulon lähde. Työeläkevakuutuksen ulkopuolelle kuitenkin jää työpanoksen perusteella arvioitavan työtulon vähäisyyden tai toiminnan keston vuoksi yrittäjätyötä, josta saatuja tuloja ei voida vakuuttaa YEL:n tai muidenkaan työeläkelakien mukaan, joten niistä ei myöskään kerry eläkettä turvaamaan eläkkeenaikaista toimeentuloa. Koska YEL:n soveltamisalan ulkopuolelle jäävä työskentely voi koostua hyvin monenlaisista yrittäjyyden muodoista, vakuuttamatta jäävän työskentelyn tarkkaa yhteismäärää on vaikea arvioida.

Koko tai lähes koko työuran ajan työeläkevakuutuksen ulkopuolelle kokonaan jäävän, pääasiassa osa-aikaisen yrittäjätyön, osuus koko työvoimasta on hyvin pieni. Sen sijaan sellaisia henkilöitä, joiden tekemä yrittäjätyö jää työuran aikana ainakin jonkin aikaa tai joilta osin järjestelmän ulkopuolelle, arvioidaan olevan lukumääräisesti suuri määrä. Nämä henkilöt kartuttavat usein työuransa aikana eläkettä myös palkkatyön tai YEL-alarajan ylittävän yrittäjätoiminnan kautta, joten koko työuran aikaisiin ansioihin ja työtuloihin verrattuna vakuuttamattomien YEL-ansioiden määrä lienee kuitenkin vähäinen. YEL:n mukaisen työeläkevakuutuksen ulkopuolelle jäävää pienimuotoista tai satunnaista yritystoimintaa harjoittaa vuositasolla arviolta noin 10 000 sellaista

henkilöä³⁶, jolla ei ole muita ansiotuloja. Tämä vastaa 0,5 prosenttia työssäkäyvistä väestöstä.

Koska yrittäjän työuraan sisältyy yleensä myös työuraa palkansaajana, voisi pienistäkin tuloista karttuvilla eläkekertymillä olla kokonaistyöeläkettä parantavaa merkitystä. Jos yrittäjäs asemassa tehty pienimuotoinen tai tilapäinen yrittäjätyö myös tulevaisuudessa lisääntyy (ks. alla taulukko 2), on vaarana, että myös edellä mainittu YEL:n soveltamisalan ulkopuolelle jäävä yrittäjätoiminta lisääntyy.³⁷ Tällöin nykyistä jonkin verran suurempi osa työsuhteen ulkopuolella saaduista työansioista jäisi vakuuttamatta työeläkejärjestelmässä. Nykyisin pakollisen YEL-vakuutuksen ulkopuolelle jää sellainen yrittäjä, jonka yrittäjätyö kestää alle 4 kuukautta tai jonka arvioitu vuosityötulo on alle 7 799 euroa. Nämä rajat koskevat myös uusia työnteon muotoja kuten ns. alustatalouden kautta tehtyä työtä. Yhtenä periaatteellisenä näkökohtana voidaan kuitenkin pitää sitä, että myös yrittäjillä tulisi olla oikeus kartuttaa työeläkettä kaikilla työansioiltaan yhdenvertaisesti suhteessa työntekijöihin.

	2000	2017	2000	2017
	N	N	%	%
Jatkuva kokoaikainen palkkatyö (sis. muu palkkatyö)	1 519 000	1 571 000	65,0	63,5
Määräaikainen kokoaikainen palkkatyö	256 000	245 000	10,9	9,9
Jatkuva osa-aikainen palkkatyö	166 000	232 000	7,1	9,4
Määräaikainen osa-aikainen palkkatyö	76 000	100 000	3,3	4,1
Maa-, metsä- ja kalatalousyrittäjät	92 000	57 000	3,9	2,3
Muiden alojen työnantajayrittäjät	89 000	88 000	3,8	3,6
Muiden alojen yksinyrittäjät	102 000	121 000	4,4	4,9
Muiden alojen ammatinharjoittajat ja freelancerit*	21 000	50 000	0,9	2,0
Toisissa perheenjäsenenä yrityksessä tai maatilalla palkatta	15 000	10 000	0,6	0,4
Yhteensä	2 336 000	2 474 000	100	100

* 2017 sis. apurahansaajat, noin 2 000

Taulukko 2: Työllisten työnteon muodot vuosina 2000 ja 2017, 15–74-vuotiaat. Lähde: Yrittäjät Suomessa 2017, Tilastokeskus

³⁶ Arvio perustuu laskutuspalveluyrityksiltä saatuihin tietoihin laskutuspalveluyritysten asiakkaista ja heidän ansiotasostaan sekä verohallinnon tietoihin ennakkoperintälain (1118/1996) 13 a ja 25 §:n mukaisen työkorvauksen saajista. Verotietojen perusteella noin 200 000 henkilöä tekee YEL:n vakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle jäävää yrittäjätyötä.

³⁷ Mm. työ- ja elinkeinoministeriön julkaisemassa selvitysmiesten raportissa (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 27/2018) on esitetty arvioita siitä, että työsuhte tulisi olemaan myös jatkossa joko yksin tai yrittäjätyöllä täydennettynä työn tekemisen perusmuoto, mutta todennäköisyys sille, että työsuhdestatus voisi muuttua toiseksi tai että tulolähteitä olisi useampia, kasvaisi kaiken aikaa.

Työsuhteessa tehtävä lyhytkestoinen tai vähäinen ansiotyö on vakuutettava TyEL:n tai MEL:n mukaan, koska niiden vakuuttamisen alaraja on pieni (58,27 e/kk) tai sitä ei ole, eikä työnteon kestoon liittyvä rajaa ole. Tätä vastaava yrittäjänä tehty työ olisi nykytilanteessa mahdollista vakuuttaa YEL:n mukaisella vapaaehtoisella vakuutuksella, mutta mahdollisuutta käytetään vain harvoin. Vuonna 2017 YEL:n mukaisia alle YEL-vakuuttamisvelvollisuuden alarajan olevia vapaaehtoisia vakuutuksia oli 130 kappaletta, mikä vastaa noin 0,1 prosenttia kaikista YEL-vakuutuksista (kaikkiaan vapaaehtoisia YEL-vakuutuksia oli 565 kpl, eli 0,3 prosenttia kaikista YEL-vakuutuksista). Toisaalta hyvin lyhytkestoista eli alle 4 kuukautta kestävä yrittäjätyötä ei voi vakuuttaa edes vapaaehtoisella YEL-vakuutuksella.

5.3 Työtulon vakiintuneisuus ja päätökset

YEL-vakuuttamisessa edellytetään vakuutettavalta toiminnalta tietynasteista vakiintuneisuutta ja vähintään 4 kuukauden kesto. Vakiintuneisuuden idea näkyy vähimmäis-kestovaatimuksen lisäksi yrittäjälle vahvistettavassa YEL-työtulossa, jota ei muuteta yritystoiminnasta saatavien tulojen satunnaisen vaihtelun mukaisesti, vaan silloin, jos yrittäjän työpanos muuttuu muuten kuin tilapäisesti. Esimerkiksi, jos yrittäjätoiminta laajenee tai sivutoiminen yrittäjä aloittaa kokopäiväisen yrittäjätoiminnan, voidaan YEL-työtuloa muuttaa. Työtulon idea on, että siihen ei vaikuta se, miten työstä saatu tulo laskutetaan tai miten se jaksottuu kirjanpidossa. Työtuloa tarvitsee muuttaa vain olosuhteitten tai yritystoiminnan olennaisen laajenemisen tai supistumisen, ammattitaidon karttumisen tai muun vastaavan syyn johdosta. Työtulon määrittelyllä pyritään siihen, että yrittäjien eläketurvan taso vastaisi yrittäjien eläketurvan tasoa ja yrittäjälle kertyisi työeläkettä myös silloin, kun yritystoiminta on tilapäisesti tappiollista. Käytännössä YEL-työtulon tasoa muutetaan varsin harvoin. Vuosittain noin 8 prosenttia yrittäjistä muuttaa työtuloaan.

YEL:n mukainen vakuutusmaksu määräytyy YEL-työtulon perusteella. Vakuutusmaksu on siten pääsääntöisesti kuukausittain saman suuruinen, riippumatta suoraan yrittäjän toiminnasta saamista tuloista. Käytännössä vakuutusmaksujen suorittaminen voi olla vaikeaa esimerkiksi käytettävissä olevien tulojen suuren vaihtelun vuoksi. Yrittäjä voi sopia eläkelaitoksen kanssa myös muista vakuutusmaksun erääntymisajoista. Pakollisen YEL-vakuutuksen vakuutusmaksuun on mahdollista saada joustoa määräaikaista, mutta vakuutusmaksun joustomahdollisuuden hyödyntäminen on käytännössä hyvin vähäistä. Vuosittain vain 0,4 prosenttia yrittäjistä on käyttänyt joustoa vuodesta 2005 alkaen. Toisaalta, jos työtulo on määritelty YEL-vakuuttamisvelvollisuuden alarajalle, maksua ei voi joustaa alaspäin, joten suuri joukko pienituloisimpia yrittäjiä voi hyödyntää joustoa vain osittain.

YEL:n mukainen työeläkevakuutusmaksuprosentti määritellään TyEL:n mukaisen keskimääräisen vakuutusmaksun perusteella. Yrittäjä vastaa vakuutusmaksun maksamisesta kokonaisuudessaan itse. TyEL-järjestelmässä vakuutusmaksu jakaantuu työnantajan ja työntekijän maksuosuuksiin, jotka työnantaja tilittää työeläkelaitokselle. Työnantajan osuus kattaa suurimman osan eläkemaksuista. Koska palkansaajien työpanoksen arvon tulee makrotaloudellisesta näkökulmasta kattaa kaikki palkan sivukulut eli myös työnantajan maksuosuus, palkansaajat kollektiivina rahoittavat viime kädessä työllään ansiosidonnaisen työeläketurvansa kokonaisuudessaan. Se, että yrittäjät suorittavat eläkelaitokselle koko työeläkemaksun itse, ei siten tarkoita sitä, että yrittäjien osuus ansiosidonnaisen työeläketurvan rahoituksessa olisi suurempi kuin palkansaajilla kollektiivina.

Nykyinen työtulon määrittely soveltuu parhaiten vakiintuneeseen yritystoimintaan. Vakuutusmaksun joustamattomuus tulojen vaihdellessa on noussut ongelmana esille useissa itsensätyöllistäjiä koskevissa tutkimuksissa ja selvityksissä³⁸. YEL:n edellytykset ja säännöt eivät siten kaikilta osin sovi vakiintumattomaan ansiotoimintaan, jossa esimerkiksi työskentely on epäsäännöllistä ja jossa työansiot vaihtelevat paljon.

Vakuutuksen ottaminen ja päätökset

YEL-vakuutuksen hallinnointiin liittyy useita tilanteita, jotka edellyttävät eläkelaitokselta valituskelpoisen päätöksen antamista. Eläkelaitos antaa päätöksen YEL-työtulosta ja YEL-vakuutuksen alkamisajasta, kun YEL-vakuutus alkaa. Tämä koskee myös pakkovakuuttamista. Eläkelaitos antaa päätöksen myös jokaisesta YEL-työtulon muutoksesta sekä YEL-vakuutuksen päättymisestä.

Eläkelaitoksissa eläkevakuutuksen muuttamis- ja päätösprosessi koetaan usein byrokrattisena ja jäykkänä. Prosessiin liittyvänä hankaluutena voidaan nähdä myös se, että työtuloa ei voi muuttaa takautuvasti. Työtulon takautuvan muuttamisen salliminen kuitenkin todennäköisesti lisäisi YEL-vakuuttamisen täytäntöönpano-ongelmia ja siitä aiheutuvia kustannuksia, minkä vuoksi sitä ei ole pidetty tarkoituksenmukaisena. Riskivakuutuksessa ei muutoinkaan yleensä pidetä mahdollisena muuttaa riskitasoa koskevaa arviota tai vakuutusmaksuja jälkikäteen.

Päätösprosessiin liittyvät hankaluudet korostuisivat myös silloin, jos YEL:ssä vakuutettaisiin lyhytkestoista eli alle 4 kuukautta kestävästä yrittäjätoiminnasta. Tällöin annetta-

³⁸ Esimerkiksi Tilastokeskuksen selvitys vuodelta 2013: *”Ongelmat kiteytyvät YEL-eläketurvajärjestelmään ja työttömyysturvaan. Ensiksi mainittu kyllä turvaa tulevan eläkkeen, mutta maksut pitää maksaa säännöllisesti, oli tuloja sillä hetkellä tai ei. Tällainen järjestelmä koetaan jäyäksi ryhmälle, jonka työn eräs olennainen piirre on juuri tulojen vaihtelevuus. Niinpä YEL-maksuihin toivotaan joustavuutta.”*

vien päätösten lukumäärä lisääntyisi nykysäännöillä merkittävästi, kun jokaisesta alkavasta vakuuttamisvelvollisesta yrittäjätoiminnasta, päättyvästä yrittäjätoiminnasta ja vakuutuksen aikana tapahtuneista muutoksista annettaisiin valituskelpoinen päätös.

5.4 YEL:n rahoituksen haasteet

Yrittäjän eläkejärjestelmän rahoituksen pääsääntönä ja tavoitteena on, että yrittäjät rahoittavat kollektiivina oman eläketurvansa. YEL-järjestelmässä vakuutusmaksuja ei rahastoida, vaan kunkin vuoden eläkemenot ja hoitokulut rahoitetaan samana vuonna kerätyillä vakuutusmaksutuloilla. Valtion osallistumisen tarkoituksena on turvata eläkkeiden rahoitus, jos vakuutusmaksuista saatavat tulot eivät kaikkina vuosina riitä kattamaan eläkemenoa.

Valtion rahoitusosuuden euromääräisen ja suhteellisen kasvun kannalta vakuuttamisessa vaikuttavina tekijöinä ovat karttuneiden eläkkeiden määrä, hoitokulut sekä vakuutusmaksutulot, joihin vaikuttaa vakuutettu työtulosumma ja YEL-maksuprosentti.

YEL:n maksutulon kehitys vaikuttaa suoraan valtiolle tulevaan kustannusrasitukseen keskipitkällä aikavälillä. Maksutulon kasvua hidastaa edellä kuvattu alivakuuttaminen. Toisaalta, jos työtulot kasvaisivat, myös euromääräinen eläkemeno kasvaisi pitkällä aikavälillä. Lähivuosina maksutulon eläkemenoa hitaampi kasvu aiheuttaa huomattavia valtion menojen jaksotukseen liittyviä ongelmia. Käytännössä valtio rahoittaa YEL-eläkemenoa suunniteltua paljon etupainotteisemmin.

Nyt ja tulevaisuudessa valtion maksuosuuden kasvuun vaikuttaa myös se, että YEL-maksu on sidottu TyEL-maksuun³⁹, jota ei rahastoinnin ja rahastojen sekä rahastoille saatujen sijoitustuottojen käyttämisen vuoksi ole tarvetta nostaa yhtä paljon kuin YEL-maksua laskennallisesti tulisi nostaa eläkemenojen kattamiseksi. YEL-maksu jää siis tulevana vuosina yhä enemmän jälkeen maksusta, jota YEL-järjestelmässä laskennallisesti tulisi periä eläkemaksujen kattamiseksi. Sitä, että vakuutusmaksut eivät riitä kattamaan eläkemenoa, olisi mahdollista pyrkiä korjaamaan nostamalla YEL:n vakuutusmaksuprosenttia. Kilpailuneutraliteetin vuoksi YEL-maksu on kuitenkin nähty perusteltuna pitää TyEL-maksua vastaavana. Lisäksi lakisääteinen eläketurva on tällöin yrittäjien saatavilla samoilla kustannuksilla kuin työntekijöillä, mikä osaltaan turvaa yrittäjien ja työntekijöiden välistä yhdenvertaisuutta.

³⁹ YEL-maksusta poistetaan TyEL:n keskimääräiseen maksuun vuoden 2025 loppuun saakka sisältyvän 53–62 -vuotiaiden korotetun maksuosuuden keskimääräinen vaikutus, joka on vuonna 2019 noin 0,3 prosenttia palkoista.

5.5 Toimeenpanoon liittyviä kysymyksiä

Vakuutusten tarjoaminen

YEL-vakuutuksia tarjottaessa on tärkeää, että yrittäjä saa riittävästi tietoa paitsi YEL:n sisällöstä myös siitä, mitkä ovat YEL:n ja vapaaehtoisen varautumisen keskeiset erot. Siihen, että yrittäjät saavat oikean ja tasapuolisen kuvan YEL:n luonteesta ja eri vaihtoehtoista voi vaikuttaa mm. se, mitä kautta YEL-vakuutusten jakelu tapahtuu.

YEL-vakuutusten jakelua hoidetaan ja vakuutuksia tarjotaan suoraan lakisääteistä eläkevakuuttamista harjoittavien työeläkelaitosten toimesta sekä eläkelaitosten yhteistyökumppaneina toimivien vakuutusedustajien kautta. Vakuutusedustajia ovat sekä vakuutuslaitoksen kanssa toimeksiantosopimuksen tehneet muut finanssialalla toimivat yritykset ja työeläkelaitosten omat henkilöasiamiehet. Sen sijaan asiakkaiden kanssa toimeksiantosopimuksen tehneet vakuutusmeklarit toimivat asiakkaiden luokun. Yleisesti vakuutusten tarjoamista säännellään laissa vakuutusten tarjoamisesta (234/2018) ja vakuutus sopimuslaissa (543/1994), jotka sisällöltään osin pohjautuvat EU-tason sääntelyyn. Lait sisältävät säännöksiä muun ohella vakuutuslaitoksen oman myyntihenkilökunnan ja vakuutusedustajien tiedonantovelvollisuuksista ja palkitsemisjärjestelyistä. Näillä säännöksillä pyritään turvaamaan asiakkaan suojaa myyntitilanteissa sekä yleisesti parantamaan asiakkaiden luottamusta rahoitus- ja vakuutustoi-mialaan. Kyseisiä säännöksiä ei kuitenkaan sovelleta työeläkelaitoksiin eikä työeläke-vakuutuksia tarjoaviin vakuutusedustajiin muutoin kuin vakuutusedustajasta annettavien tietojen ja ammattipätevyyden osalta sekä meklarien tiedonantovelvollisuuden osalta.

Käytännössä yhteistyökumppaneiden käyttäminen YEL-vakuutusten tarjoamisessa on tarkoituksenmukaista mm. jakelun tehokkuuden kannalta. Koska lakisääteiseen työ-eläkevakuutukseen liittyvää yhteistyökumppaneiden käyttämistä ja näiden tahojen toi-mintaan liittyvää tiedonantovelvollisuutta ei kaikilta osin säännellä, on se osaltaan voi-nut johtaa joidenkin toimijoiden osalta työeläkejärjestelmän tavoitteiden ja asiakkaan edun kanssa ristiriitaiseen käytännön toimintaan. Esimerkiksi kun YEL-vakuutusta tar-joava asiamies myy samaan aikaan muita rahoitus- ja vakuutustuotteita, vakuutusten myynnistä saatujen palkkioiden erot ovat omiaan ohjaamaan myyntiä painottamaan niitä tuotteita, joista yksittäinen myyjä tai edustajana toimiva yritys saa suurimman palkkion. Tällöin myyntitilanteessa saattaa myös syntyä käsitys, että YEL-vakuutus ja muut pitkäaikaisen sijoittamisen tuotteet tai vakuutukset olisivat toistensa vaihtoehto-ja. Näin ei kuitenkaan ole, koska YEL-vakuutus on pakollinen ja YEL-työtulo mää-räytyy lainsäädännön perusteella. Tämä voi johtaa vakuutuksen tarjoajan tai tämän edustajan ja vakuutetun välisiin eturistiriitoihin ja kannusteisiin toimia muutoin kuin

yrittäjän edun mukaisesti. Tämä taas voi johtaa yrittäjän kannalta epäedulliseen lopputulokseen. Määrällisesti yhteistyökumppaneiden käyttäminen YEL-vakuutusten tarjonnassa vaihtelee eri eläkelaitosten ja eri asiakasryhmien välillä.

Edellä kuvan kaltainen eturistiriitatilanne on tunnistettu vakuutustoiminnassa laajemminkin riskiksi sille, että vakuutuksenottaja saa virheellistä tai puutteellista tietoa vakuutusten tarjoamisen yhteydessä, minkä vuoksi vakuutussopimuslaissa ja vakuutusten tarjoamisesta annetussa laissa on säädetty vakuutusten tarjoamisessa noudatettavista menettelytavoista ja tiedonantovelvollisuudesta. Yrittäjiin kohdistuvalla erityisesti myynnin yhteydessä tarjotulla viestintämateriaalilla onkin välittömiä käytännön vaikutuksia, koska yrittäjä tekee kaiken saamansa tiedon pohjalta YEL-vakuuttamiseen liittyviä ratkaisuja. On mahdollista, että sähköisten palveluiden lisääntyvä käyttö tulee yleisessä mittakaavassa vähentämään kuvatus kaltaista myynnin yhteydessä annetun informaation merkitystä.

Työeläkelaitokset tarjoavat yrittäjien käyttöön eläkelaskureita. Niiden avulla pystyy kulloinkin valitulla työtulon tasolla laskemaan suuntaa antavasti eläkkeen todennäköisen kuukausierän määrän ja työeläkevakuutusmaksun sekä tyypillisesti myös päivärahaetuksien määrän. Laskureilla pyritään havainnollistamaan työtulon yhteyttä myöhemmin maksettavan kuukausieläkkeen määrään. Todennäköisesti yrittäjä vertaakin laskurilla saamaansa tietoa kuukausimaksusta arvioon kuukausieläkkeestä. Koska laskuri ei ota huomioon YEL-vakuutuksen riskivakuutusluonnetta, se antaa vain yhden näkökulman vakuutusmaksun ja tulevasta eläkkeestä saatavan taloudellisen hyödyn väliseen suhteeseen.

Laskureiden avulla on vaikea arvioida lopullista eläkkeen määrää ja maksuvaikutuksia. Ne eivät anna todenmukaista arviota henkilön kokonaiseläkkeen määrästä, ja YEL-eläkkeenkin määrästä vain suuntaa antavasti. Siksi vain laskurin tuloksen perusteella arvioituna lopullisen eläkkeen määrä näyttyy helposti todellista pienempänä. Laskureissa esimerkiksi oletetaan arvioidun työtulotason ja eläkemaksun jatkuvan pysyvänä. Lisäksi mahdollinen ansiotason nousu ja verovähennysoikeuden tuoma hyöty jää huomiotta. Eläketurvan kokonaisuuden arviointi puuttuu laskureista myös siltä osin, että pienituloisella eläkeläisellä voi olla oikeus esimerkiksi kansaneläkkeeseen ja tyypillisesti yrittäjälle on karttunut YEL-eläkkeen lisäksi myös muuta työeläketurvaa.

Laskuperusteet

YEL:n hoitokuluosan on tarkoitus kattaa vakuutusten ja eläkkeiden toimeenpanosta aiheutuvat hallinnolliset kustannukset. Nykyään YEL:n mukaisen eläkevakuutuksen laskuperusteissa määritellyn hoitokuluosan määrään vaikuttaa työeläkelaitoksessa vakuutettujen yrittäjien sekä edunsaajien lukumäärä, mutta ei esimerkiksi eläkelaitok-

sen hallinnoimien YEL-vakuutusten työtulon taso tai vakuutuksista käytännössä aiheutunut hallinnollisen työn määrä. Alun perin laskuperusteissa määritellyt vakiot on tosin pyritty asettamaan vakuutuksista ja eläkkeistä aiheutuvien hallinnollisten kulujen mukaisesti.

Jos työeläkevakuutusyhtiön YEL-vakuutusten ja -eläkkeiden hoitamisesta aiheutuvat liikekulut ovat laskuperusteiden määräämää hoitokuluosaa pienemmät, syntyy yhtiölle hoitokuluylijäämää. YEL:n toimeenpanosta työeläkevakuutusyhtiöille on syntynyt hoitokuluylijäämä on yhteensä ollut noin 10 miljoonaa euroa⁴⁰ vuodessa. Siten YEL-vakuutetut ja viime kädessä valtio, maksavat kokonaisuudessaan noin 15 prosenttia suurempaa hoitokuluosaa kuin kustannusten perusteella olisi tarpeen.

5.6 Vapaaehtoinen varautuminen YEL:n vaihtoehtona

Markkinoilta saatavien vapaaehtoisten sijoitus- ja säästöhenkivakuutusten tai muiden sijoitustuotteiden tai muun vapaaehtoisen varautumisen antamaa turvaa on varautumisen luonne ja vakuutusturvan taso huomioiden varsin vaikeaa verrata lakisääteeseen työeläketurvaan, koska kysymys on lähtökohdiltaan eri asioista.

Vapaaehtoisissa eläkevakuutuksissa, muissa vastaavissa säästämistuotteissa tai vapaaehtoisessa varautumisessa, yksittäinen yrittäjä päättää itse, varautuuko hän yli-päättään tulevaisuuteen liittyviin riskeihin tai jos varautuu, minkä tasoista tai luonteista varautuminen on. Tällaisessa mallissa kysymys ei siten ole sosiaaliturvasta, vaan yksilön omista valinnoista ja siitä, että turvan olemassa oloon ja riittävyyteen liittyvät riskit säilyvät pääosin yksilöllä itsellään.

Lakisääteistä eläketurvaa voidaan lähinnä verrata yksilöllisiin henkilövakuutuksiin. YEL sisältää lakisääteisen vakuutusturvan vanhuuden (pitkän elämän riski), työkyvyttömyyden ja perheenhuoltajan kuoleman varalle. Lisäksi työeläkejärjestelmästä on mahdollista saada ammatillista kuntoutusta ja osittainen varhennettu vanhuuseläke ennen vanhuuseläkeikää. Vapaaehtoiset säästämistuotteet eivät sisällä YEL:a vastaavaa vakuutusturvaa koskaan ja useimmiten niistä puuttuu riskivakuutuselementti kokonaan. Käytännössä markkinoilta ei ole saatavissa lakisääteisen eläketurvan tasoista vakuutusturvaa. Myös vapaaehtoisen riskivakuutusturvan saatavuus on lakisääteistä eläketurvaa heikompi, koska vakuutetun terveydentila voi kokonaan tai osittain estää esimerkiksi työkyvyttömyysturvan saamisen.

⁴⁰ Arvio perustuu vuoden 2015 maksutulo- ja liikekulutietoihin.

Vapaaehtoisissa varautumisessa, yrittäjä voi itse valita tarjolla olevista vaihtoehtoista, minkä luonteisen vakuutuksen ottaa ja usein myös päättää siitä, miten kertyneet varat sijoitetaan. Sijoittamiseen liittyy kuitenkin aina myös riskejä ja tuotot vaihtelevat voimakkaastikin. Nykyisin markkinoilla saatavissa olevat vapaaehtoiset sijoitustuotteet ovat lähes aina sijoitussidonnaisia⁴¹, jolloin asiakas kantaa itse riskin sijoitustoiminnan onnistumisesta. Sama koskee muutakin säästämistä, kuten sijoitusasuntoja. Vapaaehtoinen varautuminen eroaa vakuuttamisesta myös siten, että mahdolliset säästöt ovat yrittäjän kuoleman jälkeen osa hänen jäämistöään.

Toisin kuin vapaaehtoiset säästämis- ja sijoitustuotteet, työeläke takaa vakuutetulle tasaisen kuukausieläkkeen eläkkeelle siirtymisen jälkeen loppuelämäksi ja antaa vakuutetun kuoleman jälkeen turvaa perhe-eläkkeen mahdollisille edunsaajille. Indeksitarkistuksilla pyritään siihen, että eläkkeen alkumäärä on kohtuullinen suhteessa työuran aikaisiin ansioihin ja että maksussa olevan eläkkeen ostovoima säilyy. Eläkkeen alkaessa työuran aikaiset ansio- ja yrittäjätulot tarkistetaan palkkakertoimella eläkkeen alkamisvuoden tasoon ja maksussa olevaa eläkettä tarkistetaan vuosittain työeläkeindeksillä. YEL-vakuutusmaksu on kokonaan verovähennyskelpoinen.

5.7 YEL-vakuutuksen suhde yrittäjien muuhun sosiaaliturvaan

YEL-vakuutuksen vaikutus yrittäjän muuhun sosiaaliturvaan

Yrittäjän työtulon tasolla on suuri merkitys yrittäjän muun sosiaaliturvan kannalta, sillä monien sosiaaliturvaetuuksien taso määritellään YEL-työtulon perusteella. Jos YEL-työtulo on matala, jää myös muu sosiaaliturva matalalle tasolle. Esimerkiksi sairauspäiväraha⁴², vanhempainpäiväraha ja ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha määräytyvät YEL-työtulon perusteella. Työttömyysturvassa YEL-työtulon taso vaikuttaa myös siihen, täyttykö yrittäjän työssäoloehto ja syntyykö oikeutta ansiopäivärahaan.⁴³ Jos

⁴¹ Sijoitussidonnaisessa vakuutuksessa asiakas valitsee itse vakuutukseen liittyvät sijoitukset, jotka usein ovat sijoitusrahastojen osuuksia tai ns. rahastokorien osuuksia. Asiakas voi vaihtaa sijoituskohteita sopimuksen voimassa ollessa. Sijoitussidonnaisen vakuutuksen tuotto määräytyy sen mukaan, miten valittujen sijoituskohteiden arvo kehittyy. Asiakas kantaa riskin sijoituksen arvon kasvamisesta tai pienenemisestä. (Lähde: www.finanssivalvonta.fi)

⁴² Sairausvakuutuksen päivärahamaksu määräytyy YEL-työtulon perusteella. Jos YEL-vakuutetun yrittäjän työtulo jää alle 14 282 euron (vuonna 2019), maksun suuruus on 0,23 prosenttia. Jos työtulo ylittää 14 282 euron, maksun suuruus on 1,77 prosenttia.

⁴³ Yrittäjällä ei ole varsinaista työttömyysvakuutusmaksua vaan ansiopäivärahan saaminen riippuu työttömyyskassan jäsenyydestä. Yrittäjän työttömyyskassan jäsenyys on mahdollista, kun eläkevakuutuksessa vahvistettu työtulo on vähintään 12 816 euroa (vuonna 2019).

yritystoiminta on niin pienimuotoista, että yrittäjä ei ole velvollinen ottamaan YEL-vakuutusta, on hänellä kuitenkin oikeus esimerkiksi sairausvakuutuksessa vähimmäismääräiseen päivärahaetuuteen. Vähimmäismääräiseen päivärahaetuuteen on oikeutettu, jos työtulot ovat enintään 11 942 euroa vuodessa (vuoden 2019 tasossa). Jos yrittäjä tekee yrittäjätoiminnan ohessa palkkatyötä, lasketaan päivärahan määrään sekä palkkatulo että YEL-työtulo.

Kansaneläke ja takuueläke

Vuonna 2016 kansaneläkettä sai itse ansaitsemansa työeläkkeen lisäksi 48,7 prosenttia kaikista eläkkeellä olevista yrittäjistä ja vähän yli kolmasosa uusista eläkkeelle siirtyneistä. Tässä ryhmässä kansaneläkkeen osuus kokonaiseläkkeestä vaihtelee.

Työeläkettä kartuttaneilla henkilöillä takuueläke on harvinainen. Vuonna 2016 omalla työeläkkeellä olevista eläkkeensaajista vain kolme prosenttia sai takuueläkettä, kun vastaava luku eläkkeellä olevien yrittäjien osalta oli 1,6 prosenttia. Koko työuransa päätoimista yritystoimintaa harjoittaneilla yrittäjillä työeläke on vanhuuseläkkeelle jäädessä yleensä sen suuruinen, ettei takuueläkettä jää maksettavaksi, koska kaikki muut eläketulot vähentävät takuueläkettä täysimääräisesti. Myöskään sivutoimista tai satunnaista yritystoimintaa harjoittavilla henkilöillä takuueläkettä ei jää yleensä maksettavaksi, koska on tavallista, että heidän työuraansa sisältyy myös palkansaajatyötä, josta karttuu työeläkettä.

Työeläkejärjestelmän ja vähimmäiseläkejärjestelmien erilaisista tarkoituksista johtuen etuuksissa, etuuksien rahoituksessa ja hallinnossa on monia eroavaisuuksia. Kansaneläkejärjestelmässä ei esimerkiksi ole kaikkia samoja etuuksia kuin työeläkejärjestelmässä, kuten osatyökyvyttömyyseläkettä, osittaista varhennettua vanhuuseläkettä ja työuraeläkettä.

Kansaneläke ja takuueläke kustannetaan kokonaan verovaroin ja ne ovat asumisperusteisia etuuksia, joita ei makseta Suomen ulkopuolelle yhtä kattavasti kuin työeläkkeitä. Näiden eläkkeiden indeksitarkistukset on sidottu kokonaan kuluttajahintojen kehitykseen, kun taas työeläkejärjestelmässä indeksitarkistuksessa otetaan osittain huomioon myös ansiotason kehitys. Kansaneläke ja takuueläke eivät myöskään ole yhtä vahvasti perustuslaissa turvatun omaisuuden suojan piirissä kuin työnantajien ja työntekijöiden vakuutusmaksuilla kustantamat työeläkkeet.

Koska kansaneläke ja takuueläke ovat vähimmäisturvana eläkevähenteisiä, työeläketurvan vielä nykyistä parempi kattavuus todennäköisesti vähentäisi tarvetta kansaneläkkeen ja takuueläkkeen käyttöön.

Asumistuet

Yrittäjän asumistuissa yrittäjän ansiona otetaan huomioon pääsääntöisesti YEL-työtulo. Koska tukea laskettaessa ei oteta huomioon yrittäjän todellisia tuloja, on mahdollista, että yrittäjä, jonka vahvistettu työtulo on alempi kuin hänen työpanoksensa arvo, saa asumistukea, vaikka hänen todelliset tulonsa tai työpanoksen arvo olisivat merkittävästi hänelle vahvistettua YEL-työtuloa suuremmat. Alivakuuttaminen YEL:ssä vaikuttaa toisaalta sosiaalietuuksien osalta myös toiseen suuntaan eli esimerkiksi sairauspäiväraha voi jäädä alivakuuttamisen vuoksi varsin pieneksi.

6 Työryhmän ehdotukset

6.1 Yleistä

Työryhmän ehdotukset on laadittu kokonaisuutena turvaamaan yrittäjän työuran aikaisen toimeentulon tason kohtuullinen säilyminen eläkkeellä ja yrittäjien työeläketurvan tarkoituksenmukainen järjestäminen. Käytännössä näiden tavoitteiden saavuttaminen edellyttää YEL-vakuutukselta mm. riittävää kattavuutta ja rahoituksellista kestävyyttä. Samalla myös yrittäjien työuran aikaisen sosiaaliturvan taso paranee. Kaikilla ehdotuksilla pyritään osaltaan samaan tavoitteeseen ja useimmat ehdotukset ovat toisiaan täydentäviä. Erityisesti työtulon vahvistamista ja tarkistamista koskevia ehdotuksia tulee tarkastella osana kokonaisuutta.

Työryhmässä YEL-järjestelmän keskeisimmäksi ongelmaksi on tunnistettu yrittäjien työskentelyn alivakuuttaminen ja siitä johtuva yrittäjän sosiaaliturvan alhainen taso. Työryhmän työn ensisijaisena tavoitteena onkin ollut vähentää alivakuuttamista ja siitä aiheutuvia haitallisia seurauksia. Tämän toteuttamisessa keskeiset keinot liittyvät YEL-työtulon vahvistamiseen ja tarkistamiseen. Työtulojen tulisi seurata nykyistä käytäntöä selkeämmin yrittäjän työpanoksen ja työskentelyn taloudellista arvoa, jolloin YEL-vakuuttamisen tarkoitus turvata yrittäjän kohtuullisen kulutustason säilyminen eläkkeellä ja muut työtulon tasoon liitetyt vaikutukset olisivat tosiasiallisesti saavutettavissa. Toisaalta työtulojen tasoa tulisi myös seurata säännöllisesti, jotta vakuutettavan yritystoiminnan alkuvaiheessa mahdollisesti virheellisesti arvioitu tai myöhemmin yrittäjätyön vakiintuessa liian alhaisella tasolle jäänyt työtulo ei olisi vakuuttamisen perusteena lähes tai koko yrittäjän työuran ajan.

6.2 Työryhmän ehdotukset ja perustelut

A) Työryhmä ehdottaa, että yrittäjän YEL-työtulon määrittelystä ja sen tason arvioinnista säädettäisiin laissa nykyistä täsmällisemmin

Työtulon määrittely

YEL-työtulon vahvistamisen lähtökohtana ja pääsääntönä olisi nykyistä lakia vastaavasti se palkka, joka kohtuudella olisi maksettava, jos yrittäjän yrittäjätoimintaa suoritamaan olisi palkattava vastaavan ammattitaidon omaava henkilö, tai se korvaus, jonka muutoin voidaan katsoa keskimäärin vastaavan sanottua työtä.

Jatkossa työpanoksen mitattavissa oleva arvo ohjaisi työtulon tasoa nykyistä käytäntöä selkeämmin. Tältä osin laissa säädettäisiin tarkemmin työpanoksen arvon määrittelyssä huomioon otettavista seikoista. Näitä seikkoja voisivat olla toimialan palkkataso, yritystoiminnan laajuus, yhtiökumppaneiden ja työntekijöiden määrä, omistusosuus yrityksestä, yritystoiminnan pituus, sivu- tai päätoimisuus, kausiluonteisuus, käytetty työaika, yritystoiminnan liikevaihto tai muu yritystoiminnan laajuudesta ja taloudesta saatava selvitys sekä yrittäjän itselleen maksama palkka ja yritystoiminnasta saadut verotettavat ansiot.

Jatkovalmistelussa arvioitaisiin työpanoksen arvon määrittelyssä huomioon otettavien seikkojen keskinäinen suhde ja painoarvo. Lisäksi jatkovalmistelussa arvioitaisiin voimassa olevien YEL-vakuutusten työtulon tarkistamiseen mahdollisesti tarvittava siirtymäaika sekä muutosten vaikutus aloittavan yrittäjän vakuutusmaksun alennusta ja vakuutusmaksun joustoja koskevaan sääntelyyn.

Yritystoiminnan moninaisuudesta johtuen työtulon arviointiin liittyvä epävarmuus otettaisiin huomioon mahdollistamalla tietty vaihtelu työtulojen vahvistettavissa määrissä. Työtulojen vahvistettavissa määrissä hyväksyttävän vaihteluvälin suuruus selvitetäisiin jatkovalmistelussa.

Laissa säädettäisiin päätoimisen yrittäjän minimityötulosta, joka olisi korkeampi kuin YEL:n vakuuttamisvelvollisuuden alaraja. Päätoimisen yrittäjän minimityötulon rajan kohtuullinen taso arvioitaisiin jatkovalmistelussa ottaen huomioon keskimääräinen työntekijöiden palkkataso. Vakuuttamisvelvollisuuden alarajaa, josta tulisi käytännössä sivutoimisen yrittäjän työtuloa koskeva alaraja, ei muutettaisi.

Työtulon arvioimisen sähköinen laskuri

Työtulon mahdollisimman yhdenmukaiseksi arvioimiseksi uuden työtulon määrittelyn pohjalta kehitettäisiin sähköinen työtulon arvioimisen laskuri eläkelaitosten ja yrittäjien käyttöön. Työeläkelaitokset olisivat velvollisia käyttämään laskuria työtulon arvioinnissa. Laskuria koskevat yksityiskohdat selvitetäisiin jatkovalmistelussa.

* * * * *

Työtulon määrittely

Voimassaolevan lain mukaan työtulon tason arvioinnin lähtökohtana on se palkka tai korvaus, joka kohtuudella olisi maksettava saman ammattitaidon omaavalle henkilölle. Työryhmässä tämä lähtökohta on nähty perusteltuna säilyttää.

Alivakuuttamisen vähentämiseksi laissa säädettyä työtulon määritelmää tulisi muuttaa nykyistä yksityiskohtaisemmaksi. Työtulon perustana käytettävän palkan tai korvauksen tason määrittämisessä apuna käytettäisiin jatkossakin mm. tietoja toimialan palkoista, yritystoiminnan laajuudesta ja työntekijöiden määrästä sekä yrittäjän työuran pituudesta. Työpanoksen laajuutta voitaisiin arvioida myös työskentelyn päätoimisuuden tai sivutoimisuuden, yhtiökumppaneiden määrän, yrityksen omistusosuuden sekä kausiluonteisuuden ja käytetyn työajan avulla. YEL-työtulon arvioinnissa otettaisiin lisäksi muiden seikkojen ohella huomioon yritystoiminnan liikevaihto tai muu yritystoiminnan laajuudesta ja taloudesta saatava selvitys sekä yrittäjän itselleen maksama palkka ja yritystoiminnasta saadut verotettavat ansiot. Työtulo määriteltäisiin edelleen työpanoksen arvon mukaan, mutta työskentelyn mitattavissa oleva arvo ohjaisi aiempaa selkeämmin työtulon tasoa. Yrityksen omistamisesta saatu tulo ei jatkossakaan vaikuttaisi yrittäjän YEL-työtuloon.

Yrittäjän työtulon taso tutkittaisiin eläkelaitoksessa nykyistä lakia vastaavalla tavalla yksilöllisesti. Tämä on tarpeen yrittäjyyden monimuotoisuuden vuoksi. Samalla alalla toimivien yrittäjien työ ja yritystoiminnan laajuus sekä työstä saadut ansiot voivat vaihdella huomattavasti. Koska työtulon oikea taso arvioitaisiin useiden eri tekijöiden avulla, työtulon määrään liittyisi vääjäämättä harkintaa ja tiettyä vaihteluväliä sekä mahdollisuus sille, että eri eläkelaitoksissa päädyttäisiin hieman eri työtuloon. Käytännössä eläkelaitos ilmoittaisi yrittäjälle työtulon mahdollisen vaihteluvälin, johon työtulo tulisi vahvistaa. Jatkossakin eläkelaitos vahvistaisi työtulon valituskelpoisella päätöksellä.

Jos eläkelaitoksen vahvistama työtulo poikkeaisi työtulon tasoa ohjaavista tiedoista eli käytännössä työtulolaskurin ilmoittamasta työtulon vaihteluvälistä, tulisi tähän olla pe-

rustellut syyt, jotka eläkelaitos dokumentoisi työtulon vahvistamisen yhteydessä. Perustelut tulisi ilmaista myös työtulon vahvistamispäätöksessä ainakin silloin, kun eläkelaitoksen arvio työtulon tasosta eroaa yrittäjän omasta näkemyksestä.

Vakuutettavan yritystoiminnan alkuvaiheessa olevan yrittäjän työtulo arvioidaan mm. toimialan palkkatason, arvioidun viikkotuntimäärän, arvioidun toiminnan laajuuden ja liikevaihdon sekä työntekijöiden määrän perusteella. Myös jatkossa aloittavan yrittäjän työtulon vahvistaminen perustuisi pääasiassa toimialan palkkatietoihin ja arvioihin muista seikoista. Yrittäjätoiminnan jatkuessa työtulon taso tulisi kuitenkin uudelleen tarkasteltavaksi, jolloin työtulon taso voitaisiin perustaa toimialan palkkatietojen ohella jo toteutuneisiin seikkoihin ja jolloin esimerkiksi yritystoiminnan liikevaihto- ja verotustiedot olisivat käytettävissä työtulon tason arvioinnissa.

Päätoimisen yrittäjätoiminnan ja varsinkin vakuutettavan yritystoiminnan alkuvaiheessa olevan yrittäjän alivakuuttamisen vähentämiseksi laissa voitaisiin säätää päätoimisen yrittäjätoiminnan työtulon minimimäärästä. Päätoimisen ja sivutoimisen yrittäjän määrittelyssä sivutoimisena yrittäjänä voitaisiin pitää henkilöä, jolla on YEL-vakuutuksen kanssa samaan aikaan muuta työeläkevakuutettua työskentelyä (esimerkiksi TyEL-vakuutettuja ansioita) tai jonka jatkuva toimeentulo ei muun selvityksen perusteella ole yksinomaan vakuutettavan YEL-toiminnan varassa (esimerkiksi päätoiminen opiskelu, osatyökyvyttömyyseläke). Jos yrittäjä pitäisi yritystoimintaansa sivutoimisena, hänen tulisi itse esittää siitä selvitystä. Yritystoiminnan jatkuessa päätoimisena ei voitaisi pitää sellaista yrittäjää, jonka yritystoiminnasta saatavat mm. verotus- ja liikevaihtotiedot jatkuvasti viittaavat sivutoimiseen eli alle päätoimisen työtulominimin jäävään yritystoimintaan.

YEL-vakuuttamisvelvollisuuden alaraja ja päätoimisen yrittäjän työtulon alaraja ovat minimejä. Sivutoimiselle yrittäjälle tulisi siten vahvistaa työtulo, joka ylittää päätoimisen yrittäjän minimityötulon, jos työtulon arvioinnissa huomioon otettavat seikat sitä edellyttävät. Yritystoiminnan jatkuessa työtulon arvioinnissa sivutoimisuuden tai päätoimisuuden arviointia keskeisempää olisi pääsäännön mukaisesti yrittäjän työpanoksen arvo. Uusi päätoimisen yrittäjän minimityötulo ei siten voisi ohjata yrittäjiä muuttamaan korkeampia työtuloja alemmas lähelle päätoimisen yrittäjän minimiä.

Työtulon arvioimisen sähköinen laskuri

Työtulon arvioiminen tulisi toteuttaa eläkelaitoksissa mahdollisimman yhdenmukaisesti. Toisaalta työtulon arvioimisen tulisi myös olla yrittäjän kannalta helppoa ja ymmärrettävää. Käytännössä näiden tavoitteiden toteuttaminen olisi mahdollista kehittämällä sähköinen työtulon arvioimisen laskuri eläkelaitosten ja yrittäjien käyttöön. Työeläkelaitokset olisivat velvollisia käyttämään laskuria työtulon arvioinnissa. Laskuri perustuisi Eläketurvakeskuksen jatkotyönä kehittämään verifioituun laskentamalliin,

jonka avulla pystyttäisiin luotettavasti arvioimaan työtuloja ja niiden vaihteluvälejä. Mallin tietopohjana olisi Eläketurvakeskuksen tuottama tietokanta. Laskurin käyttöä, tietokannan sisältöä ja eri tekijöiden painoarvoa koskevat yksityiskohdat tarkentuisivat jatkovalmistelun aikana.

Lähtökohtana sähköisessä laskurissa olisi nykyisen kaltainen ohjeistus työtulon arvioimisesta. Tavoitteena olisi, että laskurin antama arvio yrittäjän työtulosta vastaisi mahdollisimman hyvin työpanoksen arvoa. Yrittäjä ilmoittaisi sähköisesti tarvittavat ennalta määritellyt ja todennettavissa olevat perustiedot yrityksestä ja sen toiminnasta, jonka jälkeen laskuri laskisi vastausten perusteella lain mukaisen työtulon vaihteluvälin. Laskurin tekemä ehdotus vaihteluvälistä perustuisi sekä annettuihin tietoihin että yrittäjiä koskevaan tilastoaineistoon ja muuhun mallin hyödyntämään tietoaaineistoon. Erityistilanteissa, jos vaihteluväli ei yrittäjän tai eläkelaitoksen käsityksen mukaan vastaisi yrittäjän työpanoksen arvoa tai jos laskuri ei voisi käytettävissä olevien tietojen perusteella antaa luotettavaa arviota, yrittäjä selvittäisi asiaa eläkelaitoksen kanssa oikean työtulon arvioimiseksi.

B) Työryhmä ehdottaa, että yrittäjän YEL-työtulon tasoja seurattaisiin yritystoiminnan jatkuessa nykyistä useammin.

YEL-työtulon seurannasta ja tarkistamisesta säädettäisiin laissa siten, että eläkelaitos seuraisi voimassa olevien YEL-vakuutusten työtulojen tasoja määräajoin ja tiettyjen impulssien johdosta tehtävillä selvityksillä.

Selvityksen niin osoittaessa eläkelaitoksella olisi velvollisuus tarkistaa työtulon taso ja vahvistaa yrittäjälle uusi työtulo.

* * * * *

Yritystoiminnan jatkuessa yritystoiminnan laajuudessa sekä yrittäjän työpanoksen määrässä ja arvossa voi tapahtua monenlaisia muutoksia. Jotta työtulo vastaisi yrittäjän työpanosta ja työskentelyn taloudellista arvoa myös yritystoiminnan jatkuessa, YEL-työtuloa pitäisi muuttaa tällaisten, muiden kuin aivan tilapäisten muutosten, johdosta. Tämän vuoksi työtuloa tulisivatkin tarkistaa nykyistä useammin myös yritystoiminnan jatkuessa. Tarkistaminen voitaisiin toteuttaa määrävälein tehtävän tarkistuksen yhdistelmänä. Tarkistamistavoista säädettäisiin laissa. Lisäksi tarkistuskriteereinä käytettävät tarkemmat määritykset voisivat olla esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriön asetuksessa.

Työtulon säännöllinen tarkistaminen varmistaisi sen, että yritystoiminnan alkuvaiheessa mahdollisesti väärälle tasolle arvioitu ja vahvistettu työtulo ei jäisi pysyvästi

väärälle tasolle. Tarkistusmenettelyn tulisi olla samanlaista kaikissa eläkelaitoksissa, jotta yrittäjä ei eläkelaitosta vaihtamalla saisi YEL-työtuloaan liian alhaiselle tasolle.

Määrävälein tehtävässä tarkistamisessa eläkelaitos olisi yhteydessä yrittäjään ja pyytäisi selvitystä YEL-työtuloon vaikuttavista seikoista. Jos työtulon taso olisi selvityksen perusteella oikealla tasolla, eläkelaitoksen yhteydenotto yrittäjään voisi olla lähinnä informatiivinen. Jos tiedot viittaisivat työtulon tarkistamistarpeeseen, eläkelaitos arvioisi, tarvitaanko yrittäjän työpanoksesta tarkempaa selvitystä ja onko ääritapauksessa työtuloon tarpeen puuttua, vaikka yrittäjä ei sitä itse pitäisi tarpeellisenä. Arvion perusteella eläkelaitos tekisi tarvittavat johtopäätökset työtulon tasosta.

Määrävuotisen yhteydenpidon lisäksi eläkelaitos olisi yhteydessä yrittäjään ennalta sovittujen ja kaikkia laitoksia koskevien kriteerien täyttyessä. Työtulon selvittäminen käynnistyisi verotietojen ja työtulon tason vertailusta saatavalla tiedolla. Mikäli näissä tiedoissa olisi havaittavissa epäsuhta, eläkelaitoksen tulisi pyytää yrittäjältä selvitystä työtulon tasoon vaikuttavista seikoista. Työtuloa ei automaattisesti muutettaisi esimerkiksi muuttuneiden vero- ja liikevaihtotietojen perusteella, mutta niiden antaman informaation pohjalta selvitetäisiin ja arvioitaisiin työtulon oikeaa tasoa. YEL-vakuutetulta saadun sekä mahdollisen muun selvityksen perusteella eläkelaitos tekisi lopullisen arvion siitä, onko työtulo lainmukaisella tasolla.

Kun edellä mainittuja tarkistamisajankohtaa koskevia toimintamalleja käytettäisiin rinnakkain, ei sellainenkaan YEL-vakuutettu, jonka verotetut ansiot syystä tai toisesta jäävät hyvin pieniksi, olisi yhteydenottojen ulkopuolella, koska määrävälein tapahtuva yhteydenotto toteutuisi myös hänen kohdallaan. Toisaalta impulsseihin perustuva yhteydenottovelvoite kannustaisi eläkelaitoksia arvioimaan yrittäjän työtulon oikealle tasolle, koska tällöin impulsseja työtulon tarkistamistarpeesta tulisi mahdollisimman harvoin.

C) Työryhmä ehdottaa, että YEL-vakuutusten tarjonnassa noudatettavasta tiedonantovelvollisuudesta säädettäisiin laissa.

YEL-vakuutuksen tarjoajan tiedonantovelvollisuudesta säädettäisiin laissa siten, että yrittäjä saisi tarpeelliset tiedot YEL-vakuutuksen sisältämästä vakuutusturvasta, vakuutusmaksuista ja vakuutusehdoista. Lisäksi tietoja annettaessa tulisi kiinnittää huomiota tietojen antamiseen YEL-työtulon vaikutuksesta yrittäjän eläketurvaan ja muuhun sosiaaliturvaan.

Työeläkelaitoksissa otettaisiin käyttöön toiminta- ja menettelytavat, joilla varmistettaisiin, että tiedonantovelvollisuutta noudatetaan kaikissa YEL-vakuutusten tarjontaan liittyvissä tilanteissa.

* * * * *

YEL-vakuutusten tarjoamisessa sekä eläkelaitosten että yhteistyökumppaneiden osalta tulisi huomioida nykyistä paremmin yrittäjän työeläketurvan riittävyys ja yrittäjä-asiakkaan oikeusturva myyntitilanteessa sekä työeläkejärjestelmän tavoitteiden toteutuminen yleisemmin. Yrittäjäasiakkaan etujen turvaamista YEL-vakuutuksen tarjoamistilanteessa voitaisiin edistää kehittämällä vakuutusten tarjoamiseen liittyvää sääntelyä tiedonantovelvollisuuden osalta.

Jotta yrittäjä voi muodostaa oikean kuvan YEL-vakuutuksesta, tulisi vakuutuksen tarjoajan antaa yrittäjälle tietoa YEL-vakuutuksen sisältämästä vakuutusturvasta ja sen luonteesta riskivakuutuksena, vakuutusmaksuista ja vakuutusehdoista. Lisäksi tietoja annettaessa tulisi kiinnittää huomiota tietojen antamiseen YEL-työtulon vaikutuksesta yrittäjän eläketurvaan ja myös muuhun sosiaaliturvaan. Käytännössä tiedot annetaan vakuutuksentarjoajan toimesta tai esimerkiksi verkkopalvelun kautta. Niissä tilanteissa, joissa YEL-vakuutusta tarjotaan muiden vakuutus- ja rahoitustuotteiden ohella, riittävä tietojen antaminen yrittäjäasiakkaalle vähentäisi mahdollisia markkinointiin liittyviä eturistiriitoja. Tulevaisuudessa myös verkkoasioinnin lisääntymisen ja ehdotettujen työtulon arviointiin liittyvien muutosten toteuttamisen voidaan arvioida vähentävän henkilökohtaisen myynnin vaikutusta yrittäjän vakuutusratkaisuihin.

Tiedonantovelvollisuuden asianmukaista toimeenpanoa edistäisi se, että eläkelaitoksessa olisi käytössään toiminta/menettelytavat, joilla varmistetaan, että kaikissa YEL-vakuutusten tarjontaan liittyvissä tilanteissa noudatetaan sanottua velvollisuutta. Jotta tällaisen tiedonantovelvollisuuden toteutuminen voitaisiin jälkikäteen todentaa ja sen noudattamista voitaisiin riittävällä tavalla valvoa, toiminta/menettelytapojen tulisi käytännössä sisältää muun ohella ainakin sääntelyä siitä, mitä tietoja yrittäjälle minimisään tarjotaan sekä edellytys tiedonantovelvollisuuden toteuttamista koskevasta dokumentaatiosta.

D) Työryhmä ehdottaa, että YEL-vakuutukseen liittyvää työeläkejärjestelmän yhteistä viestintää ja työeläkeotetta kehitettäisiin sekä lisättäisiin viestintää YEL-vakuutuksesta.

Keskeinen sisältö YEL-vakuutuksesta ja sen antamasta turvasta sekä viestinnälle asetetut tavoitteet koottaisiin työeläkejärjestelmän sisällä osin yhteiseksi viestintäsuunnitelmaksi ja osin eläkelaitoskohtaisiksi viestintäsuunnitelmiksi.

Työeläkeotteessa ohjattaisiin vakuutettua käyttämään verkkopalveluita ja kerrotaisiin eläkkeen suuruuteen vaikuttavista perusasioista.

Työeläkeotteelle lisättäisiin arviolaskelma yrittäjän tulevan eläkkeen määrästä nykyistä nuoremmille ikäluokille ja tieto siitä, mistä yrittäjä voi tarkistaa arviolaskelmaa koskevat oletukset. Lisäksi kerrotaisiin lyhyesti ja yleisellä tasolla, mihin sosiaaliturvatuksiin YEL-työtulo vaikuttaa.

* * * * *

Työeläkejärjestelmän yhteinen YEL-viestintä

Työeläkejärjestelmän toimijoiden toteuttamalla viestinnällä voidaan osaltaan pyrkiä edistämään avoimen yhteiskunnan ja kansalaisten oikeuksien toteutumista sekä työeläkejärjestelmän tavoitteiden toteuttamista. Erityisesti YEL:n osalta, jossa vakuutuksenottaja on myös vakuutettu ja jossa yrittäjä voi vaikuttaa saamansa eläketurvaan tasoon, viestinnällä tulisi pyrkiä aktiivisesti varmistamaan, että yrittäjä osaa tehdä lainsäädännön edellyttämiä ja oman etunsa mukaisia ratkaisuja. YEL-vakuuttamisessa viestinnällä on suurempi vaikutus kuin työntekijän vakuuttamisessa, koska yrittäjän eläketurva perustuu eläkelaitoksen vahvistamaan työtuloon eikä yrittäjän todellisiin ansioihin. Viestintää tulisi toteuttaa mm. tarjoamalla kaikissa jakelukanavissa selkeästi esitettyä ja yrittäjälle olennaista tietoa YEL-vakuutuksesta ja sen tarjoamasta eläketurvasta. Yrittäjät ovat työeläkejärjestelmän sisällä työeläkevakuuttamiselle kriittisin ryhmä, mikä väistämättä vaikuttaa viestinnän tavoitteiden saavuttamiseen. Viestintää tulisikin tämän vuoksi lisätä.

Yrittäjille tarjotaan yleisellä tasolla tietoa YEL-vakuutuksesta esimerkiksi eläkelaitosten omilla ja työeläkejärjestelmän yhteisillä verkkosivuilla sekä muissa tiedotuskanavissa, joita yrittäjä voi hyödyntää oma-aloitteisesti. Myös Eläketurvakeskus tekee YEL-vakuutukseen liittyvää viestintätöitä.

Viestinnän tavoitteiden toteuttamiseksi, kaikilla tiedottamisen tasoilla tietosisältöjen tulisi perustua oikeaan tietoon ja olla riittävän selkeitä ja yhtenäisiä. Lisäksi tarjolla olevan tiedon tulisi olla yrittäjän kannalta olennaista. Jotta viestinnän keinoilla voitaisiin saavuttaa mahdollisimman laaja vaikuttavuus, tulisi keskeinen sanoma YEL-vakuutuksesta ja sen antamasta turvasta sekä viestinnälle asetetut tavoitteet koota työeläkejärjestelmän sisällä osin yhteiseksi viestinnäksi ja osin eläkelaitoskohtaisiksi viestintäsuunnitelmiksi. Viestintäsuunnitelmalla ei ole tarkoitus rajoittaa eläkelaitosten välistä kilpailua.

Työeläkeote

Työeläkeotteen tarkoituksena on mm. tiedottaa rekisteröidystä eläkekertymästä ja sen perusteista. Eläkeotteen avulla työntekijät ja yrittäjät voivat seurata, että heidän tekemänsä työ on työeläkelakien mukaisesti vakuutettu ja että heidän eläkkeensä karttumista koskevat tiedot on kirjattu oikein. Eläkeotteen antamisella myös rajataan eläkelaitoksen velvollisuutta myöhemmin selvittää eläkeoikeuteen vaikuttavia tietoja.

Työeläkeotteen sisältöä ja käyttöalaa voitaisi jatkossa kehittää YEL-viestinnän näkökulmasta ja myös tällä tavoin parantaa yrittäjän mahdollisuuksia saada tietoa YEL-vakuutuksesta ja sen tarjoamasta eläketurvasta. Työeläkeotteessa olisi tärkeä kertoa lyhyesti eläketurvan sisällöstä (turva vanhuuden, perheenhuoltajan kuoleman ja työkyvyttömyyden varalta) sekä siitä, että kysymyksessä riskivakuutus, mikä antaa monilta osin turvaa siitä riippumatta, miten paljon tehtyyn työhön kohdistuva eläkemaksuja on kertynyt.

Nykyisen työeläkeotteen sisältöä on kritisoitu mm. sen vuoksi, että vakuutetulle voisi tulla kertyneen eläkkeen määrää tarkastelemalla virheellinen käsitys siitä, minkä suuruisen eläkkeen hän vanhuuseläkkeelle jäädessään saisi. Tämä johtuisi siitä, että esimerkiksi työuran alkuvaiheessa kertynyttä eläkettä ei vielä ole kovin paljoa, joten myös tulevan vanhuuseläkkeen määrä voi vaikuttaa pieneltä.

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisemassa ehdotuksessa yrittäjyyden edistämisen strategiseksi toimenpideohjelmaksi vuosille 2018–2028 (Uudistuva työ ja yrittäjyys – visioista toteutukseen, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 27/2018) on ehdotettu, että yrittäjälle annettavaa työeläkeotetta kehitettäisiin täydentämällä tiedottamista siten, että otteella olisi joidenkin työeläkevakuutusyhtiöiden nettipalvelun tapaan eläkkeen suuruuden omatoimisen laskemisen malleja. Ehdotuksen mukaan kertyneen eläkkeen määrästä kertomisesta tulisi luopua sen aiheuttamien väärien tulkintojen vuoksi.

Työeläkeotteeseen yksityisen alojen työntekijöiden osalta kytketyn selvittämisvelvollisuuden rajaamiseen liittyvän oikeusvaikutuksen vuoksi kertyneen eläkkeen määrän kertomisesta työeläkeotteella ei voida luopua, mutta tulevan eläkkeen suuruuden arvioimista helpottavan tiedon tuomista työeläkeotteelle voitaisiin harkita. Työeläkeotteen sisältöä voitaisiin kehittää myös ohjaamalla vakuutettua käyttämään verkkopalveluissa tarjottuja lisäpalveluita ja kertomalla eläkkeen suuruuteen vaikuttavista perusasioista. Otteella voisi olla myös arviolaskelma yrittäjän tulevan eläkkeen määrästä jo nykyistä nuoremmille ja tieto siitä mistä yrittäjä voi tarkastaa arviolaskelmaa koskevat oletukset. Yrittäjän kohdalla otteella voitaisiin myös kertoa lyhyesti ja yleisellä tasolla siitä, mihin sosiaaliturvaetuuksiin YEL-työtulo vaikuttaa. Jatkovalmistelussa selvitetään sähköisen työeläkeotteen käytön lisäämisen mahdollisuuksia ja keinoja.

E) Työryhmä ehdottaa, että YEL:ssä säädetyn vakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle jäävän yrittäjätyön vakuuttamista kehitetään

YEL-eläkkeen kartuttaminen nykyisin YEL-vakuutuksen ulkopuolelle jäävistä ansiotuloista mahdollistetaan ns. tilapäisen työnantajan vakuutusta muistuttavalla vakuuttamistekniikalla. Tässä vapaaehtoisuuteen perustuvassa vakuutuksessa ei vahvistetaisi YEL-työtuloa. Vakuuttamismallin tarkemmat rajaukset ja toimeenpanoon liittyvät asiat selvitettäisiin jatkovalmistelussa.

Jatkossakin yrittäjä voisi ottaa myös nykyistä vapaaehtoisista YEL-vakuutusta vastaavan vapaaehtoisin YEL-vakuutuksen, jossa yrittäjälle vahvistetaan YEL-työtulo.

Jatkovalmistelussa selvitettäisiin, olisiko ehdotettu ns. tilapäisen työnantajan vakuutusta muistuttava YEL-vakuuttaminen mahdollista toteuttaa myös osalle YEL:n vakuuttamisvelvollisuuden piirissä olevista yrittäjistä.

* * * * *

Vakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle jäävän yrittäjätyön YEL:n vakuuttamista voitaisiin kehittää siten, että vakuuttamismahdollisuus koskisi nykyisin euromääräisen alarajan ja kestorajan vuoksi vakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle jääviä todellisia tuloja. Muutos parantaisi nykyisin YEL:n vakuuttamisen ulkopuolelle jäävien yrittäjien mahdollisuutta kartuttaa työeläkettä. Muutoksen tarkoituksenmukainen toteuttaminen edellyttäisi sitä, että työtulon vahvistamismenettelyä ja vakuutukseen liittyvien päätösten määrää kevennettäisiin merkittävästi pakollisen vakuutuksen vastaavasta menettelystä.

Vakuuttamistekniikka voisi muistuttaa nykyistä ns. tilapäisen työnantajan vakuutusta. Tällaisessa vakuuttamismallissa ei vahvistettaisi YEL-työtuloa, joten jatkovalmistelussa tulisi selvittää, voisiko vakuutuksella olla eläkkeen karttumisen lisäksi muita nykyisin YEL-työtuloon kytkettyjä oikeusvaikutuksia esimerkiksi yrittäjän muun sosiaaliturvan kannalta.

Yrittäjillä tulisi jatkossakin olla mahdollisuus ottaa vapaaehtoisesti pakollista YEL-vakuutusta vastaava vakuutus, jolloin yrittäjällä olisi mahdollisuus esimerkiksi työtapaturma- ja ammattitautilain mukaiseen yrittäjän vapaaehtoiseen työajan vakuutukseen. Tällainen yrittäjien vapaaehtoinen vakuutus olisi siten pääosin pakollista vakuutusta vastaava ja siinä vahvistettaisiin normaalisti työtulo lain edellyttämälle tasolle.

F) Työryhmä ehdottaa, että raportissa tehtyjen ehdotusten aiheuttamat muutostarpeet YEL:n hoitokuluosaan selvitettäisiin kokonaisuutena

*Työryhmän arvion mukaan ehdotetuista lainmuutoksista aiheutuisi kokonaisuutena YEL:n hoitokuluosaan muutostarpeita, jotka selvitettäisiin jatkovalmistelussa. Tällöin tarkasteltaisiin mm. hoitokuluosan määräytymisperusteita huomioon ottaen liikekulu-
jen muodostuminen ja valtion YEL:n mukainen rahoitusosuus.*

Nykyinen vakuutettujen yrittäjien sekä edunsaajien lukumäärään perustuva YEL:n hoitokulumalli tuottaa toimeenpanijoille keskimäärin 15 prosenttia suurempaa hoitokuluosaa kuin kustannusten perusteella olisi tarpeen. Toisaalta ylijäämän suuruus vaihtelee paljon eri toimeenpanijoiden kesken. Hoitokuluosa vähennetään YEL:n eläkkeiden kustantamiseen käytettävissä olevista varoista ja siten sen määrä vaikuttaa suoraan valtion YEL:n rahoitusosuuden määrään.

6.3 Esityksen vaikutuksista

Työryhmä on tehnyt alustavan arvion esityksen vaikutuksista keskeisiin nykyisen järjestelmän sisältämiin haasteisiin vastaamisessa. Arvio perustuu yleiseen tietämykseen siitä, miten muutokset vaikuttavat vakuutettuihin, työeläkelaitoksiin sekä työmarkkinoihin ja yritystoimintaan laajemmin. Tarkempi arvio tavoitteiden toteutumisesta sekä esitysten tarkempien taloudellisten vaikutusten ja mahdollisten muiden vaikutusten laajempi tarkastelu suoritetaan jatkovalmistelussa ehdotuksiin liittyvien sääntelytoimenpiteiden ja yksityiskohtien tarkennuttua.

Vaikutukset julkiseen talouteen ja viranomaisten toimintaan

Ehdotettujen muutosten arvioidaan vaikuttavan julkiseen talouteen pitkällä aikavälillä verorahoitteisen sosiaaliturvan kuten kansaneläkkeen, takuueläkkeen, asumistuen ja toimeentulotuen menojen vähenemisen kautta sekä valtion YEL:n suhteellisen rahoitusosuuden kasvun hillitsemisen kautta. YEL:n valtion rahoitusosuus pienenee aluksi euromääräisesti, kun vakuutusmaksutulot kasvavat ja eläkemenot pystytään kattamaan nykyistä suuremmalta osin näillä tuloilla. Samasta syystä pitkällä useiden vuosikymmenten aikavälillä valtion rahoitusosuuden suhteellisen osuuden kasvu taittuu, mutta riippuen mm. YEL-vakuutuksen väestöpohjan kehityksestä euromääräinen rahoitusosuus mahdollisesti kasvaa eläkemenojen kasvaessa.

Ehdotukset lisäävät YEL-vakuutusta toimeenpanevien työeläkelaitosten tehtäviä YEL-vakuutuksen hoitamisessa ja siten erityisesti lainmuutosten voimaantulon yhteydessä myös kokonaistymäärää. Alkuvaiheessa muutosten toteuttaminen aiheuttaa tietojärjestelmäkustannuksia. Työryhmän arvion mukaan ehdotukset toisaalta mahdollistavat aiempaa paremmin vakuutuksen hoitamisen automatisointia, jolloin kokonaiskustannusten ei arvioida pitkällä aikavälillä nousevan merkittävästi.

Vaikutukset vakuutuksenottajiin

Työryhmän arvion mukaan ehdotukset vaikuttavat alivakuuttamista vähentävästi siten, että suurimmassa osassa YEL-vakuutuksista työtulon taso saadaan arvioitua tai tarkastettua tasolle, jolla varmistetaan yrittäjälle työuran aikaiseen tulotasoon nähden riittävän työeläketurvan karttuminen ja siten kohtuullisen toimeentulon tason säilyminen eläkkeellä.

Arvioidun vaikutuksen toteutumista tukevat erityisesti työtulon täsmällisempi määrittely ja työtulon arvioinnin avuksi kehitettävä työtulolaskuri, jotka mahdollistavat entistä yhdenmukaisemman YEL-vakuutuksen toimeenpanon, ja jotka auttavat yrittäjää arvioimaan oman työtulonsa tasoa. Työtulojen tason säännöllinen seuraaminen tukee jatkuvan yritystoiminnan osalta työtulojen tason kehittymistä yrittäjän työpanoksen arvon mukaisesti.

Viestintään ja tiedonantovelvollisuuden sääntelyyn liittyvät ehdotukset tukevat alivakuuttamisen vähentämiseen liittyviä tavoitteita ja niiden avulla yrittäjä saa nykyistä enemmän tietoa YEL-vakuutuksesta ja sen vaikutuksista muuhun sosiaaliturvaan. Nykyistä parempi tieto YEL-vakuutuksen turvaamista riskeistä ja vakuutuksen sisällöstä voi puolestaan ohjata yrittäjää hänelle edullisempiin vakuutusratkaisuihin.

Riittävän eläkevakuuttamisen varmistaminen turvaa aiempaa paremmin eläkkeenaikeisen toimeentulon lisäksi yrittäjän työuran aikaisen sosiaaliturvan tasoa, koska monien sosiaaliturvaetuuksien taso määritellään YEL-työtulon perusteella.

Ehdotetut muutokset parantavat yrittäjien ja palkansaajien välistä yhdenvertaisuutta siten, että jatkossa yrittäjä voi aiempaa varmemmin saada palkansaajan työtä vastaavasta työstä myös sitä vastaavan tasoista sosiaaliturvaa. Myös yrittäjien keskinäinen yhdenvertaisuus paranee, kun yrittäjä mahdollisuus alivakuuttamiseen ja sitä kautta työn alihinnoitteluun vähenee.

Työtulojen tasojen nousu johtaa useimmilla nykyään YEL-vakuutetuilla yrittäjillä vakuutusmaksujen euromääräiseen nousuun johtuen nykyisestä alivakuuttamisongelmasta. Jotta muutos voitaisiin toteuttaa, jatkovalmistelussa tulisi määritellä riittävä siir-

tymäaika, jonka kuluessa yrittäjä kykenee sopeuttamaan yrityksen toiminnan ja talouden uuteen toimintaympäristöön kuitenkin siten, että siirtymäaika ei vaaranna aloittavien ja jatkavien yrittäjien yhdenvertaisuutta.

Vaikutukset kansantalouteen ja yhteiskunnalliset vaikutukset

Ehdotukset on laadittu mahdollisuuksien mukaan siten, että niissä on huomioitu sosiaaliturvan tarpeeseen ja työn hinnoitteluun liittyviä ja toisaalta sosiaaliturvan järjestämisen rahoituksen ja yritystoiminnan yhteiskunnallisen edistämisen näkökohtia.

Ehdotusten ei ole arvioitu vaikuttavan olennaisesti yleiseen haluun harjoittaa yritystoimintaa tai yritysmuodon valintaan. Esimerkiksi vakuutusmaksut ovat lähtökohtaisesti kaikille suhteessa saman tasoiset ja toisaalta työtulon arviointiin liittyvät tekijät ovat samoja kaikille yrittäjille yritysmuodosta riippumattomia.

Ehdotetut alivakuuttamisen vähentämiseen tähtäävät muutokset voivat vaikuttaa työmarkkinoilla siten, että mahdollinen työn hinnoittelusta johtuva ohjaava vaikutus, valintaan työntekijän palkkaamisen ja työn yrittäjällä teettämisen välillä, vähenee.

Suomen Yrittäjien eriävä mielipide yrittäjän työeläketurvan kehittämistä selvittäneen työryhmän raporttiin

1. Työryhmän työskentely ja ehdotukset

Sosiaali- ja terveysministeriön helmikuussa 2017 asettaman työryhmän alkuuperäisenä tarkoituksena oli selvittää, miten yrittäjän eläkevakuuttamista olisi mahdollista uudistaa, jotta vakuuttaminen olisi nykyistä helpompaa ja joustavampaa itsensä työllistäjille ja muille pienimuotoista tai satunnaista yritystoimintaa harjoittaville. Toimeksiannon mukaan tarkastelun kohteena olivat erityisesti työtulon määrittely, eläkevakuutusmaksun määräytyminen ja maksaminen sekä vakuuttamisen menettelytavat.

Lokakuussa 2017 työryhmän toimeksianto laajennettiin koskemaan myös muun muassa alivakuuttamiseen ja työtulon määrittämiseen liittyvien ongelmien ja kehittämistarpeiden sekä niiden ratkaisuvaihtoehtojen selvittämistä. Tavoitteena on parantaa yrittäjien eläketurvaa.

Työryhmän raportin mukaan ehdotukset on laadittu kokonaisuutena turvaamaan yrittäjän työuran aikaisen toimeentulon tason kohtuullinen säilyminen eläkkeellä ja yrittäjien työeläketurvan tarkoituksenmukainen järjestäminen. Raportissa katsotaan, että käytännössä näiden tavoitteiden saavuttaminen edellyttää YEL-vakuutukselta mm. riittävää kattavuutta ja rahoituksellista kestävyyttä. Samalla myös yrittäjien työuran aikaisen sosiaaliturvan taso paranee. Kaikilla raportin ehdotuksilla pyritään osaltaan samaan tavoitteeseen ja useimmat ehdotukset ovat toisiaan täydentäviä. Erityisesti työtulon vahvistamista ja tarkistamista koskevia ehdotuksia tulee tarkastella osana kokonaisuutta.

Raportin mukaan YEL-järjestelmän keskeisimmäksi ongelmaksi on työryhmässä tunnistettu yrittäjien työskentelyn alivakuuttaminen ja siitä johtuva yrittäjän sosiaaliturvan alhainen taso. Työryhmän työn ensisijaisena tavoitteena onkin ollut vähentää alivakuuttamista ja siitä aiheutuvia haitallisia seurauksia. Tämän toteuttamisessa keskeiset keinot liittyvät YEL-työtulon vahvistamiseen ja tarkistamiseen.

Raportin mukaan työtulojen tulisi seurata nykyistä käytäntöä selkeämmin yrittäjän työpanoksen ja työskentelyn taloudellista arvoa, jolloin YEL-

vakuuttamisen tarkoitus turvata yrittäjän kohtuullisen kulutustason säilyminen eläkkeellä ja muut työtulon tasoon liitetyt vaikutukset olisivat tosiasiallisesti saavutettavissa.

Työryhmä raportissaan mm. ehdottaa, että YEL-työtulon vahvistamisen lähtökohtana ja pääsääntönä olisi nykyistä lakia vastaavasti se *palkka, joka kohtuudella olisi maksettava*, jos yrittäjän yrittäjätoimintaa suorittamaan olisi palkattava vastaavan ammattitaidon omaava henkilö, tai se korvaus, jonka muutoin voidaan katsoa keskimäärin vastaavan sanottua työtä. Jatkossa työryhmän näkemyksen mukaan *työpanoksen mitattavissa oleva arvo* ohjaisi työtulon tasoa nykyistä käytäntöä selkeämmin. Tältä osin laissa säädettäisiin tarkemmin työpanoksen arvon määrittelyssä huomioon otettavista seikoista. Näitä seikkoja voisivat olla esimerkiksi toimialan palkkataso, yritystoiminnan laajuus, yhtiökumppaneiden ja työntekijöiden määrä, omistusosuus yrityksestä, yritystoiminnan pituus, sivu- tai päätoimisuus, kausiluonteisuus, käytetty työaika, yritystoiminnan liikevaihto tai muu yritystoiminnan laajuudesta ja taloudesta saatava selvitys sekä yrittäjän itselleen maksama palkka ja yritystoiminnasta saadut verotettavat ansiot.

Koska työtulon oikea taso arvioitaisiin useiden eri tekijöiden avulla, työtulon määrään liittyisi vääjäämättä harkintaa ja tiettyä vaihteluväliä sekä mahdollisuus sille, että eri eläkelaitoksissa päädyttäisiin hieman eri työtuloon. Käytännössä eläkelaitos ilmoittaisi yrittäjälle työtulon mahdollisen vaihteluvälin, johon työtulo tulisi vahvistaa. Yrittäjä ei kuitenkaan voisi pelkästään omalla ilmoituksellaan muuttaa työtuloaan, vaan jatkossakin eläkelaitos vahvistaisi työtulon valituskelpoisella päätöksellä.

Raportissa esitetään, että työtulon mahdollisimman yhdenmukaiseksi arvioimiseksi uuden työtulon määrittelyn pohjalta kehitettäisiin sähköinen työtulon arvioimisen laskuri eläkelaitosten ja yrittäjien käyttöön. Jos eläkelaitoksen vahvistama työtulo poikkeaisi työtulon tasoa ohjaavista tiedoista eli käytännössä työtulolaskurin ilmoittamasta työtulon vaihteluvälistä, tulisi tähän olla perustellut syyt, jotka eläkelaitos dokumentoisi työtulon vahvistamisen yhteydessä.

Työryhmä myös ehdottaa, että laissa säädettäisiin päätoimisen yrittäjän minimityötulosta, joka olisi korkeampi kuin YEL:n vakuuttamisvelvollisuuden alaraja. Vakuuttamisvelvollisuuden alarajaa, josta tulisi käytännössä sivutoimisen yrittäjän työtuloa koskeva alaraja, ei muutettaisi. YEL-vakuuttamisvelvollisuuden alaraja ja päätoimisen yrittäjän työtulon alaraja ovat mini-mejä. Sivutoimiselle yrittäjälle tulisi siten vahvistaa työtulo, joka ylittää päätoimisen yrittäjän minimityötulon, jos työtulon arvioinnissa huomioon otettavat seikat sitä edellyttävät. Yritystoiminnan jatkuessa työtulon arvioinnissa sivutoimisuuden tai päätoimisuuden arviointia keskeisempää olisi pääsääntön mukaisesti yrittäjän työpanoksen arvo. Uusi päätoimisen yrittäjän minimityötulo ei siten voisi ohjata yrittäjiä muuttamaan korkeampia työtuloja alemmas lähelle päätoimisen yrittäjän minimiä.

2. Suomen Yrittäjien eriävä mielipide

2.1 Suomen Yrittäjien keskeiset näkemykset

- Yritystoiminnan tilinpäätös- ja verotustietoja ja/tai yrittäjän verotustietoja ei pidä nostaa lain tasolle YEL-vakuutettavan työpanoksen arvioinnissa eikä niiden perusteella pidä tehdä juridisesti sitovia ratkaisuja YEL-työtulon tasoon nähden. Myös yhtiökumppaneiden ja työntekijöiden määrä, omistusosuus yrityksestä ja yritystoiminnan pituus ovat mittareita, joiden käyttöä työpanoksen arvon määrittelyssä on syytä välttää.
- Korjaukset järjestelmään tulee tehdä ensisijaisesti siten, että sen uskottavuus ja luotettavuus yrittäjien silmissä paranee. Järjestelmää on joustavoitettava lisäämällä yrittäjän vapautta ja vastuuta oman turvansa järjestämisestä. Toisaalta tulee varmistaa se, että myös pakollisen vakuutuksen piirissä olevalla yrittäjällä on oikeus sosiaaliturvaan ja erityisesti ansioturva-etuuksiin.
- Järjestelmää tulee kehittää yksinkertaisemmaksi ja helpommin ymmärrettäväksi. Lisäksi kaikkien eläkejärjestelmään liittyvien toimijoiden on lisättävä tiedottamista yrittäjien eläkejärjestelmästä ja sen merkityksestä yrittäjän sosiaaliturvaan.
- Em. tavoitteiden toteuttamiseksi:
 - Yrittäjän pakollisen eläkevakuuttamisen alaraja tulee nostaa työttömyysturvan alarajalle (12 816 euroa/2019).
 - Alle pakollisen työtulorajan toiminnan vakuuttamisen tulee jatkossakin olla vapaaehtoista ja mahdollista.
 - Pakollisen vakuuttamisen alarajan täyttymistä tulee jatkossakin arvioida työpanoksen arvon mukaan.
 - Vakuuttamisvelvollisuuden piirissä olevilta yrittäjiltä kytkös työpanoksen arvoon on poistettava ja yrittäjälle annettava vapaat kädet valita turvansa taso.
 - YEL-työtulossa tulee siirtyä vuosityötulosta kuukausityötuloon.
- Pidämme erikoisena, ettei näkemyksiämme ole tarkasteltu raportissa perusteellisemmin. Suomen Yrittäjien jäsenenä on 115 000 yrittäjävetoista yritystä, joissa jokaisessa työskentelee vähintään yksi YEL-vakuutettu henkilö. Tämä tarkoittaa sitä, että edustamme lähes 60 prosenttia Suomen n. 204 000 YEL-vakuutetusta henkilöstä. Jäsentemme kanta kyselyidemme perusteella poikkeaa merkittävästi raportissa valitusta linhasta.

2.2 Työryhmän ehdotusten arviointia

Suomen Yrittäjät on osallistunut ryhmän työskentelyyn. Olemme samaa mieltä työryhmän muiden osallistujien kesken siitä, että YEL-vakuutuksen keskeisenä ongelmana on YEL-työtulojen tason vaikutus yrittäjän sosiaaliturvaetuuksiin. Emme kuitenkaan voi kaikilta osin yhtyä työryhmän tekemiin ratkaisuehdotuksiin, koskien erityisesti YEL-työtulon määräytymistä.

Työryhmän ratkaisuehdotusten keskeisenä motivaattorina on YEL-järjestelmän valtionosuuden pienentäminen YEL-työtulotasoa nostamalla. Ajatuksena on, että tähän päästäisiin kytkemällä vakuuttaminen yritystoiminnan tunnuslukuihin, jotka tällä hetkellä näyttävät olevan yrittäjillä keskimäärin heidän YEL-työtulojaan korkeammalla tasolla.

Työryhmän raportissa erilaisia yritystoiminnan tunnuslukuja pidetään objektiivisena näyttönä työpanoksen arvosta. Yrittäjän työpanos voi kuitenkin olla samankaltaisilta vaikuttavissa tilanteissa hyvinkin erilainen. Yrityksen liikevaihto, tulos sekä yrittäjän verotettavat tulot voivat vaihdella huomattavasti. Tähän vaikuttavat työpanoksen lisäksi myös yrityksen toimiala, yrittäjien keskinäiset sopimukset, työntekijöiden lukumäärä, verotuksen suunnittelu ja verotettavien tulojen optimointi. Havainnollistamme tätä seuraavien esimerkkien kautta:

Esimerkki 1 (huom. toiminimiyrittäjä ei pääsääntöisesti ole velvollinen laatimaan tilinpäätöstä)

a) Matti on toiminimiyrittäjä tukkukaupan toimialalla. Hänellä ei ole työntekijöitä. Matti tekee pitkää päivää, säännöllisesti 40-50 tuntia viikossa. Kilpailu on kuitenkin kovaa ja monet kaupat menevät isommille tekijöille. Matin elinkeinotoiminnan verotettavat tulot ovat vuodessa 25 000 euroa.

Mikä edellä mainituilla tiedoilla on Matin oikea YEL-työtulon taso?

b) Pekka myös on toiminimiyrittäjä tukkukaupan toimialalla. Hänellä ei ole työntekijöitä. Työtä Pekka tekee säännöllisesti 40-50 tuntia viikossa. Pekka pärjää kilpailussa hyvin ja hänen elinkeinotoiminnan verotettavat tulot ovat vuodessa 75 000 euroa.

Mikä on Pekan oikea YEL-tulon taso?

Esimerkki 2

a) Matti on toiminimiyrittäjä tukkukaupan toimialalla. Hänellä on viisi työntekijää. Matti tekee myös itse pitkää päivää, säännöllisesti 40-50 tuntia viikossa. Matin yritystoiminta menestyy hyvin ja työntekijät ovat tuottavia ja sitoutuneita. Matin elinkeinotoiminnan verotettavat tulot ovat 95 000 euroa.

Mikä on Matin oikea YEL-työtulon taso?

b) Pekka on toiminimiyrittäjä tukkukaupan toimialalla. Hänellä on viisi työntekijää. Koska bisnes pyörii hyvin ja työntekijät ovat tuottavia, hän itse tekee vain hallinnollisia töitä, noin 20 tuntia viikossa. Pekan elinkeinotoiminnan verotettavat tulot ovat 95 000 euroa vuodessa.

Mikä on Pekan oikea YEL-työtulon taso?

Esimerkki 3

Aviopuolisot Matti ja Maija ovat avoimen yhtiön yhtiömiehiä. Matti käytännössä tekee pääosan työstä ja työskentelee noin 40 tuntia viikossa. Maija auttaa enemmän tai vähemmän satunnaisesti 5-20 tuntia viikossa. Maijalla on myös palkkatyö perheyrittäjän ulkopuolella. Matti ja Maija ovat kuitenkin sopineet, että avoimen yhtiön tulos jaetaan verotettavaksi tasan puolisoitten kesken. Yhtiön verotettava tulos on 120 000 euroa vuodessa.

Mikä on Mattin oikea YEL-työtulon taso?

Mikä on Maijan oikea YEL-työtulon taso?

Esimerkki 4

a) Matti on yksinyrittäjä, ja harjoittaa toimintaansa osakeyhtiömuodossa. Hän tekee töitä ainoastaan keväällä ja kesällä, koska toiminta on sesonkiluonteista. Viikossa työtunteja kertyy noin 30 eli neljän kuukauden aikana noin 120 tuntia. Matti on myös palkkatöissä. Yhtiön vuosittainen liikevaihto on 80 000 euroa. Matti nostaa osakeyhtiöstä palkkaa verotuksellisesti optimaalisella tavalla noin 25 000 euroa vuodessa. Sen lisäksi hän ottaa yhtiöstä osinkoja noin 25 000 euroa vuodessa.

Mikä on Mattin oikea YEL-työtulon taso?

b) Pekka on osakeyhtiöyrittäjä teollisuuden toimialalla. Yhtiön palveluksessa on kymmenen työntekijää. Yhtiön liikevaihto on noin 4 miljoonaa euroa verotettavan tuloksen ollessa noin 300 000 euroa. Pekka tekee työtä 40 – 50 tuntia viikossa. Palkkaa Pekka maksaa ”itselleen” vuodessa 25 000 euroa. Lisäksi hän ottaa yhtiöstä osinkoja vaihtelevia määriä.

Mikä on Pekan oikea YEL-työtulon taso?

c) Seppo on osakeyhtiöyrittäjä teollisuuden toimialalla. Yhtiön palveluksessa on kymmenen työntekijää. Yhtiön liikevaihto on noin 4 miljoonaa euroa ja verotettava tulos 100 000 euroa. Seppo tekee työtä 40 – 50 tuntia viikossa. Palkkaa Seppo maksaa ”itselleen” vuodessa noin 90 000 euroa. Lisäksi hän ottaa yhtiöstä osinkoja vaihtelevia määriä.

Mikä on Sepon oikea YEL-työtulon taso?

d) Teppo on osakeyhtiöyrittäjä teollisuuden toimialalla. Yhtiön palveluksessa on kymmenen työntekijää. Yhtiön liikevaihto on noin 4 miljoonaa euroa ja verotettava tulos 400 000 euroa. Teppo tekee työtä noin 20 tuntia viikossa. Palkkaa Teppo maksaa "itselleen" vuodessa vaihtelevasti noin 20 000 - 75 000 euroa. Lisäksi hän ottaa osinkoja vaihtelevia määriä.

Mikä on Tepon oikea YEL-työtulon taso?

Vakuutustason määräytyminen esim. tilinpäätös- tai verotustietojen pohjalta tarkoittaisikin tosiasiallisesti sitä, että jatkossa vakuutettaisiin työpanoksen sijaan jotain muuta. Yrittäjän on mahdollista harjoittaa suunnittelua sen suhteen, mitä tilinpäätöksessä jää "viivan alle" ja minkä suuruisesta tulosta hän henkilönä maksaa veroja. Muutoksella olisi siten vaikeasti arvioitavia käyttäytymisvaikutuksia, joiden seuraukset näkyisivät eläkejärjestelmän lisäksi muun muassa verotuloissa. Näitä käyttäytymisvaikutuksia työryhmän raportissa ei ole juurikaan arvioitu.

Työpanoksen arvoa on siten varsin haastavaa arvioida ottamalla huomioon tilinpäätös- ja verotustietoja eivätkä ne välttämättä lainkaan ole objektiivisia mittareita suhteessa työpanoksen arvoon. YEL-työtulon taso saattaa ulkopuolisten arvion pohjalta muodostua jopa täysin virheelliseksi. Työpanoksen tietää ainoastaan yrittäjä. Mikäli jokaista tilannetta lähdetään selvittämään yksilöllisesti, se merkitsee merkittävää hallinnollisen taakan lisääntymistä sekä eläkelaitoksille että yrittäjille.

Myös yhtiökumppaneiden ja työntekijöiden määrä, omistusosuus yrityksestä, yritystoiminnan pituus ovat mittareita, joiden käyttöä työpanoksen arvon määrittelyssä on syytä välttää. Yhdessäkään niistä tapahtuva muutos suuntaa tai toiseen ei automaattisesti tarkoita saman- tai erisuuntaista muutosta yrittäjän työpanoksessa, jota YEL-vakuutuksessa edelleen vakuutettaisiin.

Johtopäätöksenä tulisi siten olla se, että yrittäjä jatkossakin itse määrittää työpanoksensa arvon ja sitä kautta YEL-työtulonsa tason. Tilinpäätöstietoja ja yrittäjän verotustietoja ym. voidaan parhaimmillaan ja enintään hyödyntää ainoastaan informaatiolähteenä yrittäjälle ja eläkeyhtiölle, apuna oikean työtulotason määrittelyssä. Lain tasolle niitä ei missään tapauksessa tule nostaa arvion perusteeksi eikä juridisesti sitovia ratkaisuja mainituista seikoista pidä tehdä YEL-työtulon tasoon nähden.

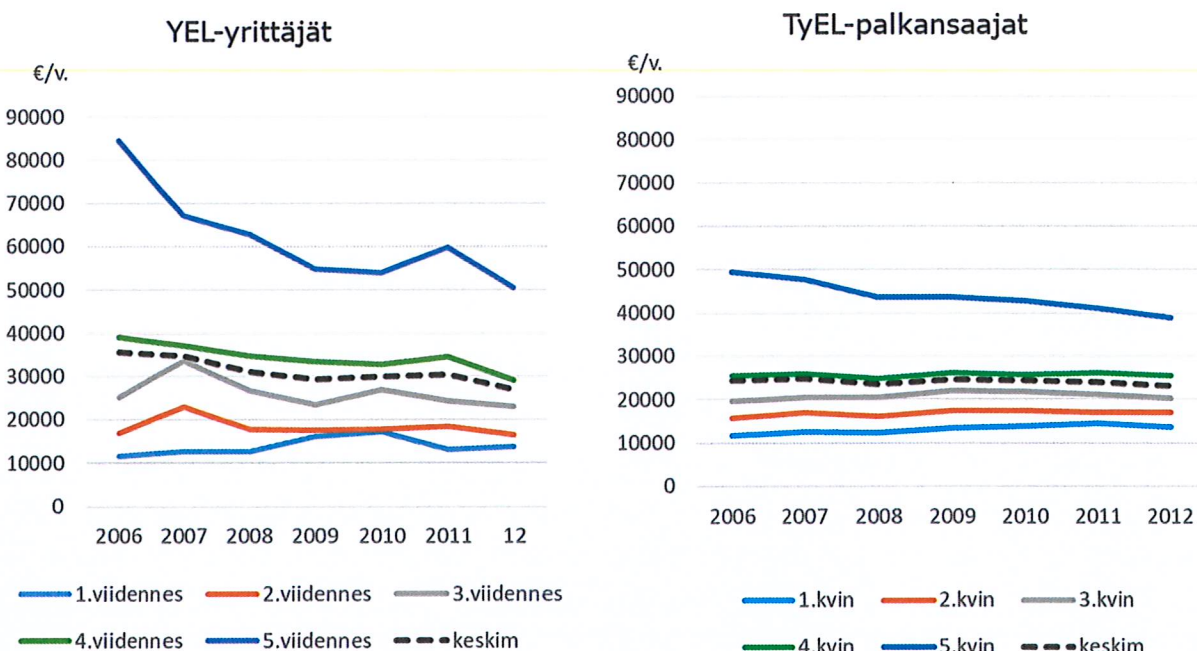
2.3 Suomen Yrittäjien esitykset YEL-järjestelmän kehittämiseksi

Yrittäjien luottamus YEL-järjestelmään laahaa ja YEL-työtulot ovat matalalla tasolla. Suomen Yrittäjien kesällä 2017 jäsenistölleen tekemän kyselyn mukaan jopa kaksi kolmesta vastaajasta alivakuuttaa itsensä lain edellyttämään tasoon nähden ja puolet myös todellisiin tuloihin nähden. Merkittävin syy alivakuuttamiseen erityisesti nuorilla yrittäjillä on se, etteivät he usko

saavansa rahoilleen vastinetta. Kaikista vastaajista jopa kolme neljästä ei usko, että he tulevat saamaan vakuutusmaksuaan vastaavaa eläkettä. Saman verran vastaajista uskoo, että järjestelmää tullaan vielä muuttamaan merkittävästi ennen heidän eläkkeelle jäämistään. Vain neljä prosenttia vastaajista luottaa täysin nykyiseen YEL-järjestelmään. Kahdella vastaajalla kolmesta luottamusta ei ole lainkaan tai vain hyvin vähän. Vakuutusmaksut koetaan kohtuuttomiksi, mikä entisestään vähentää halukkuutta osallistua järjestelmään. Yrittäjistä 58 prosenttia on täysin ja vielä 25 prosenttia osittain samaa mieltä väittämän ”Yrittäjän eläkevakuutusmaksu on kohtuuton suhteessa sillä saataviin etuuksiin” kanssa. Kolme neljästä vastaajasta uskoo, että heillä olisi parempi vanhuudenturva, jos he saisivat sijoittaa eläkevakuutukseen käyttämänsä rahat itse. Järjestelmän katsotaan rajoittavan yrittäjän vapautta päättää turvansa tasosta ja omasta varautumisestaan yritystoiminnan riskeihin. Järjestelmä koetaan sekavaksi ja liian jäykäksi erilaisiin yritystoiminnan ja elämän tilanteisiin.

Samalla Eläketurvakeskuksen selvityksen mukaan yrittäjien toimeentulo vanhuuseläkeiässä ei ole palkansaajaan verrattuna huono. Yrittäjien tulotaso näyttää sekä keskimäärin että eri tuloviidenneksissä olevan parempi kuin työntekijällä sekä heti eläkkeelle jäädessä että vielä vuosien eläkkeeläolon jälkeen.

Vuonna 2005 työstä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden nettotulojen kehitys keskimäärin ja tuloviidenneksittäin vuosina 2006-2012, 2015 rahassa.

Vanhuudenturvaa ei pidä väheksyä, mutta näkemyksemme mukaan enemmän huolta pitäisi kantaa yrittäjän työuran aikaisesta sosiaaliturvasta. Matalla YEL-työtulolla olevien henkilöiden turva sairauden, vanhemmuuden ja työttömyyden varalta on heikoissa kantimissa. Erityisesti pitkäaikaissairaus tai vakava tapaturma saattaa aiheuttaa sen, että henkilön koko loppuelämän toimeentulo jää heikoksi.

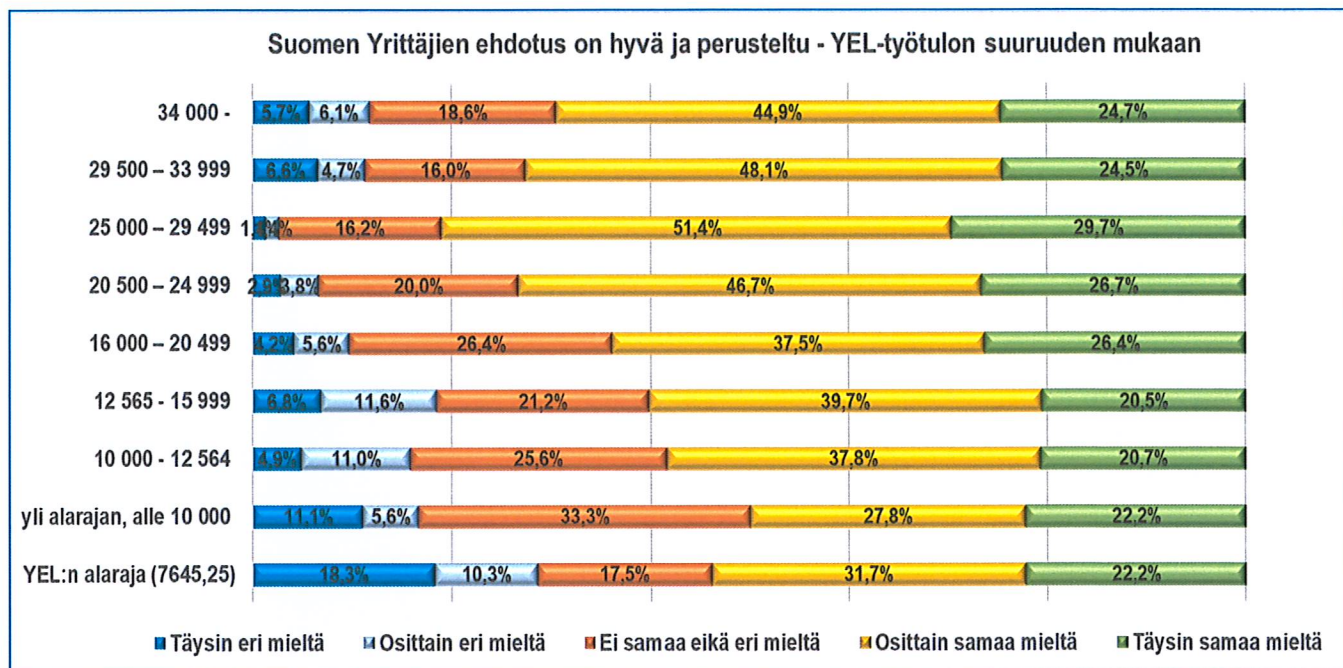
YEL-työtulon muuttaminen on lain määritelmän vuoksi hankalaa ja byrokrattista, koska se edellyttää yrittäjältä työpanoksen muutoksen osoittamista ja eläkeyhtiöltä aina erillisen päätöksen tekemistä. Valituskelpoisen päätöksen tekeminen on perusteltua lähinnä tilanteessa, jossa yrittäjän muutospyyntöön ei suostuta. Jos pyyntöön suostutaan, on yrittäjällä harvoin tarvetta valittaa.

Korjaukset järjestelmään tulee tehdä ensi sijaisesti siten, että sen uskottavuus ja luotettavuus yrittäjien, järjestelmän rahoittajien, silmissä paranee. Tällöin myös työtulojen taso ja sosiaaliturva kaikissa elämäntilanteissa paranee. Jotta tähän päästään, on järjestelmää joustavoitettava lisäämällä yrittäjän vapautta ja vastuuta oman turvansa järjestämisestä. Edelleen tulee huolehtia siitä, että kaikki, jotka harjoittavat yritystoimintaa ja haluavat itsensä YEL:ssä vakuuttaa, pääsevät mukaan. Toisaalta tulee varmistaa se, että myös yrittäjällä on oikeus sosiaaliturvaan ja ansioturvaetuuksiin. Yrittäjien luottamusta heikentää se, että he maksavat tuhansia euroja vuodessa ja saavat samansuuruisen päivärahaetuuden kuin henkilö, joka ei ole osallistunut järjestelmän rahoittamiseen lainkaan. Järjestelmää tulee myös kehittää yksinkertaisemmaksi ja helpommin ymmärrettäväksi. Lisäksi kaikkien eläkejärjestelmään liittyvien toimijoiden, erityisesti eläkelaitosten ja Eläketurvakeskuksen, on lisättävä tiedottamista yrittäjien eläkejärjestelmästä ja sen merkityksestä yrittäjän sosiaaliturvaan

Nykyjärjestelmän sisällä on mahdollista tehdä muutoksia, jotka toteuttavat työryhmälle asetetut tavoitteet parantaen eläkejärjestelmän kestävyyttä ja yrittäjien luottamusta järjestelmään. Kokonaisuutena on tärkeää muistaa, että jokainen euro eläkejärjestelmälle lisää myös muille sosiaalivakuutusjärjestelmille sisään tulevia euroja ja toisaalta vähentää sekä valtion verotuloja että perusturvan ja viimesijaisen turvan etuusmenoja.

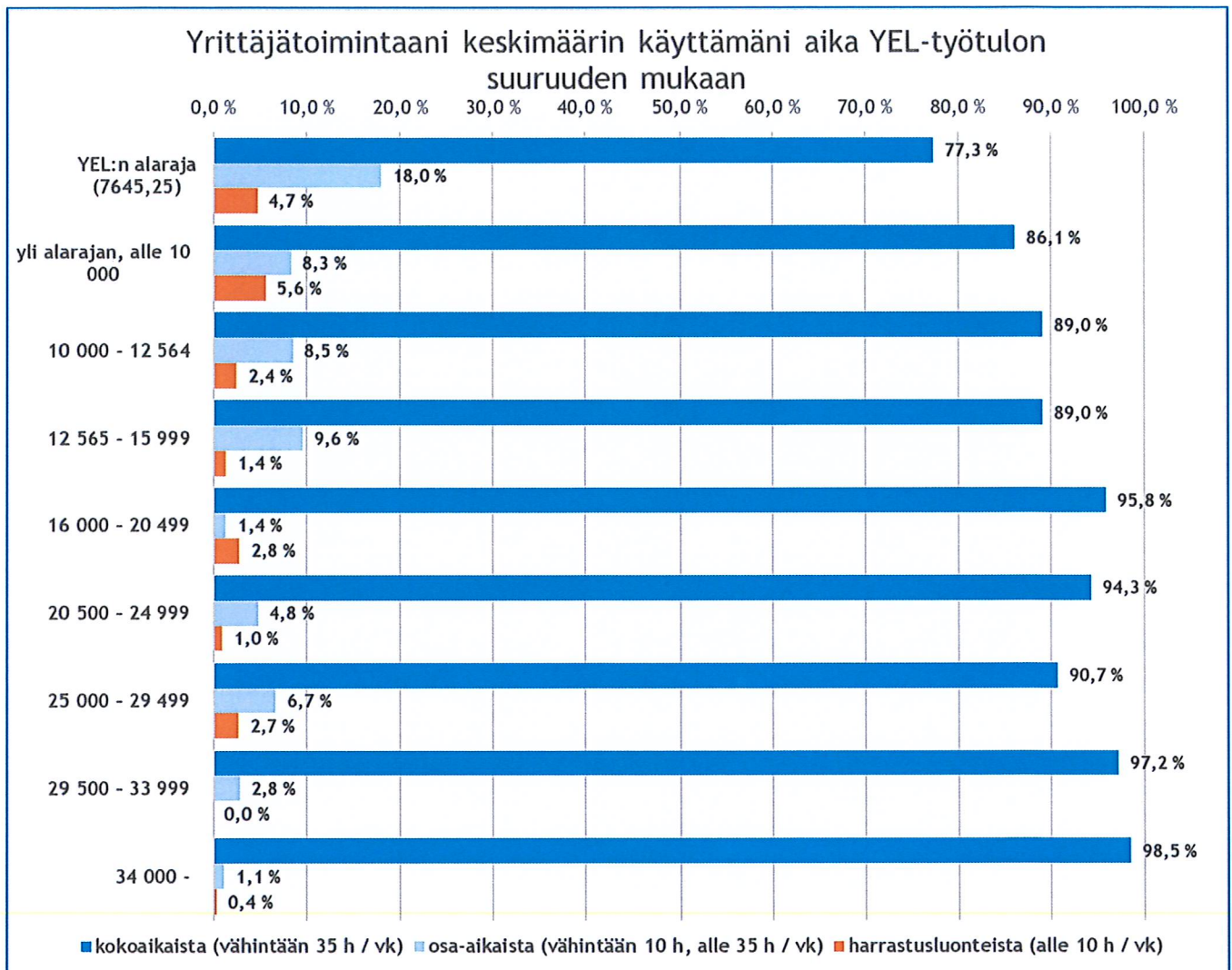
Suomen Yrittäjät on työryhmässä esittänyt, että yrittäjän pakollisen eläkevakuuttamisen alarajaa nostetaan siten, että yrittäjä saa vakuutusmaksuilleen aina tosiasiallisesti vastinetta eli ansiosidonnaisia etuuksia. Sairausvakuutuksessa em. vastineen saaminen toteutuu, kun vuosityötulo on 11 942 euroa ja työttömyysturvassa 12 816 euroa (2019). Järkevintä olisi nostaa alaraja työttömyysturvan alarajalle, jolloin varmistettaisiin se, että pakollisen järjestelmän piirissä olevalla yrittäjällä olisi käytännössä oikeus kaikkeen työuran aikaiseen ansiosidonnaiseen sosiaaliturvaan. Alle pakollisen työtulorajan toiminnan vakuuttaminen olisi jatkossakin vapaaehtoista ja

mahdollista. Tällöin yritystoimintaa harjoittavalla henkilöllä olisi itsellään vapaus valita, haluaako hän vakuuttaa sen laajuista toimintaa, josta ei itsenäisesti kerry työuran aikaista ansioturvaa. Toisaalta aina kun yrittäjä on pakollisen vakuutuksen piirissä, tulee hänelle olla vakuutettuna varmuus, että vakuutusmaksuilla myös saa turvaa. Suomen Yrittäjien jäsenistö antaa ehdotukselle vahvan tuen, jopa niissä ryhmissä, joissa muutos vaikuttaisi eni-

ten (kokoaikaisesti työskentelevät, joiden YEL-työtulo on alle työttömyysturvan rajan).

Eläketurvakeskuksen tekemän arvion mukaan, mikäli pakollisen eläkevakuuttamisen alaraja nostettaisiin työttömyysturvan alarajalle, olisi muutos YEL-järjestelmälle kustannusneutraali, jos noin kaksi kolmasosaa nykyisin itsensä alle 13 000 YEL-työtulotasolla vakuuttaneista nostaisi työtulonsa uudelle alarajalle. ETK:n on myös arvioinut, että kustannusvaikutukset YEL-vakuutuksen työtulosummaan kaikilla muilla variaatioilla, joita muutos vakuutettujen määrään voisi aiheuttaa, ovat 12 prosentin laskusta viiden prosentin nousuun. Suomen Yrittäjien jäsenilleen kesällä 2017 tekemän kyselyn vastausten perusteella voidaan arvioida, että vakuuttamisvelvollisia alarajan noston jälkeen olisi edelleen vähintään 82,5 prosenttia nykyisin vakuuttaneista. Siksi arviomme on, että muutos jopa parantaisi työeläkejärjestelmän rahoitusta.

Samalla on hyvä muistaa, että työeläkejärjestelmän tulovirran paraneminen tarkoittaa suoraan valtion saamien verotulojen pienenemistä, sillä YEL-vakuutusmaksu on kokonaisuudessaan verotuksessa vähennyskelpoinen. Muutos vaikuttaisi myös kansaneläkkeisiin ja takuueläkkeeseen sekä muihin sosiaalivakuutusjärjestelmiin, niin niiden rahoitukseen kuin niistä ulosmaksettaviin etuuksiin. Työryhmässä ei esityksemme osalta ole laadittu kustannus- tai muitakaan vaikutusarviointeja. Tätä voidaan pitää hämmentävänä ottaen huomioon sen, että Suomen Yrittäjät edustaa lähes 60 prosenttia kaikista YEL-vakuutetuista henkilöistä.

Pakollisen vakuuttamisen alarajan täyttymistä tulisi jatkossakin arvioida työpanoksen arvon mukaan. Sen sijaa vakuuttamisvelvollisuuden piirissä olevilta yrittäjiltä kytkös työpanoksen arvoon on poistettava ja yrittäjälle annettava vapaat kädet valita turvansa taso. Tämä tekisi järjestelmästä yrittäjän näkökulmasta joustavan. Yrittäjä voisi myös välittömästi reagoida tulonsa tapahtuviin muutoksiin YEL-vakuutusmaksujen kautta. Kun yrittäjällä olisi aina mahdollisuus omalla ilmoituksellaan muuttaa YEL-työtuloaan, ei

eläkeyhtiön olisi tarpeellista tehdä jokaisesta muutoksesta valituskelpoista päätöstä pl. tilanteet, joissa yrittäjä katsoo, ettei ole aiemmasta vakuuttamisesta huolimatta jatkossa enää lainkaan vakuuttamisvelvollinen. Tämä keventäisi järjestelmälle aiheutuvaa byrokratiataakkaa merkittävästi. Muutos poistaisi eläkeyhtiöiltä myös YEL-työtulon tason valvontavelvollisuuden. Edelleen nykyinen joustojärjestelmä voitaisiin tarpeettomana lopettaa.

Yksi merkittävä työtulotasoon vaikuttava tekijä on se, että yrittäjälle on vaikeaa ajatella tulojaan vuositulon kautta. Moni aloittava yrittäjä on jo ehtinyt toimia työmarkkinoilla työsuhteessa, jossa henkilölle merkityksellinen työtulo on kuukausipalkka. YEL-työtulossakin olisi perusteltua pohtia siirtymistä vuosityötulosta kuukausityötuloon. Näin yrittäjällekin kirkastuisi paremmin vakuutetun turvan taso ja sitä olisi helpompi verrata hänen aiempaan turvaansa.

Harri Hellstén

Työmarkkina-asioiden päällikkö

Suomen Yrittäjät ry

Lähteet

Eläketurvakomitean mietintö I. KM 1967 B 2.

ItsensätYOllistÄminen ja jakamistalous työelÄmän murroksessa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 13/2017.

Järventaus Jussi, KekÄläinen Henrietta. Uudistuva työ ja yrittÄjyys – visioista toteutukseen: Ehdotus yrittÄjyyden edistÄmisen strategiseksi toimenpideohjelmaksi vuosille 2018–2028. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 27/2018.

Mielonen, Vidlund, VÄänÄnen. YrittÄjien elÄkevakuuttaminen ja työtulon mÄärÄytyminen muissa maissa. Eläketurvakeskuksen muistio 17.4.2018.

Nivalainen Satu ja Tenhunen Sanna. Eläketietous, taloudellisten kannustimien vaikutavuus ja elÄkeaikeet. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2018.

Pesole, A., UrzÄ Brancati, M.C, FernÄndez-MacÄas, E., Biagi, F., GonzÄlez VÄzquez, I. (2018), Platform Workers in Europe, EUR 29275 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

PietilÄinen Seppo. Kun yrittÄnyttÄ vakuutukseen laitettiin YrittÄjien elÄkelain synty ja varttuminen. Eläketurvakeskuksen keskustelunaloitteita 2005:1, Helsinki: Edita Prima Oy 2005

PÄrnÄnen Anna, Sutela Hanna. ItsensätYOllistÄjät Suomessa 2013. Tilastokeskus 2014.

PÄrnÄnen Anna, Sutela Hanna. YrittÄjät Suomessa 2017. Tilastokeskus 2018.

Salonen ja Knuuti. OsakeyhtiöyrittÄjien piirteet ja tulot. Eläketurvakeskuksen muistio 28.8.2018.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-7830. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 17.12.2018].

Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/tyti/2017/12/index.html>

Tenhunen Sanna. ElÄkeikÄ nousee mutta joustot sÄilyvÄt: kyselytutkimus vuoden 2017 elÄkeuudistuksesta ja työssÄjatkamisaikeista. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 05/2017.

